

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ІННОВАТИКА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ ТА НАУЦІ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

IV Міжнародного літнього наукового симпозіуму

*30–31 липня 2021 р.
м. Одеса*

Одеса
Інститут інноваційної освіти
2021

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
I66

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

I66 **Інноватика в сучасній освіті та науці: теорія, методологія, практика :** Матеріали IV Міжнародного літнього наукового симпозиуму (м. Одеса, 30–31 липня 2021 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2021. – 100 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Немкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2021
© Інститут інноваційної освіти, 2021
© Друк ФОП Москвін А.А., 2021

Підписано до друку 04.08.2021. Формат 60x84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 5,81.
Зам. № 0408/21-9. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Сору Art».
69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

¹ Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567; п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

Вступне слово

PERITI OPINIONEM²

Є.А. Терпіловський,

магістр інформаційних технологій і програмування, фахова спеціалізація –
fullstack middle.Net розробник, софтверна компанія GlobalLogic, м. Київ
(e-mail: Terpilovskiy.Egor@gmail.com)

експерт-консультант: **В.Б. Распов,**

кандидат фізико-математичних наук, доцент
директор Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
(e-mail: Viktor.Raspopov@gmail.com)

ДЕ І ЯК ЮНИМ ДОЛУЧИТИСЯ ДО СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З БІОІНФОРМАТИКИ, ЩОБ ВИВЧИТИСЯ НА НАУКОВЦЯ, ДОСЛІДЖУВАТИ ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНІ ВІРУСИ І ВАКЦИНИ

Анотація. Ця стаття орієнтована на юних програмістів, які хотіли б якомога швидше долучитися до основ сучасної науки «біоінформатика», щоб в подальшому стати науковцями і співпрацювати у складі міжнародних дослідницьких колективів з фахівцями з прикладної математики, інформаційних технологій, фізики, хімії, біології.

Вступ. Людство вже відчуло користь від ГМО – *генетично модифікованих організмів*. Наприклад, генетично модифіковане насіння, вироблене фірмою «Монсанта», дозволило суттєво збільшити врожайність сільгоспкультур і посилити їх стійкість до шкідників. Застосування *ГМО-бактерій* в фармацевтичній індустрії дозволяє напрацьовувати корисні для людини ліки, такі наприклад, як *інсуліни*, які необхідні хронічно хворим на сахарний діабет. В основі сучасних біотехнологій ГМО – модифікація генетичного коду ДНК і РНК живого [1].

Про потенційну шкоду від генної інженерії людям відомо менше. Генетично модифіковані РНК вірусів, коли вони потрапляють в клітини живого організму, синтезують такі протеїни (білки), які не є природньо притаманними людині. Наприклад, *ГМО-віруси*, подібні до COVID-19, якщо військові накопичуватимуть їх «*in vitro*» в таємних арсеналах, потенційно можуть нести людству таку ж смертельну загрозу, як і ядерна зброя [2]. В цьому, зокрема, і полягає небезпека розробки нових технологій ГМО.

² (від лат. Periti opinionem – Експертна думка).

Ті фахівці, хто в секретних наукових лабораторіях розробляють нові віруси та відповідні середовища, пристосовані для довготермінового зберігання вірусів «*in vitro*», як і ті науковці, хто спеціалізуються на створенні вакцин, призначених для захисту живих організмів від вірусів, початкову професійну освіту в виші починають з опанування одних і тих самих підручників, навчальних посібників, лабораторних практикумів, методик, знайомства з дослідницьким інструментарієм тощо.

Завдячуючи інтернету, наприклад, численним відео на YouTube, нам всім тепер відомо про знайдені по всьому світу *артефакти* (про *мегаліти* – в Андах, Чилі, Південна Америка; про залишки *мегаспоруд* – в Баальбеці, Африка; про загадкові спороди в Камбоджі, Тайланді, Індії, Китаї – в Азії), які є мовчазними свідками могутності минулих цивілізацій, які існували на Землі. З яких причин вони зникли? Фантастичні здобутки нинішньої цивілізації є, переважно, наслідком наукових відкриттів вчених і винаходів талановитих інженерів, які за останні три століття жили на Землі. Опанування ядерною енергією і генетикою несе людям не тільки благо, але і смертельні загрози. Тому з часом перед кожним юним науковцем, який має намір спеціалізуватися з біоінформатики і генетики, постає морально-етичний вибір: «*Кому служити – Добру чи Злу, Богу чи Дияволу?*».

Мета авторів статті – встановлення творчих контактів з старшокласниками і студентами бакалавратів українських вишів, які хотіли б продовжити навчання в магістратурі елітного Київського академічного університету НАН України (<https://kau.org.ua/>), або на PhD-програмі в аспірантурі Кібернетичного центру Національної академії наук України, що в Києві, щоб в подальшому разом *досліджувати актуальні наукові проблеми біоінформатики* [3–6].

Навчальний онлайн-тренажер з біоінформатики. Нижче розповідається про англomовний навчальний онлайн-ресурс *Rosalind*, орієнтований на початківців-біоінформатиків, який розміщений в мережі за адресою: <http://rosalind.info/problems/locations/> (Рис. 1). Цей навчальний ресурс використовується для заочного конкурсного відбору талановитої молоді на подальше стажування або на працевлаштування в науковій лабораторії, які спеціалізуються з актуальних досліджень у галузі *біоінформатики і геноміки*.

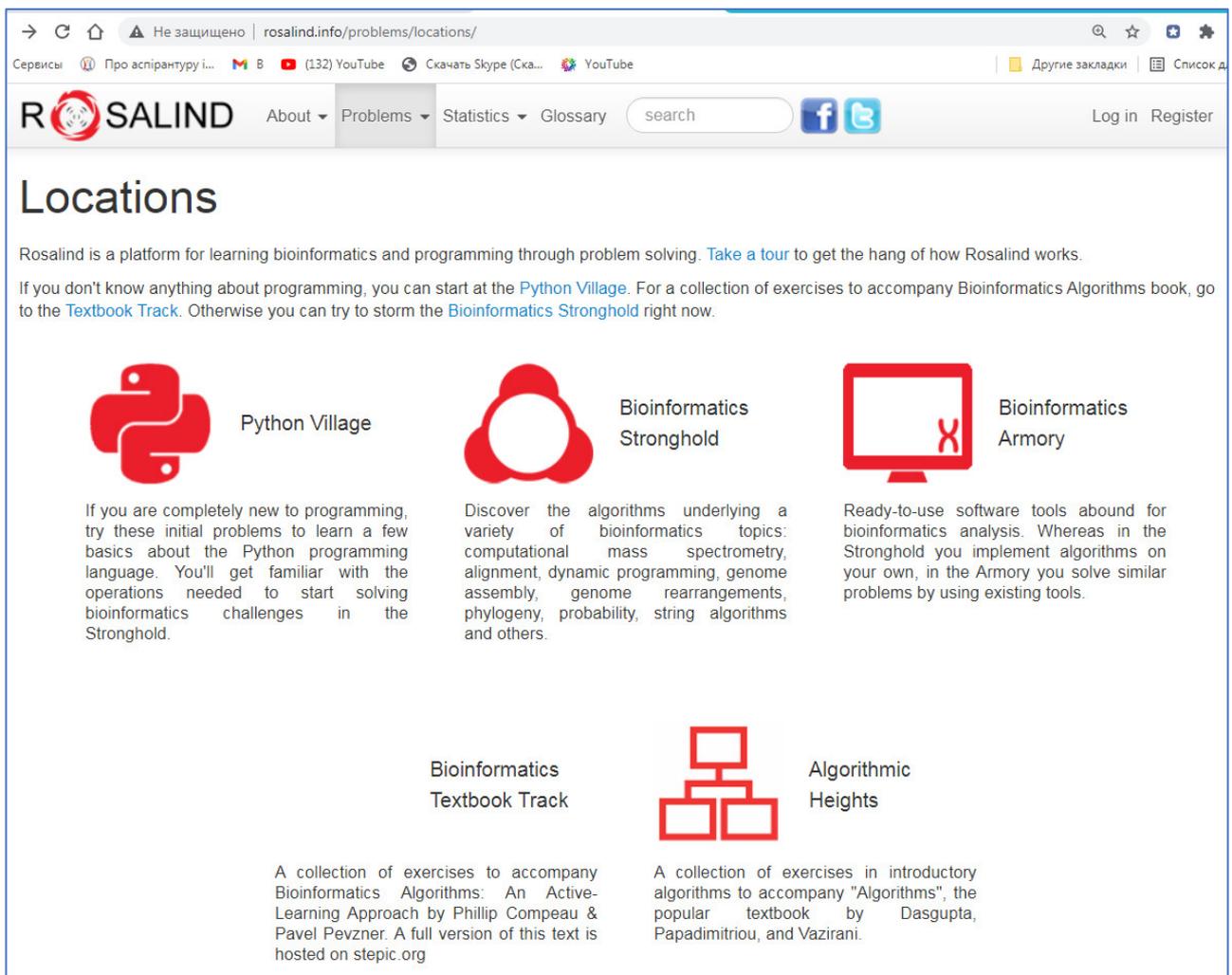

Рис. 1.

Rosalind містить кілька розділів:

- знайомство з мовою програмування *Python*;
- колекція, майже із 100 завдань, – для програмістів; в задачах пропонується опанувати певні алгоритми обробки генетичних даних, скласти відповідні програми і протестувати їх на контрольних даних (зазначимо, що програмувати можна не обов'язково мовою *Python*; можна користуватися мовами програмування C, C++, Java тощо);
 - підбірка англomовних електронних підручників і методичних рекомендацій, в яких наводяться теоретичні аспекти генетики, супутні біологічні поняття і знання з історії біології, персоналій тощо, пов'язані з суттю запропонованих для розв'язку задач.
 - окремо відвідувачу сайту пропонується зареєструватися, щоб у подальшому, у якості конкурсанта, учасника заочної міжнародної олімпіади, напрацьовувати власний рейтинг, власне «портфоліо».

Творці і адміністратори сайту **Rosalind** використовують цей ресурс, зокрема, рейтинги конкурсантів, щоб відібрати найталановитіших учнів, і

щоб запросити кращих до безоплатної очної участі в міжнародних наукових школах і форумах з біоінформатики.

Завдання з програмування, які розміщені на сайті Rosalind.

Наведемо два приклада (дивись Рис. 2 і Рис. 4). Задачі демонструють послідовність синтезу білків на підставі генетичної інформації, закодованої в подвійній спіралі молекули ДНК послідовністю певних нуклеотидів.

Задача 1. «Перекодувати генетичну інформацію з ДНК в РНК»

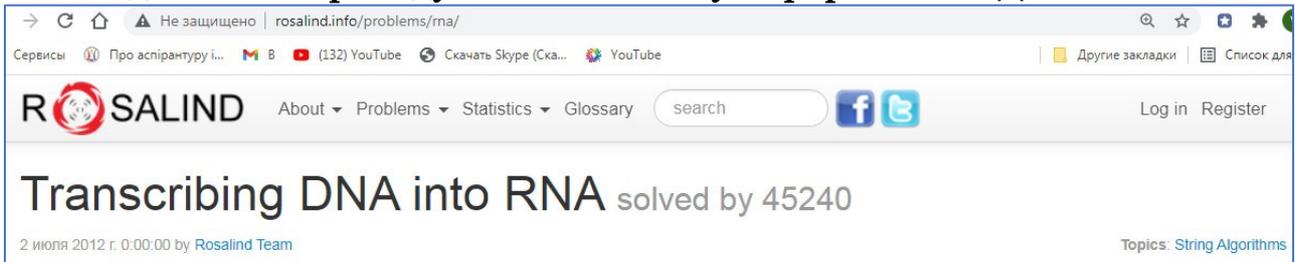

Рис. 2.

В ДНК інформація про білки закодована нуклеотидами, позначеними певними символами {A, C, G, T} (в чотирьохлітерному алфавіті). В живій клітині кожний фрагмент коду ДНК спочатку перекодується в молекулу РНК, яка складається з дещо іншого набору нуклеотидів, які прийнято позначати таким набором літер {A, C, G, U}. Програма на мові Python, яка моделює цей процес, наведена нижче, див. Рис. 3.

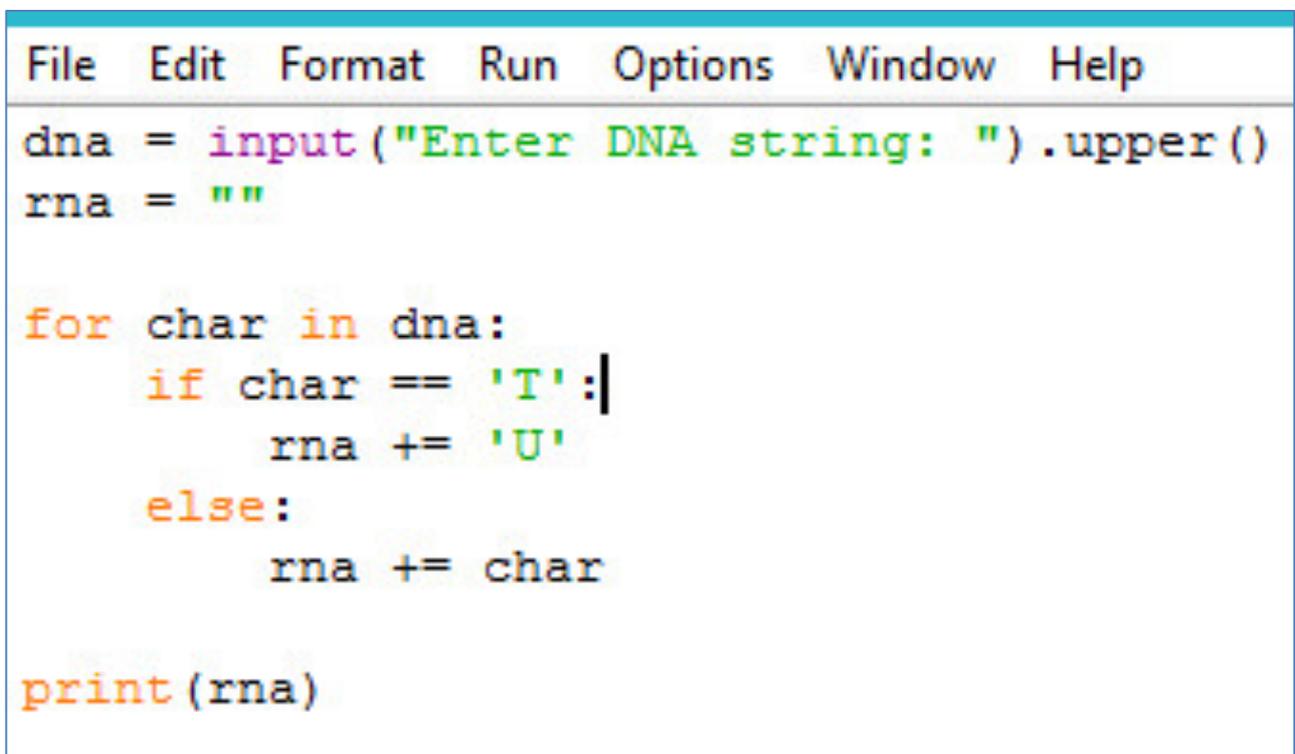

Рис. 3.

Задача 2. «На підставі коду РНК синтезувати білкову молекулу»

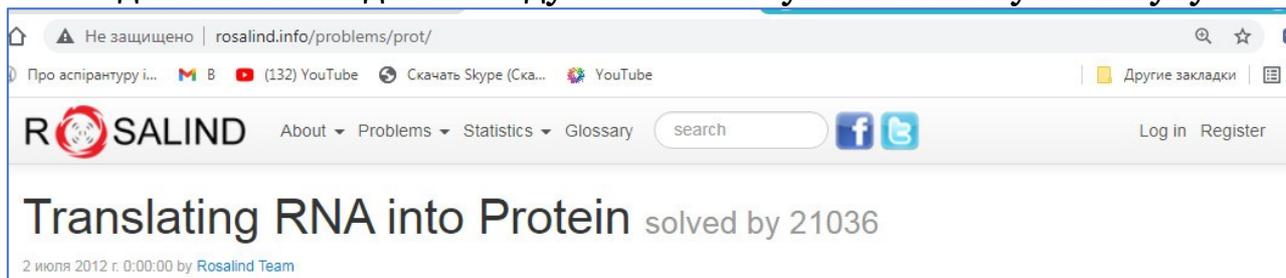

Рис. 4.

Протеїни (тобто білки) складаються з амінокислот, причому кількість їх типів в живому організмі є обмеженою і дорівнює 20; вони позначаються певними літерами латинського алфавіту, крім літер {B, J, O, U, X, Z}. Кожна з амінокислот білка закодована трьома літерами коду РНК. Тому програма на мові Python, яка моделює процес синтезу білків в живому, має вигляд, який наведено на Рис. 5.

```
File Edit Format Run Options Window Help
codons = {"UUU": "F", "CUU": "L", "AUU": "I", "GUU": "V",
          "UUC": "F", "CUC": "L", "AUC": "I", "GUC": "V",
          "UUA": "L", "CUA": "L", "AUA": "I", "GUA": "V",
          "UUG": "L", "CUG": "L", "AUG": "M", "GUG": "V",
          "UCU": "S", "CCU": "P", "ACU": "T", "GCU": "A",
          "UCC": "S", "CCC": "P", "ACC": "T", "GCC": "A",
          "UCA": "S", "CCA": "P", "ACA": "T", "GCA": "A",
          "UCG": "S", "CCG": "P", "ACG": "T", "GCG": "A",
          "UAU": "Y", "CAU": "H", "AAU": "N", "GAU": "D",
          "UAC": "Y", "CAC": "H", "AAC": "N", "GAC": "D",
          "UGC": "C", "CAA": "Q", "AAA": "K", "GAA": "E",
          "UGG": "W", "CAG": "Q", "AAG": "K", "GAG": "E",
          "UGU": "C", "CGU": "R", "AGU": "S", "GGU": "G",
          "CGC": "R", "AGC": "S", "GGC": "G", "UGA": ".", # Stop
          "CGA": "R", "AGA": "R", "GGA": "G", "UAG": ".", # Stop
          "CGG": "R", "AGG": "R", "GGG": "G", "UAA": "."} # Stop

rna = input("Enter RNA string: ").upper()
prot = ""

for i in range(0, len(rna), 3):
    prot += codons[rna[i] + rna[i + 1] + rna[i + 2]]

print(prot)
```

Рис. 5.

Будьмо знайомі!
Я – Терпiловський Єгор, програмiст, співавтор статті

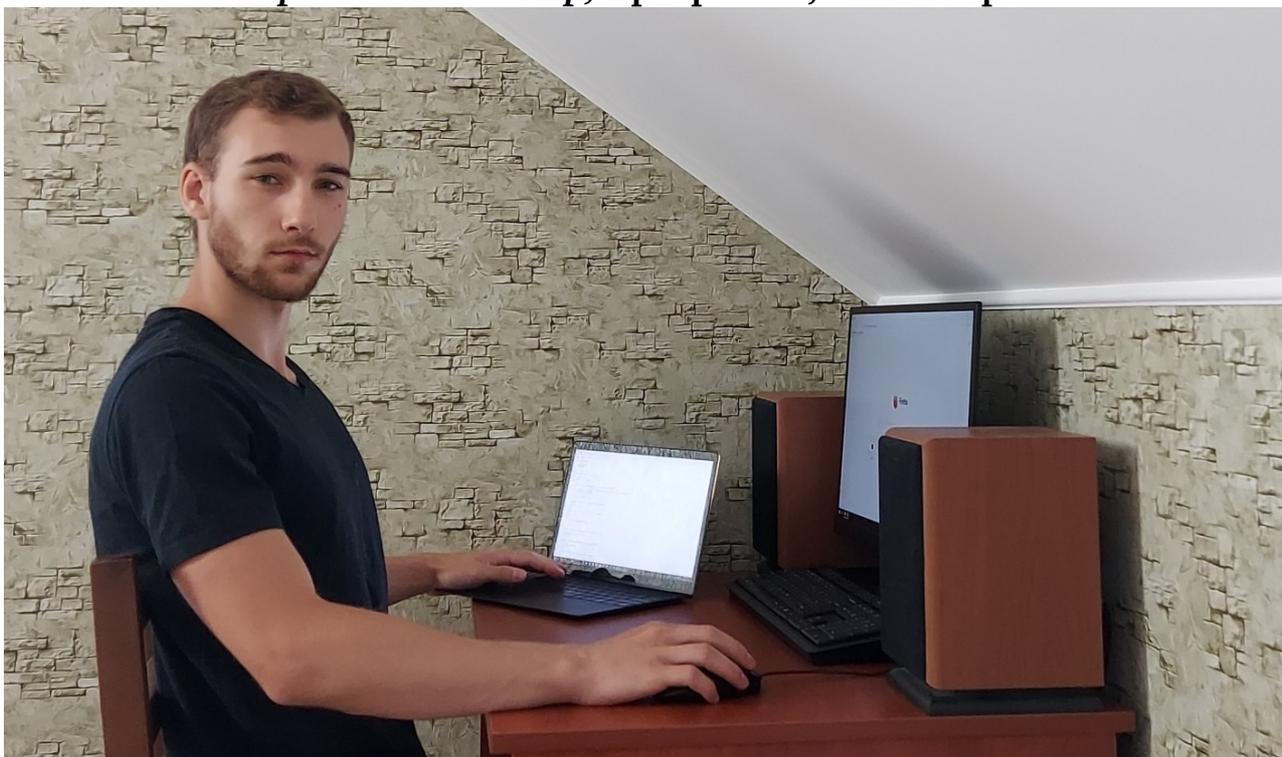

Рис. 6.

«Мой путь в IT начался с 9-го класса, когда я учился в Украинском физико-математическом лицее КНУ им. Тараса Шевченко. Там нам очень увлекательно преподавали информатику, базовые концепции программирования, привили навыки работы на вычислительной технике, познакомили с программированием на языках Python и Delphi (Фреймворк для Pascal). Я имел возможность поработать обеими этими языками и мне лично больше начал импонировать Python, поскольку он интерпретируемый и очень мощный в математическом плане. В 10-м классе УФМЛ я попал на всеукраинскую олимпиаду по информатике, где почерпнул много опыта в программировании и информационных технологиях при общении с другими участниками олимпиады.

Затем я учился на бакалавра в НТУУ «КПИ им. Игоря Сикорского», а на магистратуре – в КНУ им. Тараса Шевченко на специальностях «программная инженерия». Во время учебы в университетах сталкивался с многими технологиями и подходами в области разработки программного обеспечения. Но для карьеры все же выбрал fullstack ООП разработку на .Net, SQL, Python. Замечу, что программисту, чтобы «держат форму», приходится работать дополнительно еще со многими языками программирования, фреймворками, пакетами и библиотеками. На бакалаврате я почерпнул основные знания об IT, узнал про алгоритмы и структуры данных,

нейронные сети, архитектуры вычислительной техники, подтянул математику, поработал с системами контроля версий, контейнеризацией, Rest, сетевыми протоколами, а также узнал много другой базовой обязательной и полезной информации, которую использую до сих пор и на работе, и при учебе. Диплом я писал на тему распознавания голосовых команд с помощью нейронных сетей на основе генетического алгоритма.

Абитуриентам советую не упускать ценное время бакалаврата для накопления опыта и базовых знаний, особенно тем, кто стремится развиваться в IT отрасли. Преподаватели в КПИ достаточно опытные, молодые, открыты к общению и всегда готовы помочь. Именно на бакалаврате есть возможность часто общаться с преподавателями и с одногруппниками, обмениваться с ними опытом и знаниями. Так как на магистратуре будет меньше пар по учебной программе, и соответственно, реже будет возможность видаться с преподавателями и одногруппниками, к тому же одногруппники будут редко ходить на пары.

Сейчас я интенсивно интересуюсь развитием в сторону позиции architect, кроме этого, меня заинтересовала тема биоинформатики и идея получения степени доктора философии. Это меня натолкнуло на мысль о поступлении в аспирантуру по специальности «биоинформатика».

Список використаних джерел

1. Watson J.D., Crick F.H. Molecular Structure of Nucleic Acids (Уотсон&Крик Молекулярная структура ДНК) / Nature, Vol. 171 (No. 4356). – 1953, – P. 737–738. – URL: <https://ru.calameo.com/read/00316837217078badfc7b>
2. У ВООЗ назвали передчасним виключення версії щодо витоку COVID-19 з лабораторії Китаю. – URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/u-vooz-nazvaly-perechashnym-vykliuchennia-versii-shchodo-vytoku-covid-19-z-laboratorii-kytaiu/>
3. Гупал А.М., Сергиенко И.В. Симметрия в ДНК. Методы распознавания дискретных последовательностей. – Киев: Наукова думка, 2016. – 227 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/003168372e97d8bddb220>
4. Гупал А.М., Распопов В.Б. Гносеологические аспекты биоинформатики и инновации в сфере образования. – В зб.: Світоглядні читання: з нагоди 200-річчя Ч. Дарвіна: зб. наук. праць та матеріалів Міжн. наук.-практ. конф. «Світоглядний вибір і майбутнє науки та освітнів XXI столітті». – Київ.: Четверта хвиля, 2010. – 284 с. – С.: 87–89. – URL: <https://ru.calameo.com/read/0031683727a8091f27406>
5. Гупал А.М., Островський О.В., Распопов В.Б. Навчальний курс для магістрів, аспірантів и науковців «Біоінформатика». – Зб. «Розробка моделей та методів аналізу складних систем засобами комп'ютерної математики» / Під ред. доцента В.Б. Распопова // Науково-учбовий центр прикладної інформатики – Київ: НУЦПІ НАНУ, 2016. – 122 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/003168372fc8fe652df02>

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

М.Г. Карпушина,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СЛУХАЧІВ FLETC

Необхідність підвищення якості освіти є однією з головних причин впровадження системи оцінювання. Водночас якість освіти передбачає систему показників, які охоплюють певний рівень знань, умінь, навичок, компетенцій, особистісного розвитку слухача. До того ж система оцінювання покликана визначити ступінь досягнення поставленої мети, тобто результату навчання, і задоволення очікувань учасників освітнього процесу від освітніх послуг. Однак, якість освіти передбачає не лише результат, але й процес, під час якого відбуваються постійні зміни у діяльності освітнього закладу, учасників освітнього процесу і навколишнього середовища. І цей взаємовплив спонукає до створення оптимальних умов для навчання, розвитку і виховання; оновлення змісту освіти й побудови освітніх систем, їх функціонування й оцінювання їхнього якісного рівня.

У вищих навчальних закладах України ще й досі не існує суворих стандартів оцінювання комплексу знань, вмінь та навичок. Так, поряд з національною системою оцінювання функціонує Європейська система оцінювання рівня знань.

Мета цього дослідження – вивчити систему оцінювання у федеральних правоохоронних навчальних центрах США, які забезпечують підготовку правоохоронців для більш ніж 90 правоохоронних відомств.

Федеральні правоохоронні навчальні центри (FLETC) використовують три рівні оцінювання за моделлю Д. Кіркпатріка: I рівень: реакція слухачів на навчання (підсумкова оцінка), II рівень: досягнення цілей слухачами, саме навчання (поточна оцінка) і III рівень: здатність застосовувати здобуті знання на робочому місці (поведінка) (підсумкова оцінка). IV-й рівень – оцінювання економічної ефективності навчання, який передбачений моделлю Д. Кіркпатріка, наразі не проводиться на базі FLETC [1, с. 21].

Оцінювання I рівня полягає у детальному аналізі уваги, мотивації та інтересу слухача до курсу навчання, а не в оцінюванні того, що ним було вивчено. Тобто тут оцінюється реакція на навчання: чи подобається воно їм і як вони використовуватимуть набуті знання, вміння і навички. Згодом результати опитування збираються з декількох груп з метою проведення поглибленого аналізу та звітності, які можуть бути використані у пілотних дослідженнях, фокус-групах і у звітах на нарадчих засіданнях з перегляду навчальних планів щодо оновлення або зміни курсу навчання. Реакція слухачів, на думку Д. Кіркпатріка, є досить важливим критерієм успішності та ефективності всього курсу навчання, тому він переконаний: як слухачі реагують на курс така і його оцінка.

Оцінювання II-го рівня включає в себе вимірювання позитивних змін у якості знань і вмінь слухача. Дані II-го рівня зазвичай отримують з результатів письмових іспитів і виконання практичних вправ. Вправи, які перевіряють сформованість вмінь використовувати отримані знання, включають складання плану дій і навчання інших слухачів шляхом проведення презентацій, консультацій, навчальних заходів тощо. Відділ аналізу й оцінювання керує «банком» з більш ніж 6500 тестових питань, встановлює формат іспитів для слухачів та розробляє тестові буклети й інструкторські матеріали з метою підготовки до кожного запланованого тесту. Як тільки тести і практичні вправи виконані, їх збирають, обробляють і завантажують до системи відділу по роботі зі слухачами і до календарного планування. Потім викладачі переглядають тести зі слухачами, щоб виявити тих, хто потребує повторного тестування, а також здійснити аналіз проблем, на які слід звернути особливу увагу.

Нарешті, оцінювання III-го рівня виконується шляхом опитування серед випускників та їх керівників з метою виявлення недоліків у підготовці й, у подальшому, удосконалення показників їхньої професійної діяльності в результаті проходження навчання у FLETC. Відділ аналізу й оцінювання проводить опитування щодо валідності результатів, які надсилаються електронною поштою випускникам/керівникам недовзі після їхнього перебування на посаді. До цього опитування долучаються суб'єктивне оцінювання ними навчання, відгуки про рівень підготовки до роботи та виявлені потенційні прогалини у підготовці. Відсоток слухачів з об'єктивними відповідями рекордно перевищує 30 відсотків, що підвищує надійність отриманих даних. Результати формуються відділом аналізу й оцінювання, вивчаються і надсилаються навчальним закладам, щоб допомогти зрозуміти які оновлення/зміни необхідні навчальному плану.

Зміни до навчального плану можуть бути внесені на основі відгуків, отриманих на етапах впровадження та оцінювання. Консультативний Комітет з навчальних планів, до складу якого входять представники FLETC і

відповідних правоохоронних відомств, також пропонує внести зміни в навчальний план.

Йдеться про зміни з незначними корегуваннями і суттєвими структурними модифікаціями. Перші – пов’язані з організацією програми FLETC, які не змінюють основний зміст навчального плану (тобто покрокову послідовність моделі, вимоги до обладнання, розмір класу, години роботи з інструкторами тощо) і, як правило, затверджуються керівником управління навчального відділу.

Суттєві структурні модифікації – це значні зміни у змісті навчального плану, подовженні тривалості програми курсу або, навіть, зміні вартості навчання. Такі зміни навчального плану вимагають участі всіх зацікавлених сторін, а також даних, зібраних на етапах аналізу та оцінки, або виявлених змін у базових принципах чи методах, законодавстві, технологіях чи стратегіях.

Зміни у курсі або навчальному плані можуть відбуватися циклічно, безперервно або за необхідності. Цикл для базових програм становить кожні три роки, а для просунутих програм FLETC-кожні п’ять років з дати повної реалізації. Рішення ради з перегляду навчального плану, яка відбувається між циклами, може бути затвердженим, якщо існують підстави для внесення змін до навчального плану до наступної запланованої дати.

Таким чином, зацікавлені відомства на етапі перегляду програм щоразу розпочинають процес системного підходу до професійної підготовки у FLETC. Озброєна таким підходом FLETC забезпечує сучасну, конкурентоздатну підготовку співробітників правоохоронних органів для більш ніж 90 партнерських відомств. Успіх цього процесу був би неможливий без зв’язку та співпраці між партнерськими відомствами та FLETC з метою постійного вдосконалення навчання слухачів.

Список використаних джерел

1. Collins, J., Rosario. E. How Training Programs Are Created. The FLETC Journal. 2018. Volume 20. URL: https://www.fletc.gov/sites/default/files/archives/FLETC_Journal-SpringSummer2018v3_Web.pdf. (Last accessed: 21.07.2021).

Г.С. Маслак,

доктор біологічних наук, завідувача кафедри біохімії та медичної хімії
Дніпровського державного медичного університету

Г.Б. Пелешенко,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри біохімії та медичної хімії
Дніпровського державного медичного університету

Г.П. Черненко,

кандидат біологічних наук, викладач кафедри біохімії та медичної хімії
Дніпровського державного медичного університету

УЧБОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ ЯК ФОРМА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Можливості сучасних інформаційних технологій суттєво змінили методичні підходи до організації роботи студентів, що вивчають курс біологічної хімії у медичному вузі. Використання stream-методів у викладанні із залученням відеоматеріалів, флеш-карт, Internet-платформ безпосередньо під час лекції або практичного заняття дозволило зробити стрімкий крок у світовій простір уявлень про молекулярні механізми біохімічних процесів та значно підвищити мотивацію студентів до самостійного пошуку у колі питань програмного матеріалу. Дистанційна форма навчання, яка стала основною в умовах коронавірусної пандемії, передбачає поряд з участю студента в обговоренні всіх теоретичних та практичних питань окремої теми під час online-зустрічі з викладачем, ще й обов'язкове письмове викладення відповідей на всі питання теми. В ході перевірки таких робіт було виявлено нову тенденцію – здібні студенти, які сумлінно і вдумливо ставились до предмету, прагнули у своїх письмових роботах провадити справжній науковий пошук, пов'язаний не тільки з конкретним біохімічним процесом, але й з його зв'язками з фізіологічними та патофізіологічними проявами, можливістю корекції та профілактики патологічних змін. Так, під час вивчення майбутніми фармацевтами використання протипухлинних препаратів, зокрема, метотрексату як конкурентного інгібітору ферменту дигідрофолатредуктази, студент М. з Тунісу не тільки простежив картину системного ураження тканин організму хворого при лікуванні метотрексатом, але й показав використання у сучасній терапії потужного антидоту – лейковорину, який за хімічною будовою є фолініевою кислотою – формільованою формою тетрагідрофолату. Його використання дозволяє значно покращити фолатний метаболізм та пом'якшити прояви мегалобластної анемії, яка розвивається на фоні лікування метотрексатом. Окрім того, лейковорин є також біохімічним модулятором, який підвищує цитотоксичну активність препарату 5-флуороурацилу, що також використовується у хіміотерапії. В процесі метаболізму фолініевої кислоти утворюється 5,10-метилентетрагідрофолат, що з'єднується з активним

метаболітом 5-флуородезоксиуридинмонофосфатом і ферментом тимідилатсинтазою, формуючи стійкий потрійний комплекс, що призводить до більш тривалого гальмування синтезу ДНК у пухлинних клітинах і дозволяє зменшити дозу і тривалість хіміотерапії [4]. За матеріалами самостійного пошуку студент М. створив презентацію, яка була представлена на конференції СНТ. Студент із Індії Мансур К. при вивченні феномену інсулінорезистентності та розвитку цукрового діабету другого типу дослідив не тільки клініко-біохімічні ознаки цієї патології, але й показав найбільш ефективні препарати для лікування, зокрема метформін та його аналоги. Студент докладно вивчив механізм його гіпоглікемічної дії, пов'язаний з гальмуванням глюконеогенезу у печінці. Відомо, що у хворого на цукровий діабет 2 типу швидкість глюконеогенезу у 3 рази вища за норму. Метформін знижує цей показник більш ніж на одну третину в основному за рахунок АМФ-активованої протеїнкінази – ферменту печінки, необхідного для збільшення експресії білка SHP (англ. *Small Heterodimer Partner*), який у свою чергу пригнічує експресію фосфоенолпіруваткарбоксікінази і глюкозо-6-фосфатази – ключових ферментів глюконеогенезу. За допомогою терапії метформіном можна домогтися зниження рівня глюкози на 20%, а вмісту глікованого гемоглобіну на 1,5%. У своєму дослідженні студент звернув увагу на суттєве застереження – можливе накопичення лактату (лактоацидозу) після фізичних навантажень у хворих на фоні прийому метформіну. Як наслідок, погіршується здатність гемоглобіну зв'язувати кисень, виникає гіпоксемія, яка в першу чергу позначається на таких аеробних органах, як серце та мозок. Таким чином проведено самостійну пошукову роботу студентів можна розцінювати як цілком завершені проекти, які можуть бути оцінені в рамках індивідуальної роботи. Сучасні педагогічні видання особливо підкреслюють цінність цього виду самостійної роботи студентів, оскільки індивідуальні творчі проекти спрямовані на розвиток здатності кожного студента до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, на формування умінь створювати власний творчий продукт та презентувати його [3], закладаючи основи професійного розвитку. Беручи до уваги, що для сучасного напрямку вищої освіти характерний компетентнісний підхід, який відзначається посиленням практичної спрямованості при збереженні фундаментальності [1, 2], такі проектні завдання мають стати необхідним елементом у засвоєнні програми курсу.

Список використаних джерел

1. Козаков В.А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема / В.А. Козаков. – К.: НМК ВО, 1990. – 62 с.
2. Снежицкий В.А. Формирование профессиональной компетентности врача – необходимое условие современного инновационного образования в медицинском вузе/ В.А. Снежицкий, Л.Н. Гущина, М.Н. Курбат // Беларусь, Гродно: «Вышэйшая школа». – 2011. – №2. – С. 45–49.
3. Яненко, Я.В. Мультимедійний творчий проект як форма самостійної роботи студентів та чинник їх професійної соціалізації/ Я.В. Яненко // Інформаційні технології і засоби навчання. – Т. 69. – № 1. – 2019. – С. 174–185.
4. Robert J, Morvan V, Smith D. et al. Predicting drug response and toxicity based
5. on gene polymorphisms. Crit. Rev. Oncol. Hematol. – 2005. – Vol.54 (3). – P. 171–196.

М.В. Мороз,

старший викладач кафедри іноземних мов
Поліського національного університету, м. Житомир

ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ» НА ЗАНЯТТІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА»

Навчання латинської мови у вищому навчальному закладі здійснюється на основі принципів систематичності, послідовності, які тісно пов'язані з принципом науковості. Навчальний матеріал слід подавати так, щоб забезпечити студентами розуміння мовних фактів та явищ у взаємодії з цілісною системою. Вивчення латинської мови потребує багато зусиль. Зміст занять характеризується своїми особливостями. За змістом заняття латинської мови будується на конкретному мовному матеріалі. Латинська мова для студентів в основному є незайманою мовою, крім завчених раніше термінів та назв рослин. Тому під час вступного заняття викладач зосереджує увагу на значущості вивчення предмету, ознайомлює з організацією роботи, дає поради щодо кращого вивчення та осмислення теми, рекомендує завести «Словник» тощо. Вивчення мови розпочинають з написання та запам'ятовування букв латинського алфавіту, зосереджують увагу на вимові голосних та приголосних звуків та наголошенні у словах. З першого заняття потрібно привчати студентів до свідомого механічного заучування слів та граматичних конструкцій побудови латинського речення. Для усвідомленого запам'ятовування теоретичного матеріалу, викладач вводить елементи цікавих розповідей (народні звичаї, легенди, приказки), зокрема про лікарські рослини.

Для досягнення мети під час вивчення латинської мови викладач пропонує студентам зібрати порівняльний матеріал про лікарські рослини в

українській мові, визначити написання лікарської рослини, як власної назви, з великої літери, а також повторити граматичну категорію роду, числа та відміни.

На заняттях з латинської мови, вивчаючи тему «Лікарські рослини», можна запропонувати студентам такі завдання:

1. Назвіть дерева, кущі, рослини, квіти, які ростуть в Україні, зокрема у вашій місцевості. 2. Які народні назви лікарських рослин та їх ботанічну термінологію ви знаєте. 3. Чи знаєте ви легенди про назви квітів та рослин. 4. Чи можете навести приклади літературних творів, в яких зустрічаються квіти, рослини та дерева.

Після виконання таких вправ, слід повторити орфографію та синонімічний ряд слів, так як народні назви рослин відзначаються багатством синоніміки, а також неоднозначністю найменування. У словниках, як правило, вказано написання латинського ботанічного терміна поряд з народною назвою рослини. Приклади: назви дерев (*Tilia cordata* – липа серце листа; *Alnus glutinosa* – вільха чорна; *Betula pubescens* – береза пухнаста; *Fraxinus viridis* – ясен зелений; *Acer platanoides* – клен гостролистий; *Carpinus betulus* – граб звичайний; *Pinus silvestris* – сосна звичайна; *Populus alba* – тополя біла; *Sorbus aucuparia* – горобина звичайна; *Viburnum opulus* – калина звичайна тощо). Назви рослин у народі можуть мати декілька найменувань. Наприклад, Календула (*Calendula*) – нагідки.

Настурція (*Tropaeolum*) – красоля.

Підбіл (*Tussilago farfara*) – мати-й-мачуха, мати-трава.

Маргаритка (*Belis perennis*) – стократка.

Деревій (*Millefolium*) – тисячолісник, серпоріз.

Примула, первоцвіт (*Primula veris*) – ключики.

Герань, пеларгонія (*Geranium*) – калачики.

Фіалка триколірна (*Viola tricolor*) – Іван-та-Марія, братки, зозулині черевички, полу цвіт, сирітки, брат-і-сестра.

Цикорій дикий (*Cichorium intubus*) – петрові батого [2, с. 74–86].

Значну роль лікарські рослини відіграють при написанні рецептів. Спочатку студентам слід пояснити структуру рецепту та правила його написання. Студенти мають вивчити правило, що таке рецепт, а саме: Рецепт – це письмове звернення лікаря до аптеки про виготовлення ліків для хворої тварини та вказівки щодо їх вживання. Студенти мають засвоїти, що рецепти пишуться за точно встановленою формою. Обов'язково потрібно вміти розрізняти складові частини рецепту: I. *Inscriptio* – напис, який включає в себе штамп медичного закладу із зазначенням його адреси, номера телефону та шифра, дату виписування рецепта, дані про хвору тварину, прізвище та ініціали лікаря, який виписав рецепт.

II. *Invocatio* – звернення лікаря до фармацевта, виражене наказовою формою дієслова *recipere*: *Recipe*: – Візьми.

III. *Designatio materiarum* – перелік матеріалів, лікарських речовин, з яких має бути виготовлений чи виготовлений лікарський засіб. Після назви лікарської речовини вказують дозу.

IV. *Subscriptio* – післямова. Лікар, зокрема ветеринарний, вказує фармацевтові на потрібний спосіб виготовлення лікарського засобу, а також кількість лікарських засобів, яку потрібно видати. Наприклад, *Dentur (Da) tales doses numero 10 (D. t. d. № 10)* (Видай таких доз кількістю 10).

V. *Signatura* – позначення, де лікарем зазначається як саме, якою кількістю і коли належить приймати лікарський засіб.

VI. *Nomen medici et sigillum personale* – підпис лікаря, завірений його особистою печаткою.

Дозволяються тільки прийняті правилами скорочення позначень (*acidum* – *ac.*, *acid.* – кислота, *decoctum* – *dec.*, *dect.* – відвар, *Da. Signa.* – *D. S.* – Видай. Зазнач. *divide in partes aequales* – *div. in p. aeq.* – розділи на рівні частини тощо). Тверді і сипучі речовини в грамах (0,01; 05; 1,0), рідкі – в мілілітрах, грамах і краплях. Якщо ліки необхідно отримати терміново, у верхній частині рецепта зазначають: *Cito!* – Швидко! або *Statim!* – Негайно!

Спосіб вживання пишеться державною мовою відповідно до Закону України «Про мови в Українській РСР», забороняється обмежуватись загальними вказівками: «Внутрішнє», «Зовнішнє», «Відомо» та т. ін.

Викладач має пояснити студентам, що при написанні латинської частини рецепту потрібно керуватися такими правилами:

а) назва кожної лікарської речовини, зокрема лікарської рослини, пишеться в родовому відмінку і з нового рядка. Кожен рядок починається з великої букви. У рецептурному рядку з великої букви пишуться назви лікарських рослин та речовин, з малої букви – частини рослин (корінь, трава, лист) тощо. Напр.:

Recipe: Tincturae rhizomatum cum radicibus Valerianae 20 ml.

Візьми: Настойки кореневищ з корінням валеріани 20 мл (1, с. 29–33).

Використання рослин в медицині та харчуванні. У харчуванні людини та годівлі тварин використовуються такі складові рослини як білки, вуглеводи, жири. У медицині широко використовуються такі форми препаратів рослинного походження як настойки, екстракти, сиропи, настої, відвари тощо, наприклад: *Tinctura Convallariae* – настойка конвалії

Extractum Belladonnae – витяжка красавки

Infusum herbae Millefolii – настій трави деревію

Decoctum gemarum Pini – відвар бруньок сосни [2, с. 53–56]

Жири – є рідкі (олії – від лат. *olei*) та тверді (масла – від лат. *butyri*). Наприклад, *Oleum Hyosciami* – олія блекоти, *Oleum Helianthi* – олія соняшника, *Oleum Lini* – олія льону.

Вивчаючи мову у вузі, на заняттях варто активніше використовувати латинські крилаті вислови, які поглиблюють вивчення мови. Варто

розміщувати прислів'я, приказки та крилаті вислови за тематичним принципом, що значно полегшить засвоєння матеріалу та використання в подальшому. Багато з них згодом набули широкого розповсюдження в усіх народів Європи (такі, наприклад, як «*Unus flos non facit ver*» («Одна квітка не робить весни»); «*Annosa arbor non transplantatur*» («Старе дерево не пересаджується»); «*Arbor mala, fructus malus*» («Погане дерево – поганий плід») та безліч інших. Вивчення прислів'їв, приказок та крилатих висловів слід розпочинати з перших занять вивчення латинської мови. Адже на першому занятті пропонуємо студентам вправи з вимови та читання, а також зосереджуємо увагу на тому, що для кращого запам'ятовування їх варто порівнювати з українськими прислів'ями.

У подальшому вивченні мови можна запропонувати такі вправи:

1. Доповнити словосполучення, використовуючи подані слова:
Urtica, officinale, mays, Viburnum.

a) ... *urens*; b) ... *opulus*; c) *Zea* ...; d) *Taraxacum* ...

2. З поданих слів скласти знайоме прислів'я.

Herba, vim, hortis, cito, est, mala, mortis, crescit, medicamen, contra, non, in.
Напр. (*Mala herba cito crescit*).

3. Серед наведених іменників вибрати лікарські рослини.

Adonis vernalis, Hypericum, Cucumis sativus, Bidens, Avena sativa, Calendula, Pisum, Solanum tuberosum, Taraxacum, Artemisia absinthium.

Під час виконання таких вправ студенти вчаться розпізнавати лікарські рослини, що є метою заняття. Саме під час виконання таких вправ варто створити сприятливі умови для вільного висловлювання власної думки, що в подальшому забезпечить краще засвоєння програмного матеріалу.

Отже, на заняттях латинської мови потрібно вдосконалювати вміння самостійного мислення, розвивати вміння правильно висловлювати свою думку. Науковий світогляд студентів та культуру спілкування формуватиме саме вдосконалення вмінь і навичок навчатися.

Список використаних джерел

1. Шибінська Т. А. *Lingua Latina Veterinaria*: навч. посібник/ Т. А. Шибінська, М. В. Мороз. Житомир: ЖНАЕУ, 2012. 192 с.
2. Шибінська Т. А. Латинська мова. Житомир: Редакційно-видавниче підприємство «Льонок». 2003. 120 с.

Б.І. Паньків,

студент групи ІІІ-41Б історичного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **О.І. Яців,**

кандидат педагогічних наук,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ» У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті йде мова про характеристику самого поняття «інноваційні технології». Розглядається поняття «інноваційні технології» в системі освіти. Також у статті дається визначення таких понять як: інновація, інновація в педагогіці.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційні технології в освіті.

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес неможливий без інноваційного оновлення, залучення нових технологій, їх апробації та пристосуванні до передових вимог нового змісту. У передову епоху швидких змін доводиться відхрещуватися від звичних уявлень, постійно вдосконалюватися в нових областях. Майже все змінилося і у вітчизняній педагогічній системі останнього десятиліття.

Вчитель часто стикається з ситуацією втрати інтересу в учнів до предмета. Одна з причин втрати інтересу – це невідповідність низки традиційних методів навчання. Вчителі різних предметів шукають нові методи й засоби навчання, які здатні відновити інтерес до досліджуваного предмета.

Мета — розкрити зміст поняття інформаційних технологій у сучасній системі освіти.

Стан дослідження. Проблема інновацій в освіті достатньо активно досліджувалась та досліджується науковцями. Займалися дослідженням та здійсненням інноваційних підходів до навчання К. Ангеловські, О. Арламов, Ю. Бабанський, І. Бех, М. Бургін, Л. Ващенко, П. Гальперіна, Л. Даниленко, В. Журавльов, М. Кларіна, О. Козлова, В. Монахова, А. Ніколс, М. Поташник, Н. Тальціной, І. Якиманська та ін.

Розробкою інноваційних технологій навчання займалися також К. Баханов, В. Гузеев, Д. Дьюї, І. Єрмаков, В. Кілпатрик, О. Пехота, І. Чечель (технології проектного навчання), А. Белкін (педагогічна технологія створення ситуацій успіху), А. Єршов (комп'ютерні (інформаційні) технології), В. Коваленко, Б. Нікітін, П. Підкасистий, М. Стронінта (ігрові технології), Л. Виготський, К. Мередіт, Ж. Піаже, Д. Стіл, Ч. Темпл

(технологія розвитку критичного мислення), Л. Пироженко, О. Пометун (інтерактивні технології).

Виклад основного матеріалу. Впровадження інноваційних освітніх технологій, що відповідають міжнародним освітнім стандартам і забезпечення всіх найважливіших умов для плідної роботи вчителів, вважаються стратегічними завданнями в сфері освіти. Сьогодні вчителями, з метою досягнення вищої результативності вивчення предмета учнями, використовуються сучасні інноваційні технології та інноваційні методи навчання. Ці методи включають активні та інтерактивні форми, які використовуються в навчанні.

Як відомо, інновації в освіті спрямовані на внесення позитивних змін. Педагоги використовують різні підходи до цього процесу як у великому, так і в малому масштабах. Наприклад, інновації в освіті можуть включати:

- педагог усвідомлює необхідність кращого обміну ідеями між іншими вчителями в їх окрузі і розробляє новітні процеси;
- вчитель виявляє прогалини в знаннях учнів і проводить «мозковий штурм» за новим, творчим способом.

Інновації в освіті особливо важливі, враховуючи те, що молодь, сформована системою освіти сьогодні, керуватиметься інноваціями завтра. Мінливі потреби нинішньої робочої сили є показником того, що нас чекає в майбутньому.

Щоб надолужити згаяне, викладачі повинні оновити застарілі процеси і підходи, що визначають школи і університети по всій країні, і впровадити практики, які краще підготують учнів до роботи в майбутньому. Це включає, в першу чергу, зміни в навчальних програмах і практичне знайомство з великими цифровими інструментами, які сьогодні використовуються в різних галузях.

Аналіз проблеми дослідження показав, що в сучасний період інноваційні зміни слідує за такими напрямками: розробка нового змісту освіти; розробка та застосування у навчанні учнів нових педагогічних технологій; застосування методів, прийомів та засобів вивчення нових програм; створення умов самовизначення особистості в процесі навчання; зміна виду діяльності і стилю мислення вчителів й учнів, змінюючи їх стосунки, створюючи творчі інноваційні команди.

Слово «інновація» з'явилося в середині XVII століття і означає входження нового в деяку сферу та породження цілого ряду змін в цій сфері. Інновації – складене латинське слово. «Ін» («*in*» в латинській транскрипції) – це приставка, в перекладі означає «рух в напрямку чогось». «Новації» (від лат. «*Novatio*») – в перекладі означає «оновлення, зміна». Таким чином, в прямому перекладі термін «інновації» означає «в напрямку оновлення».

Інновація – це нововведення (новація, розробка), запроваджене в будь-яку сферу людської діяльності. Характеризується кінцевим результатом від

впровадження. Таким чином, інновація – це результат такого ланцюга послідовних етапів: нововведення; впровадження розробки в технологічний або інший процес; отримання результату.

Стосовно педагогічного процесу інновація означає внесення змін в процес освіти людини. Вона спрямована на поліпшення і розвиток всієї системи виховання і освіти. Педагогічними нововведеннями, інноваціями, можуть бути педагогічні ідеї, процеси, засоби, методи, форми, технології.

Загально визнано, що якість освітньої системи залежить від якості її вчителів. Роблячи акцент на важливості педагогіки, можна стверджувати, що для того, щоб допомогти учням вирішувати нові освітні завдання, вчителям необхідно осмислити і оновити свій репертуар практик. Підготовка молодих людей до вирішення нових сучасних проблем означає перегляд і оновлення педагогічних методик, які використовуються вчителями.

Інноваційне навчання – це навчання, яке стимулює інноваційні зміни у відповідній культурі та соціальному середовищі і виступає як активна реакція на проблемні ситуації, що постають попереду кожної окремо взятої людини та суспільства загалом. Інноваційне навчання можна визначити як:

- специфічний тип засвоєння знань, альтернативний традиційному нормативному навчанню;

- процес що забезпечує розвиток особистості вчителя та учнів шляхом демократизації позиції вчителя та включення всіх у кооперативну творчу та виробничу діяльність;

- зміна характеру освітньої співпраці, що створює високий рівень готовності;

- конкретний тип засвоєння знань, що передбачає розвиток навичок учнів до спільних дій у нових ситуаціях.

Існує два типи інновацій: педагогічна інноваційна теорія (інновації в освітній системі) та інноваційне навчання. Тоді як теорія педагогічних інновацій пов'язана із перебудовою та модифікацією, вдосконаленням і зміною освітньої системи або її окремих частин, характеристик та аспектів (створення нових правових актів, нової структури, моделей, форм інтеграційних зв'язків), інноваційне навчання визначається як специфічний тип засвоєння знань і як продукт – свідомо, цілеспрямована та науково обґрунтована діяльність у навчальному процесі [1, с. 95].

Основними напрямками і об'єктами інноваційних перетворень в педагогіці є «розробка концепцій і стратегій розвитку освіти і освітніх установ; оновлення змісту освіти; зміна і розробка нових технологій навчання і виховання; вдосконалення управління освітніми установами та системою освіти в цілому; поліпшення підготовки педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації; проектування нових моделей освітнього процесу [2, с. 248]».

Будь-яка педагогічна технологія задовольняє ряд методологічних вимог:

- концептуальність (наукові підстави);
- системність (послідовність);
- керованість (наявність зворотного зв'язку);
- відтворюваність;
- ефективність (досягнення запланованих результатів) [3, с. 20].

Найбільш поширеними в Україні є технології:

- розвивального навчання (Д. Ельконін, В. Давидов);
- інтерактивні технології (О. Пометун, Л. Пироженко);
- технології індивідуалізації процесу навчання (А. Границька, В. Шадріков);
- інформаційні та мультимедійні технології.

Аналіз інноваційної діяльності педагогів показує, що в їх практиці можна виділити наступні технології: особистісно орієнтоване навчання та виховання, профільне навчання, психолого-педагогічне проектування соціального розвитку особистості учнів, інформаційні технології, проєктивне навчання, теорію проблемного навчання, інтерактивні технології, технологію формування творчої особистості, технологію навчання як дослідження, технологію гуманізації педагогічної діяльності, теорію ігрових технологій.

«Педагогічна технологія – своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, ніж традиційні методики» [5, с. 13].

Науковці М. Чепіль та Н. Дудник, виділяють головні ознаками педагогічних технологій: концептуальність; діагностичне визначення цілей; економічність; алгоритмізованість, проєктованість; коригованість; візуалізація; координованість і поетапність дій [5, с. 16].

У педагогічній технології процес цілепокладання є центральною проблемою, яка вирішується у двох аспектах:

- 1) діагностичне встановлення цілей та об'єктивний контроль якості навчального матеріалу придбання студентами;
- 2) розвиток особистості загалом [4, с. 145].

Технологія навчання характеризується принципом діагностичної цілеспрямованості щодо трансформації. Це означає, для того, щоб існувала технологія навчання, необхідно мати таку постановку цілей, яка б дозволяла здійснити об'єктивність і остаточний контроль рівня виконання цілей.

Методологія технології навчання призвела до розробки загальної стратегії розвитку особистості та до створення відповідних засобів. Тому педагогічна технологія навчання – це система, яка складається з певної діагностичної та операційної презентації запланованих результатів навчання; інструменти для діагностики поточного стану та прогнозування

тенденції найближчого розвитку учнів; цілий ряд моделей навчання; критерії вибору або побудови оптимальної моделі навчання для певних умов.

Метою інноваційної роботи вважається високоякісна зміна особистості учня в порівнянні з класичною системою. До справжнього часу сформувалася важлива чисельність всіляких інноваційних освітніх технологій. В основі будь-яких технологій лежить ідея створення адаптивних умов для будь-якого учня, тобто пристосування до особливостей учня, змісту, методів, форм освіти і гранична орієнтація на самостійну особистість.

Інноваційне навчання – це творчий процес, пов'язаний з розробкою та застосуванням дослідницької, навчально-ігрової, модельної та інших видів діяльності в освітньому процесі. Очевидно, що вирішення освітніх проблем починається з професійної підготовки вчителів. Сучасний вчитель повинен вміти не тільки навчати предмету, але також добре володіти інноваційними технологіями і творчо застосовувати їх у освітній галузі. Таким чином, необхідно готувати вчителя для інноваційної діяльності, що включає підвищення кваліфікації в галузі сучасних технологій та розвивати його готовність до інноваційної діяльності відповідно до вимог сучасного суспільства.

Висновки. Отже, що інноваційна діяльність педагогів відіграє вагому роль у формуванні системи освіти. Сьогодні освітній процес неможливий без інноваційного оновлення, залучення нових технологій та адаптації до сучасних вимог нового змісту освіти. Інноваційні способи вивчення сприяють розвитку пізнавального інтересу в учнів, вчать систематизувати і узагальнювати досліджуваний матеріал, обговорювати і дискутувати. Осмислюючи і обробляючи отримані знання, учні набувають навичок застосування їх на практиці, отримують досвід спілкування.

Список використаних джерел

1. Бондаревська Р.С. Педагогічне проектування в контексті інноваційної освітньої діяльності // Ж. Людина і освіта. М., 2009. № 4. С. 94–96.
2. Красильникова В.А. Теорія і технології комп'ютерного навчання і тестування / Монографія. М.: Будинок педагогіки 2009. 339 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. пед. закладів / І. М. Дичківська. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
4. Дзундза А. І. Систематизація ознак сучасних освітніх технологій // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць / ред. кол. Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. — Вип. 41. — Київ-Запоріжжя, 2007. — С. 143–148.
5. Чепіль М., Дудник Н. Педагогічні технології: навч. посіб. Дрогобич: РВДДПУ імені Івана Франка, 2010. – 244 с.

А.С. Скачкова,
здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Запорізького національного університету
науковий керівник: **Л.О. Сущенко,**
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, доктор педагогічних наук,
професор Запорізького національного університету

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Характер основних підходів у розробці проблем виховання та змісту початкової освіти в Україні визначається основними її завданнями – створити дитині найсприятливіші умови для розвитку особистості, враховуючи потреби суспільства, дати базові знання та навички, необхідні для подальшого розвитку. Це сприяє розвитку гуманістичних ідей і початкова освіта в Україні поступово починає набувати гуманістичної спрямованості. Сутнісними ознаками цих змін є навчання і виховання особистості на засадах гуманізації, створення умов для саморозвитку, осмисленого визначення своїх можливостей, забезпечення життєвої і соціальної компетентностей учнів початкових класів, приведення обсягу і складності змісту у відповідність з віковими особливостями розвитку дитини молодшого шкільного віку. Реформування змісту початкової освіти необхідно здійснювати з позиції гуманізації освітнього процесу.

Термін «гуманізм» (від латинського «*humanus*», що означає «людський», «людяний») введено в 1808 р. німецьким педагогом Ф. Нітхаммером на основі слова «гуманіст», яке виникло ще в кінці XV ст. Він найчастіше використовується для визначення прогресивного напрямку культури суспільства, яке визнає ставлення до людини як найвищої цінності, захист права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Всебічний аналіз поняття «гуманізм» з точки зору філософії, психології, педагогіки та історії педагогіки, інших джерел вітчизняних й зарубіжних авторів дає підстави визначити його як багатогранну педагогічну категорію, що має внутрішні і зовнішні структурні компоненти. До внутрішніх ми відносимо психолого-фізіологічні особливості учня і педагога, їх якості, права та обов'язки. До зовнішніх – норми відносин, зміст освітнього процесу та пізнавальну, комунікативну і технологічну сторони практичної діяльності.

Встановлено: гуманність – це одна із найважливіших характеристик особистості, що являє собою сукупність морально-психологічних якостей, які виражають свідоме ставлення до людини як до вищої цінності. Вона є морально-психологічною характеристикою особистості.

Поняття «гуманізація» є похідним від понять «гуманізм» і «гуманність». Воно відображає конструктивний аспект проблеми, вирішення якої забезпечує діяльність у досягненні більш високої гуманістично-орієнтованої системи цінностей. Гуманізація відображає соціально-ціннісні і морально-психологічні основи розвитку суспільства, характеризує ціннісні аспекти освіти. Гуманізація освіти виступає морально-психологічною основою педагогічного процесу, соціально-педагогічною характеристикою процесу навчання і виховання. Вона представляє собою процес, направлений на розвиток особистості як активного суб'єкта творчої навчальної діяльності, пізнання та спілкування.

Історія розвитку гуманістичної педагогіки на Україні підтверджує тезу про те, що завжди в переломні моменти історії суспільства на передній план висувається проблема цінності людської особистості. В умовах розбудови незалежної України особливої актуальності набувають проблеми формування творчої особистості з гуманістичним світосприйманням на основі оволодіння гуманістичними цінностями. Проголосивши людину вищою цінністю, наша держава відчинила двері для проникнення гуманістичних ідей. Темпи практичної гуманізації поки ще незначні, але в розвитку вітчизняної освіти починає поступово утверджуватися тенденція пріоритетності педагогічним інноваціям гуманістичного напрямку.

Гуманістична парадигма прагне перетворити дитину на співтворця власного розвитку, у співробітника вчителя, надати простір для розкриття її справжньої природи. Гуманістична парадигма сучасної системи загальної середньої освіти прийшла на зміну авторитарній парадигмі і передбачає розкриття людини як унікальної цілісної особистості, що розвивається у процесі активної самореалізації свого творчого потенціалу в системі взаємодії з іншими людьми. Завдання гуманістичної парадигми – з одного боку, виявлення і розвиток специфічних особливостей дитячої особистості, її мотиваційної сфери, а з іншого боку – створення і реалізація умов, що забезпечують вільний розвиток дитини в сьогоденні, і підготовку для вільного, творчого і щасливого життя в майбутньому.

На думку вчених, гуманістична парадигма для нашої системи освіти недостатньо розроблена, але активно вивчається в порівнянні з авторитарною парадигмою. Для традиційної педагогічної теорії і практики визначальною є авторитаризм, для класичної – гуманізм. Хоча в різних варіаціях традиційної є й чимало цінних узагальнень, надбань. Однак розходження такі глибокі, що пошук золотієї середини між класичною і традиційною не увінчається успіхом. Доводиться обирати або ту, або іншу форму мислення й освітньої практики, тому що: традиційна (авторитарна) педагогіка реалізує систему примусу. Класична (гуманна) пропонує творчий пошук, співробітництво; авторитарна орієнтована на формування знань, умінь і навичок. Гуманна звернена на облагородження душі і серця дитини,

вона сприймає дитину такою, яка вона є; авторитарна педагогіка готує дітей до життя; авторитарна педагогіка монологічна, гуманна – діалогічна; для авторитарної педагогіки засоби роботи з дітьми – силові, примусові, для гуманітарної – спілкування, яке несе дітям щоденну радість, дарує вільний вибір, стверджує особистість.

Аналіз розвитку ідей гуманістичної педагогіки в Україні у другій половині ХХ ст. дозволив визначити зазначений період за своєю сутністю як новий спалах гуманізму в педагогічній думці, виділити основоположні закономірності, що характеризували гуманістичну спрямованість теоретичних концепцій, змісту, принципів, форм та методів практичної діяльності представників гуманістичної педагогіки.

Нами визначено, що з-поміж загальних закономірностей, якими має керуватися вчитель у початковій школі, необхідно виділити такі, котрі забезпечують цінність гуманістичного підходу, увагу до розвитку здібностей та своєрідності особистості дитини. Зокрема, це такі закономірності:

1. Виховання дитини на засадах гуманізму в структурі її особистості соціально-психологічних новоутворень відбувається лише шляхом активності самої дитини. Міра її зусиль має відповідати мірі її можливостей. Вона спроможна лише на те, на що здатна в конкретний момент свого фізіологічного і психічного розвитку. Однак у процесі активної діяльності здійснюються фізичні й духовні перетворення, які дозволяють поступово підвищувати міру та рівень зусиль дитини. Освітній процес, таким чином, образно постає як безперервний рух угору, котрий постійно вимагає нових і більших зусиль. Зауважимо, що будь-яка навчальне або виховне завдання розв'язується через ініціювання активності дитини. Ця закономірність висуває першу аксіоматичну вимогу: організувати освітній процес – означає організувати життя дитини відповідно вимог культури в кожному конкретний момент життєдіяльності.

2. Зміст діяльності дитини у освітньому процесі зумовлений потребами дитини, які змінюються, а отже, є варіативними і визначаються у конкретний момент розвитку як актуальні потреби. Завданням вчителя є окультурення форми потреби і спрямування розвитку особистості згідно загальнолюдських цінностей.

3. Розвиток особистості відбувається через взаємодію усіх учасників освітнього процесу. Специфіка такої взаємодії полягає у дотриманні пропорційних відношень зусиль дитини і зусиль вчителя в спільній діяльності. Для початкової школи дана закономірність передбачає об'єктивну потребу забезпечення культуровідповідної діяльності власними зусиллями педагога як центрального суб'єкта освітнього процесу.

4. Основою сприятливої атмосфери для розвитку активності дитини є її внутрішній стан, який визначає її ціннісні відносини з об'єктами діяльності. Тільки в умовах любові і захищеності дитина вільно виражає своє ставлення

і не боїться новостворених відносин і стосунків. З цієї закономірності формулюється постулат: необхідно зовнішній прояв поваги, доброзичливості й любові до дитини, не залежно від її поведінки та вчинків.

5. Автономія і психологічна емансипація дитини надають вихованню так званий «прихований характер». Цільові виховні впливи залишаються в обмеженій сфері педагогічного професіоналізму. Діти не можуть і не повинні почувати себе об'єктом втілення професійних завдань і обов'язків вчителя. Прихована позиція педагога забезпечується сумісною діяльністю, зацікавленістю вчителя внутрішнім світом дитини, наданні їй особистої свободи, спільним усвідомленням життя, шанобливим ставленням до кожної особистості та демократичним стилем спілкування.

Таким чином, гуманізувати освітній процес у початковій школі – означає створити такі умови, в яких учень не може не навчатися, не може навчатися нижче своїх можливостей, не може залишатися байдужим спостерігачем виховних справ, бурхливого шкільного життя. Гуманістична педагогіка вимагає пристосування до учнів, забезпечення атмосфери комфорту і «психологічної безпеки».

Є.М. Харковський,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Київського національного лінгвістичного університету
науковий керівник: **А.М. Чернуха,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології, педагогіки і туризму
Київського національного лінгвістичного університету

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ МОВНИХ БАР'ЄРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному глобалізованому світі ефективне спілкування має важливе значення для побудови стосунків між людьми за допомогою вербальної та невербальної мови як інструменту спілкування. Тим не менше, мова може виступати містком у спілкуванні з людьми та бар'єром, який заважає людям обмінюватися простими, зрозумілими та точними повідомленнями. Термін «мовний бар'єр» щодо вивчення іноземної мови сприймається саме у психологічному контексті як «індивідуальна, суб'єктивна неможливість використовувати набуті знання у процесі говоріння, коли людині з деяких причин важко висловити те, що вона хоче, іноземною мовою за наявності відповідних знань» [1, с. 90].

Причини виникнення лінгвістичного бар'єра ґрунтуються на недостатньому знанні теоретичних, граматичних, а також лексичних норм

мови, що вивчається студентами. До них можна віднести недостатній словниковий запас і невміння розпізнавати контекстуальні значення слів, неправильне тлумачення іноземних лексичних одиниць через специфіку морфологічної форми. Лексичним бар'єром можуть бути прислів'я і приказки, які не можна перекладати буквально, оскільки вони мають свої еквіваленти в мові, що вивчається: «Лінгвістичні труднощі можуть виникнути внаслідок недостатньої базової операційної бази, яка включає граматику і навички сприйняття мови на слух» [2, с. 90].

Розглянемо це питання більш детально.

Перша проблема – це незадоволеність власною вимовою. Досить часто під час практичного курсу з іноземної мови студенти задають запитання, пов'язані саме з їхньою вимовою. Багатьом важко даються деякі звуки іноземної мови, аналогів яких немає в рідній. Як наслідок, у них «з'являється відчуття дискомфорту та тривоги, що неодмінно призводить до виникнення мовного бар'єра» [3, с. 60]. Ефективним методом вирішення цієї проблеми є читання вголос, або повторення за фонограмою з записами носіїв мови.

Друга проблема – це «непевненість у використанні власного словникового запасу» [3, с. 60]. Цю проблему можна вирішити, вживаючи прості слова та конструкції в мовленні, використовувати синоніми або попросити співрозмовника перекласти слово. Також, як це не дивно, потрібно використовувати «слова-паразити», щоб заповнювати паузи, що набагато краще, ніж мовчання.

Третя проблема – це «острах припуститися помилки» [3, с. 61]. Названа проблема лежить у психологічному бар'єрі, в основі якого є занижена самооцінка та непевненість у собі. По-перше, що потрібно пам'ятати, – це те, що ми припускаємося помилок у мові, яку знаємо з дитинства, й іноземці також люди, з тими ж проблемами, і маємо право на помилку. Також оптимальним варіантом буде не соромитися задавати питання, щоб вам пояснили, що та чи інша фраза означає. І головне – не треба хвилюватися, нерви – ваш головний ворог у пізнанні мови.

Усунення та корекція комунікативно-мовного бар'єра студентів може відбуватися за певних педагогічних умов. Під педагогічними умовами ми розуміємо «освітнє середовище, що забезпечує можливість здійснення спонтанного мовлення у штучно створених комунікативних ситуаціях» [4, с. 67–68]. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні іноземної мови підвищує інтерес учнів до предмету та активізує їх мовленнєву діяльність, сприяючи розвитку навичок у самотійній аудиторній та позакласній роботі. Це один із чинників, який може вплинути на появу покоління поліглотів: «Сьогодні молодь зі смартфоном і підключенням до інтернету може мати відеозв'язок зі своїми однолітками в будь-якій частині світу» [5].

Завдяки вирішенню пізнавальних завдань забезпечується взаєморозуміння носіїв різних мов через виділення їх загальних та національних специфічних повідомлень. Як на заняттях іноземної мови, так і поза ними, учні повинні створювати ситуацію спілкування, моделюючи діалог культур.

Під час вивчення дисципліни «країнознавство» потрібно шукати шляхи залучення студентів до активного діалогу культур та ознайомлювати їх з алгоритмами навчальних та мовленнєвих дій. Важливо також забезпечити вивчення структур висловлювань та вибір стратегій взаємодії. Варто дати можливість студентам вирішувати різні проблеми, що породжують думки, та обговорювати можливі шляхи вирішення цих проблем, щоб вони зосередились не лише на змісті своїх висловлювань, а й на правильному мовному оформленні з урахуванням лінгвістичного та культурного аспекту. Вільне володіння багатим словниковим запасом сучасної англійської мови або будь-якої іншої іноземної мови та вміння спілкуватися в наші дні стають важливими компонентами будь-якої професійної діяльності. Від того, як людина висловлює свою думку, може залежати результат її роботи.

Рівень культури сучасної людини значною мірою залежить від ступеня володіння іноземною мовою та мовленням і здатності спілкуватися у певній мовній ситуації. Особливо це стосується людей, які обрали викладацьку діяльність. Дисципліна «професійна мова та культура мовлення» дозволяє сформувати комунікативну компетентність у майбутніх учителів, які вивчають усі аспекти мови. Очевидним висновком є те, що систематична робота з комп'ютерними завданнями формує стійкі навички для самостійної аудиторної та позакласної роботи студентів, що спричинює скорочення часу на виконання стандартних завдань та збільшує час на виконання творчих робіт.

Так само для усунення комунікативно-мовного бар'єра необхідно використовувати інноваційні ігрові технології, до яких належить метод Case Study, заснований на навчанні копіювати реальні комунікативні ситуації, які стимулюють обговорення та пошук вирішення проблеми, що пропонується викладачем. Також ефективними можуть бути такі види діяльності: бесіди, дискусії, монологи, презентації, «мозковий штурм», синектика, ділові ігри, груповий психотренінг, ведення мовного портфоліо, метод розв'язання завдань і метод аналізу конкретних прикладів [1, с. 205].

Отже, феномен «комунікативно-мовний бар'єр» та механізми його виникнення набуває все більшої важливості як предмет вивчення на всіх стадіях навчання студентів. Подолання психологічних бар'єрів – це насамперед внутрішня робота самого студента, що пов'язана з мобілізацією внутрішніх ресурсів, а також створення викладачем іноземної мови умов, що сприяють корекції та повному усуненню комунікативно-мовних бар'єрів.

Процес вивчення іноземної мови у ЗВО пов'язаний із виникненням

бар'єрів переважно соціально-психологічного, мотиваційного й операціонального типу, де до соціально-психологічних факторів відносять несприятливий психологічний клімат, превалювання емоційної напруги над операціональною у процесі навчальної діяльності, відсутність умов для розкриття й реалізації потенційних творчих можливостей особистості: «Мотиваційні бар'єри виявляються у відсутності інтересу до змісту навчальної діяльності» [6]. Отже, готуючись до заняття, викладачеві необхідно не тільки ретельно оцінювати лінгвістичний матеріал, який використовується у процесі навчання, але і враховувати психологічний аспект, який передбачає адекватний емоційний настрій студентів. Лише за врахування всіх чинників можливе коригування й ефективно подолання комунікативно-мовного бар'єра студентами. Яскравим варіантом є проведення дискусії. Наприклад, проведення викладачем круглого столу зі студентами гуманітарно-педагогічного факультету на тему «Juvenile delinquency» було б не лише професійно спрямованим, цікавим для студентів, що спряло жвавому обговоренню, але і дозволило учасникам виявити здатність оригінально і творчо мислити, висловити власні пропозиції, аргументовано вести дискусію та знаходити нестандартні рішення щодо шляхів попередження проблеми [6].

Також заради розвитку мовної освіти створюються спеціальні мовні табори, де люди можуть підняти свій рівень мови, познайомитися з багатьма цікавими людьми та гарно провести час. «Коли ми разом ініціювали створення GoCamp, то розуміли, що мовні табори це не мета, а спосіб вивчення мови. І це дійсно є важливим для сучасної молоді, адже, наприклад, англійська – це мова бізнесу та інновацій, без яких неможливо уявити розвиток держави. Крім того, уміння вільно спілкуватися іноземними мовами є однією з компетентностей, якою має володіти випускник Нової української школи. Тому ми вдячні всім волонтерам, які вирішили допомогти нам у реалізації цього завдання», – зазначив Вадим Карандій [7].

З усього вищевикладеного можна дійти висновку, що мовний бар'єр може виникнути на будь-якому етапі навчання іноземних мов. «Тільки гармонійне поєднання майстерності та компетентності викладача з нестримним бажанням студентів до пізнання нового, прагненням самовдосконалення та розширення власних можливостей може призвести до успішності процесу навчання та подоланню проблеми мовного бар'єра» [3, с. 63].

Для людей, які змогли подолати цей бар'єр, наразі відчинений весь світ. «Я отримала чудовий досвід, мала можливість подорожувати неймовірно прекрасними місцями, спілкуватися з людьми різних національностей та різних поглядів на життя. У моїх уявленнях про все навколо відбувся переворот! І цей догори дригом світ такий цікавий!» [8], – слова людини, яка подорожує світом та захоплюється своїм життям. Все залежить тільки від нас, а бар'єри знаходяться тільки у нас в голові, і кожна людина повинна знайти сили, щоб їх подолати.

Список використаних джерел

1. Харитоновна Е. Типы межкультурных барьеров и их языковое выражение. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2011. № 2. С. 203–209.
2. Фирсова И. Языковой барьер при обучении иностранному языку. *Вестник Финансового университета. Гуманитарные науки*. 2013. № 1. С. 89–92.
3. Рудник Н. До проблеми подолання мовного бар'єра у процесі спонтанної комунікації іноземною мовою студентів гуманітарних факультетів. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4001/1/10.pdf>
4. Littlewood W. *Foreign and Second Language Learning*. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. 122 p.
5. Луфкін Б. Чи стануть сучасні діти поколінням поліглотів. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-43503585>
6. Пасічник О. До питання підвищення іншомовної компетентності студентів немовних спеціальностей: бар'єри та шляхи їх подолання. URL: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3684/1/Pasichnyk_O.pdf
7. В Україні стартував госамп: сотні волонтерів з 50 країн світу допомагатимуть школярам вчити іноземні мови. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-startuvav-gosamp-sotni-volonteriv-z-50-krayin-svitu-dopomagatimut-shkolyaram-vchiti-inozemni-movi>
8. Камінська А. Ванкувер: тут немає бар'єрів у спілкуванні. URL: <https://owl-study.com/reviews/litni-i-zymovi-kanikuly/vidguk-studentky-anastasiyi-kaminskoyi>

Т.Г. Чикалова,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Серед важливих завдань вітчизняної освіти – формування у підростаючого покоління соціальної компетентності, здатності орієнтуватися у реаліях життя та досягати успіху. Саме тому у варіативному складнику Базового компоненту дошкільної освіти передбачено освітній напрям «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність», відповідно до якого прояв соціальної компетентності й навичок фінансової грамотності означає здатність дитини усвідомити, хто вона є і як потрібно взаємодіяти з іншими людьми. Окреслене надихає дитину вивчати свої права і обов'язки, планувати бюджет, раціонально використовуючи ресурси, заощаджувати, оцінювати наявні можливості, формує розвиток лідерських якостей [1].

Соціально-фінансова грамотність формується у предметно-практичній, предметно-ігровій, ігровій з правилами (дидактичні ігри), комунікативній, господарсько-побутовій, пізнавальній діяльності дитини [1].

Однією з ефективних сучасних педагогічних технологій, яка здатна поєднати у собі елементи зазначених вище видів діяльності дошкільників, сприяючи всебічному розвитку особистості дитини через створення (розробку) історій, удосконаленню необхідних життєвих навичок для кожної людини, таких, як: вміння говорити, формулювати та висловлювати власні думки, почуття та ставлення – є сторітелінг.

На думку Катерини Крутій, сторітелінг є цікавим засобом урізноманітнення заняття або освітньої ситуації, розвиває уяву, фантазію та креативність, сприяє налагодженню добрих взаємин між вихованцями та педагогом, обміну емоціями, формуванню довіри та емпатії; знімає психологічне напруження, діти вчаться усвідомлювати свої почуття і говорити про них [2, с. 3].

Сторітелінг має низку переваг, серед яких: доступність – історії набагато легше сприймаються дошкільниками; емоційність – впливає на почуття, а отже, підвищує рівень концентрації уваги; динамічність – діти покоління Альфа краще сприймають динамічну історію, ніж текст; реалізація принципу наочності за рахунок використання різноманітних ресурсів, розвиток асоціативного мислення; розвиток мотивації – герой змінюється, мотивуючи дітей до змін у власному житті та діяльності. Крім цього, використання сторітелінгу забезпечує ергономічність опанування новими знаннями у позитивно емоційній обстановці творчої співпраці за відсутності перевантаження і перевтоми, створює невимушену атмосферу, сприяє зняттю напруги, значно поживляє освітній простір.

Завдяки своїм перевагам сторітелінг може стати ефективним інструментом у формуванні особистісного розуміння дитиною соціально-фінансових взаємозв'язків.

Використання сторітелінгу у роботі з дошкільниками має низку особливостей, зокрема обов'язкове залучення додаткових ресурсів: іграшок, лялькового та пальчикового театру, ілюстрацій, результатів образотворчої діяльності дітей, фланелеграфа, пісочниці, кубиків історій, кроссенсу тощо, які суттєво підвищують у дітей інтерес до опанування економічними знаннями, унаочнюють причини і закономірності економічних явищ та їх елементів.

Цікавим ресурсом для складання історій економічного змісту є кроссенс – візуальний асоціативний ланцюжок з дев'яти зображень, кожне з яких пов'язане з попереднім і наступним, розкриваючи певне поняття, явище або факт з різних сторін. У роботі з кроссенсом націлюємо дітей на дотримання алгоритму складання історій: перші три зображення є початком історії, наступні три – основна частина, три останні – розв'язка сюжету.

Наприклад, під час опанування знаннями щодо планування бюджету в родині, встановлення залежності між витратами та грошовими коштами, формування навичок раціонального використання коштів та виявлення

уміння помірковано їх витратити доречно складати історії з використанням кроссенсу. Дошкільники отримують завдання скласти історію за темою «Матусині помічники», дотримуючись послідовності дій та алгоритму за запропонованою картою кроссенсу: матуся дає список покупок та гроші дітям (дитині) – ознайомлення зі списком – подорож до крамниці – діти беруть кошики або візочок у крамниці – вибір покупок за списком – розрахунок на касі – пакування придбаного – повернення з покупками додому – відкладання решти на спільне дозвілля сім'ї.

Дошкільники за допомогою сторітелінгу самостійно створюють розповідь з новими образами, ситуаціями, діями, з використанням і комбінуванням власного досвіду, набутих знань та навичок у галузі соціальної та фінансової грамотності. Така творча діяльність сприяє закріпленню знань про послідовність процесу купівлі товару, формуванню умінь встановлювати логічний ланцюжок дій, що об'єднані одним сюжетом, розвитку логічного мислення.

Крім цього у дошкільників розвивається зв'язне мовлення, збагачується активний та пасивний словниковий запас, розвиваються комунікативні здібності, зростає мовленнєва активність.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20v_azovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Крутій К. Сторітелінг: мистецтво розповідання, або Як зацікавити й мотивувати дітей. *Дошкільне виховання* №7. 2017. С. 2–6.

Розділ 2

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

М.М. Волосюк,

науковий працівник

Почаївського історико-художнього музею

ВАРІАТИВНІСТЬ У РОЗУМІННІ Й ТЛУМАЧЕННІ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА І КУЛЬТУРИ

Сакральне мистецтво дуже тісно і багатоаспектно пов'язане із віруваннями людей у Всевишнього, відповідними релігійними обрядовими діями (обрядами – М.В.), прорелігійним життям і розумінням символічної сили всього Божого і божественного. Даний вид мистецтва є особливо символічним серед усіх видів мистецтв, які існують на сьогоднішній день у нашому житті, адже головним чинником, який тут домінує є сакральна символічність. Чимала низка наукової та масового рівня літератури свідчить про те, що ідеологія вірування єдино правильна у своєму первинному напрямі, а ось уже саме подання віри має багато варіатив. Будь який сакральний символ відіграє роль стимулятора для пробудження розуміння ідеї сакральності у свідомості самого вірянина.

Найвідомішими для нас, простих вірян, сакральними символами були і є ще й сьогодні *риба, голуб, змія, дракон, пальма, квітка лілія*. Саме цими символами здавна ми розуміли, сприймали і свого роду шифрували добро, зло, вірність, зневагу, пошану, щирість і щедрість та ін.

Впродовж багатьох віків для українського народу фундаментом для підкріплення вірування була і, сьогодні, є Церква. Найгеніальніші досягнення у напрямі мистецтва завжди застосовували у розбудові і роботі церков: архітектурне впорядкування, внутрішня оздоба, прикрашання храму Божого та ін.

Українське сакральне мистецтво завжди мало два види впливу: східний і західний.

Східний вид впливу, або ж як деякі науковці називають «вектор впливу» вважався більш правильнішим і генетично усталеним, оскільки на нашу землю вірування прийшло із сходу. Візантійські традиції і стилістика, зрештою і саме Хрещення Русі князем Володимиром теж просякнуте із східного віяння.

Західний вид впливу, або ж «вектор впливу» пройнятий більш сучасним напрямом сприйняття і в розумінні багатьох вірян носить про католицький і протестантський характер.

Сакральна (духовна) культура сприймається й розуміється як культура ідейно-релігійного змісту, яка належить до релігійного культурного осередку і має певні особливі визначальні функції.

Спрямованість вірян на сторону більш релігійного культу, у напрям розуміння образу, символу і змісту надприродного – Бога, святих угодників Божих, ангелів.

Канон як основний зразок для наслідування, як фіксоване у ментальному розумінні кожного правило, ніс свій змістовий код суті сакрального і його здобутків. Священство і віряни ніколи не залишали поза увагою основні канони: свято їх дотримувалися і жити за їх вченнями.

В історії людства сакральне мистецтво завжди виконувало роль домінуючого, незважаючи на чималу низку видів і напрямів інших мистецтв.

Щодо світської культури, то вона завжди була вільна від впливу й втручань релігії і сакральних догматів, оскільки носила більш атеїстичний характер відображення. Але неможливо заперечити той факт, що духовні образи не входили у світські твори, оскільки таке свого роду проникнення сакральних образів було і є, але своєю появою воно відображає прояв релігійного початку, переосмислення життя, зміна нігілістичної філософії життя і світобачення загалом. Збагачуючи зміст свого світського твору евангельськими сюжетами або ж духовними образами чи тлумаченнями сакральних символів автор (будь який – М.В.) зображує особливе переосмислення того, що світське не існує без сакрального, а реальне існування як таке бере початок із сакрального мислення, бачення, сприйняття і розуміння. Особливе відношення митця-Творця і світського митця до свого витвору і творення у будь якій сфері земного життя несе в собі поклоніння духовності, сакральності і визнанні Вищої Мудрої Сили, Бога, Господа Вседержителя всього живого і суцього. Кожен витвір мистецтва повинен нести в собі прояв високого Духа, що підносить душу, дарує гармонію, зігріває серце від невидимої людству любові і неосяжного, але якимось душевно і духовно відчутного захвату. Сама ж якість духовності (як одного із найяскравіших проявів сакральності – М.В.) проявляється у вищості гармонії, ладу, правди і безмежності любові.

Культура українського народу розвивалася не ізольовано від культур інших народів, оскільки культурологічний процес є явищем багатограним і взаємодіючим, тому сьогодні у різних видах нашого мистецтва і культури ми маємо варіатив впливу із інших культур, але ще є й наше незмінне язичницьке, дохристиянське світосприйняття якого ми, українці, ще досі не позбулися.

Українці віками творять свою самобутню культуру, в тому числі й духовну і сакральне мистецтво, і кожного разу відкриваємо для себе щось нове і недостатньо розвідане, тлумачимо набуте на свій манер, своє розуміння і знову таким чином створюємо ряд нових і нових ще більших запитань у пошуках відповідей на них знову і знову перебуваємо.

Список використаних джерел

1. Словник українського сакрального мистецтва. (Колектив авторів). За наук. ред. чл.-кор. АМУ Михайла Станкевича. Львів, 2006.
2. Культурологія ХХ в.: Антологія. М., 1995.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

М.М. Кулачинський,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук
Одеського національного медичного університету

ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ СЕРЕД ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В ОДЕСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСА

На сьогодні відомо, що міжнародний ринок освітніх послуг становить понад 100 млрд доларів. Ми знаємо, що один іноземний студент витрачає приблизно п'яту частину власних витрат в країні перебування на навчання, і чотири п'ятих – на проживання, харчування, розваги тощо [1]. Україна в цьому сенсі приваблює тим, що по-перше, з економічної точки зору: підготовка фахівців для іноземних країн стає однією з найбільш вигідних статей прибутку, особливо в умовах слабкого фінансування сфери освіти. По-друге, з точки зору підвищення якості освіти: прагнення залучити іноземних студентів спонукає українські вищі навчальні заклади готувати фахівців з урахуванням вимог світового ринку праці до якості освіти та напрямів підготовки фахівців.

Історія медицини, як самостійна наука і курс дає розуміння закономірностей процесу розвитку медицини. Курс безпосередньо розв'язує низку питань як взаємовплив та взаємозалежність явищ матеріального, соціального, політичного життя суспільства, світогляду, з одного боку, і медицини, як цілісної системи, з другого, взаємозв'язку і взаємовпливу у середині медицини (мікробіології і хірургії, патології терапії та ін.).

В Одеському національному медичному університеті історія медицини має такі характерні періоди викладання:

- 1) Докласове суспільство: більше 2 млн. років тому – V тис. дон. е. (первіснообщинна формація як основна);
- 2) Давній світ: V тис. до н.е. – V ст. н.е. (рабовласництво);

3) Період середньовіччя: V ст. н.е. – перша чверть XVII ст. (феодалізм); з трьома історичними відрізками часу – раннього: V – X–XI ст.; класичного: X–XI ст. – XV ст.; пізнього, або епохи Відродження: XV – перша половина XVII ст.;

4) Новий час: XVII–XIX ст. (період підприємництва, становлення перед індустріальної, індустріальної економік);

5) Новітній час: XX – початок XXI ст.; (соціалізація, індустріалізація пост капіталізм).

Викладання історії медицини було розпочато ще з 30-х років минулого століття. Розпочали його представники історико-медичної школи: професори І.Л. Дайліс, П.Н. Чернобров; доценти Ф.Ф. Бурлаков, М.Н. Шинкарьов, Л.Й. Грабовська (в кожному історичному проміжку часу історії людства була присутня історія вітчизняної та світової медицини) [2, с. 23].

Сьогодні, коли весь світ охопила пандемія коронавірусу дистанційна форма навчання отримала новий запит суспільства. Такий навчальний процес дозволяє іноземним студентам, перебуваючи у своїх країнах через он-лайн без перешкод отримувати матеріали з історії медицини та опановувати їх на відстані, заощаджуючи час на здобуття інформації. Тут можна побачити наступні переваги: безкоштовність використання інтернет засобів навчального закладу, широкі функціональні можливості, можливість організації форумів, спільна робота з документами різних студентів одночасно, широкі можливості для викладачів використання вбудованих у систему засобів розробки курсів, доволі легкий обмін аудіо- та відеофайлів, встановлення обмеження часу на виконання завдань з аудіювання, оперативна організація навчального обговорення завдань, досить зручна автоматична система оцінки виконаних студентом завдань. Платформа Microsoft Teams, яка використовується в ОНМедУ дає змогу завантажити різні типи тестів (що є зручно для проведення атестацій) та автоматично рахує результати, тобто людський фактор виключається та знижується ймовірність списування.

Мають місце індивідуальні комунікації між викладачем та студентом (приміром, обговорення певних індивідуальних проблем історії та розвитку медицини у навчанні чи різних тематичних тем з цієї дисципліни). Складається загальна картина успішності та виконаних робіт кожного студента (усі виконані ним роботи, оцінки та коментарі викладача до робіт, зберігаються певний час на платформі Microsoft Teams), який може туди зайти зі своїм присвоєним ідентифікаційним номером й перевірити. Ведеться певний запис відвідуваності та активності студентів під час навчальної діяльності в мережі.

Та разом з тим слід врахувати певні недоліки такої форми навчання – це повна переробка академічної друкованої програми з її пристосуванням

до он-лайн навчання, певне технічне оснащення як студентів так і викладачів не завжди успішно справляється під час такого навчання. До того ж слід додати специфіку он-лайн трансляції з відсутністю вербальної комунікації, до якої звикла більшість викладачів, і яка є головним атрибутом під час традиційного навчання. Та якою б ефективною електронна система не була, неможливо точно перевірити, чи саме та людина працює, виконує завдання чи це робить хтось інший. В цьому сенсі має проводитися очний контроль. Треба сказати й те, що у різних населених пунктах, в тому числі й закордоном різні мережі Інтернет, тому не завжди вдається якісно проводити он-лайн навчання. І найголовніше, при дистанційному навчанні втрачається безпосередній контакт між викладачем та студентом. В цій ситуації студент може втратити вірність формулювання своїх думок, висловлюватись та проводити дискусійне обговорення. Дистанційна форма навчання вимагає свідомого і мотивованого підходу до отримання освіти. Зручний час інколи може перетворитися не на систематичне навчання, а на постійний ситуаційний аврал цього виду діяльності. Саме тому дистанційна форма потребує особливої самоорганізованості та вміння розрахувати свій час.

Сам викладач під час такого навчального процесу має підвищувати свій професіоналізм в області методики викладання за допомогою нових технологій дистанційного навчання; вдосконалення вмінь використання мультимедійних інструментів, які знаходяться на платформі Microsoft Teams.

В ситуації он-лайн навчання має місце метод «дебати» в якості універсальної освітньої технології. Сам такий метод є одним із способів розвитку іншомовної комунікативної компетенції, особливо коли думки та ідеї викладаються іноземною мовою.

При використанні дебатів особливо на семінарських заняттях з історії медицини слід зосередитися на темі, яка має бути привабливою, провокувати інтерес, чіткі аргументи, формулювання, стимулювати дослідницьку роботу, тримати можливість обговорення її на різних рівнях.

Дебати, як правило мають будуватися на твердженні, і не давати сторонам «за» та «проти» жодних переваг [3, с. 11].

Важливим також є під час он-лайн навчання метод «бесіди-дискусії». Самі ж ці дискусії можуть виникати спонтанно, й тому не потребують спеціальної підготовки. Викладач перед заняттям має підготувати для обговорення полемічні тексти, а також певну кількість різноманітних завдань, які пов'язані з полемічним текстом, та забезпечують пояснення матеріалу, тренування та його закріплення. Дискусія збуджує студента до вільного висловлювання на іноземній мові, створює певну атмосферу певної вільності. Треба вміти в цій ситуації зацікавити студента сутністю проблеми на рівні знань його мовного багажу.

В історії медицини є такі проблеми як проблеми розвитку медицини на Сході (через переважну більшість іноземних студентів зі східних країн), чоловік і жінка в медицині, сучасний стан розвитку світової медицини тощо. В ході таких дискусій викладач є основною фігурою на занятті. Він мусить визнати той момент, коли студенти вже готові до обговорення, на новому мовному рівні. Викладач провокує студентів до вільного висловлювання. Він слідкує також за рівнем бесіди і, вже наприкінці доводить підсумок цієї дискусії, дає оцінку всім виступам. Методика проведення бесід-дискусій, особливо на семінарських заняттях ще мало розроблена, тому потребує різноманітних пошуків на постійній основі.

Вкрай важливим фактором під час он-лайн навчання з історії медицини є самостійна підготовка та самостійні завдання для студентів-іноземців. Тут вкрай необхідно використовувати інформаційні технології, інтернет-ресурси, електронний навчальний матеріал. А також необхідно навчити студентів здобувати знання під час самостійного засвоєння матеріалу.

Сам викладач має ретельно оновлювати професійну інформацію щодо своєї дисципліни, виявляти підвищену увагу до проблем організації самостійного навчання студентів, активно використовувати у викладанні передові педагогічні методики з використанням провідних інформаційних технологій.

Сама самостійна робота має пильно контролюватися та плануватися викладачем. Результатом такої роботи з боку студента має бути у виді сформованості певних навичок у його професійній діяльності, а також слід підвищувати його (студента) мотивацію участю у науковій діяльності (це можуть бути студентські олімпіади, наукові конференції тощо), заохочувати його до цієї діяльності за виконану роботу.

Список використаних джерел

1. «Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти». Аналітична записка // <http://old.niss.gov.ua>
2. Шальнова–Козаченко О.В. Історія медицини як наука та предмет викладання у світі, в Україні та в ОНМедУ: Вступна лекція з курсу «Історія медицини» // Медична освіта 2011. – № 1. – С. 20–28.
3. Бусалаєв Є.О., Кузьменко А.О. Дебати як метод навчання іноземним мовам. // Актуальні проблеми навчання іноземних студентів // Матеріали XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпро, 2020. – С. 10–11.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ.
ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Kateryna Vasylieva,

Teacher of the Chair of Foreign Languages
Odesa National Economic University

THE IMPACT OF STRESS ON STUDENT`S PRODUCTIVITY AND ACADEMIC PERFORMANCE

This academic year was not easy for students all around the world. Getting higher education was like taking a part in one of the modern challenges. During these two terms the educational process was represented by mixed ways of teaching, including online classes and traditional classes. In ONEU the first session of winter examinations was provided by MOODLE, a learning management system for taking exams by distance-learning facilities, while in summer all the students had to pass exams traditionally. We consider, that today`s students are more stressed than ever before, due to many changes of getting higher education in 2020–2021. Thus, these innovations caused additional high spikes in stress.

Researchers pay special attention to the problem of exam stress and its impact on the students` behavior and wellness. Examination stress is an event which covers the particular limited duration starting from the preparation for exams to the post-exams period, as well as occurring anxiety, that reflects psychological and behavioral reactions of the individual during this session.

Discussing the period of preparation for examinations we can consider the features that lead to emotionally stressful signs, such as:

- Intense mental activity;
- Restriction of physical activity;
- Sleep disorders or lack of sleep;
- Emotional instability.

As we know, these factors lead to overstrain of the autonomic nervous system, which regulates the normal functioning of the body. Even after taking the exams successfully, psychophysiological indicators do not immediately return to normal state. Usually, it takes several days or more to cope with stress or anxiety after passing exams. In fact, examination stress may be initiated by students because of their attribute to many factors of the examination situation`s stressful nature. They react on exams according to their interpretation of external stimulus responses. In other words, students are not able to realize the fact that they are experiencing stress. However, this anxiety may lead to real problems not only inside academic environment, but also outside it.

The duration of exams is quite significant and may cause the development of examination syndrome, which can be identified by different forms of psycho activities. Increasingly, the exam period is the most stressful situation for students for the following reasons:

- Being under pressure of possible failure;
- Lack of confidence;
- Fear of failure;
- Fear of achieving low scores;
- Inability to get scholarship;
- Lack of knowledge;
- Loss of concentration;
- Forgetfulness;
- Disorganization;
- Irritability.

Fairly common, in special cases, some of these reasons can cause neurosis of anxious anticipation or neurotic reactions. The process of psycho-emotional stress associated with passing exams, the need to adapt to the conditions of educational activities and low or middle levels of stress resistance. In fact, all these circumstances are natural for freshmen. This phenomenon is quite acceptable for all students and even pupils especially during this academic year.

As we know, there some other significant ways of getting negative effects of the stress, for example, the pressure of getting top grades or inability of combining education with job or other types of extracurricular activities, etc. As we can see, different factors may lead to procrastination and neglecting responsibilities, poor academic performance and the state of being completely overwhelmed. Memory is vital to student`s academic success, and forgetfulness is one of the symptoms of being stressed. When students are unable to recall necessary details to answer questions, this could lead to poor exam results and limited participation in class activities [1].

At the same time, taking into consideration the process of being under examination stress, it is notable to emphasize that the stressful conditions, which

mobilize students` knowledge and personal reserves may lead to short-term success and good performance.

Some students seem to be less affected by stress than the others and more likely to experience and manage stress. They are able:

- to cope with stress;
- to minimize the negative impact from stress;
- to function at peak performance during exam.

We have come to the conclusion that all students may feel overwhelmed during this informal academic year, but some of them may have the ability to reduce stressful conditions and increase their performance by changing their mindset and setting the right goals. Here are some tips from online resources for students how to prevent mental and physical health disorders and increase learning satisfaction.

1. It is important to connect the physical and emotional signs you`re experiencing to the pressures you are faced with. Do not ignore physical warning such as tense muscles, tiredness, headaches or migraines.

2. Think about what is causing your stress. Sort them into issues with a practical solution, things that will get better with time and things you cannot do anything about. Take control by taking small steps towards the things you can improve.

3. Make a plan to address the things that you can. This might involve setting yourself realistic expectations and prioritizing essential commitments. If you feel overwhelmed, ask for help and say no to things you cannot take on [2].

References

1. Dr. Yvette Stupart. How Stress Affects College Students` Academic Performance/July 24, 2020 // URL: <https://owlcation.com/academia/College-Life-The-Effects-of-Stress-on-Academic-Performance>
2. Mental Health Foundation/ March 26, 2021 // URL: <https://www.mentalhealth.org.uk/a-to-z/s/stress>

Васильєва К.В.

викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету.

Вплив стресу на результативність студентів та академічні показники.

Н.Г. Гавриленко,
аспірантка, Київський національний університет технологій та дизайну
науковий керівник: **І.О. Тарасенко,**
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки,
Київський національний університет технологій та дизайну

АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Процеси цифрової трансформації є ознакою сучасного етапу розвитку не лише економіки та суспільства, але і країн, які прагнуть досягти лідерства на глобальному рівні.

Дослідження сучасних тенденцій розвитку світового господарства дозволяють зробити висновок, що протягом останніх років активно зростає роль цифрових технологій та інновацій у структурі економіки. Цифрова трансформація дає змогу істотно примножити ефективність виробництва та бізнес-процесів підприємства. Класичні підходи до організації процесів виробництва та управління змінюються відповідно до ступеня проникнення цифрових технологій у повсякденне життя суспільства.

Відтак, цифрова економіка є однією з тих тенденцій, яку схильні використовувати багато країн та яка має усі можливості для покращення ефективності національної економіки та рівня впровадження на підприємствах новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) їх прибутковості.

Новітні цифрові технології істотно впливають на всі види господарської діяльності. Тож, підприємства, які не змогли вчасно модернізувати свої бізнес-процеси, ризикують втратити належні конкурентні позиції на ринку.

Цифровою економікою вважають ту, яка ґрунтується на виробництві електронних та високотехнологічних бізнес-структур, а також їх поширенні за допомогою ІКТ та e-commerce.

Для того, щоб підприємство мало змогу успішно адаптуватися до цифрових змін, необхідно, перш за все, визначити основні ознаки та переваги цифрової економіки та їх вплив на функціонування підприємства (рис. 1) [3].

Цифрова трансформація підприємств є набагато ширшою аніж рівень ІКТ та виокремлює такі напрями, в яких можуть бути використані новітні технології: 1 – пошук та підбір клієнтів шляхом використання цифрової інформації та соціальних мереж; 2 – операційні процеси за умови використання цифрових технологій можуть бути більш ефективними; 3 – цифрові технології дають змогу розробляти та реалізувати нові бізнес-моделі та форми отримання вартості [3].

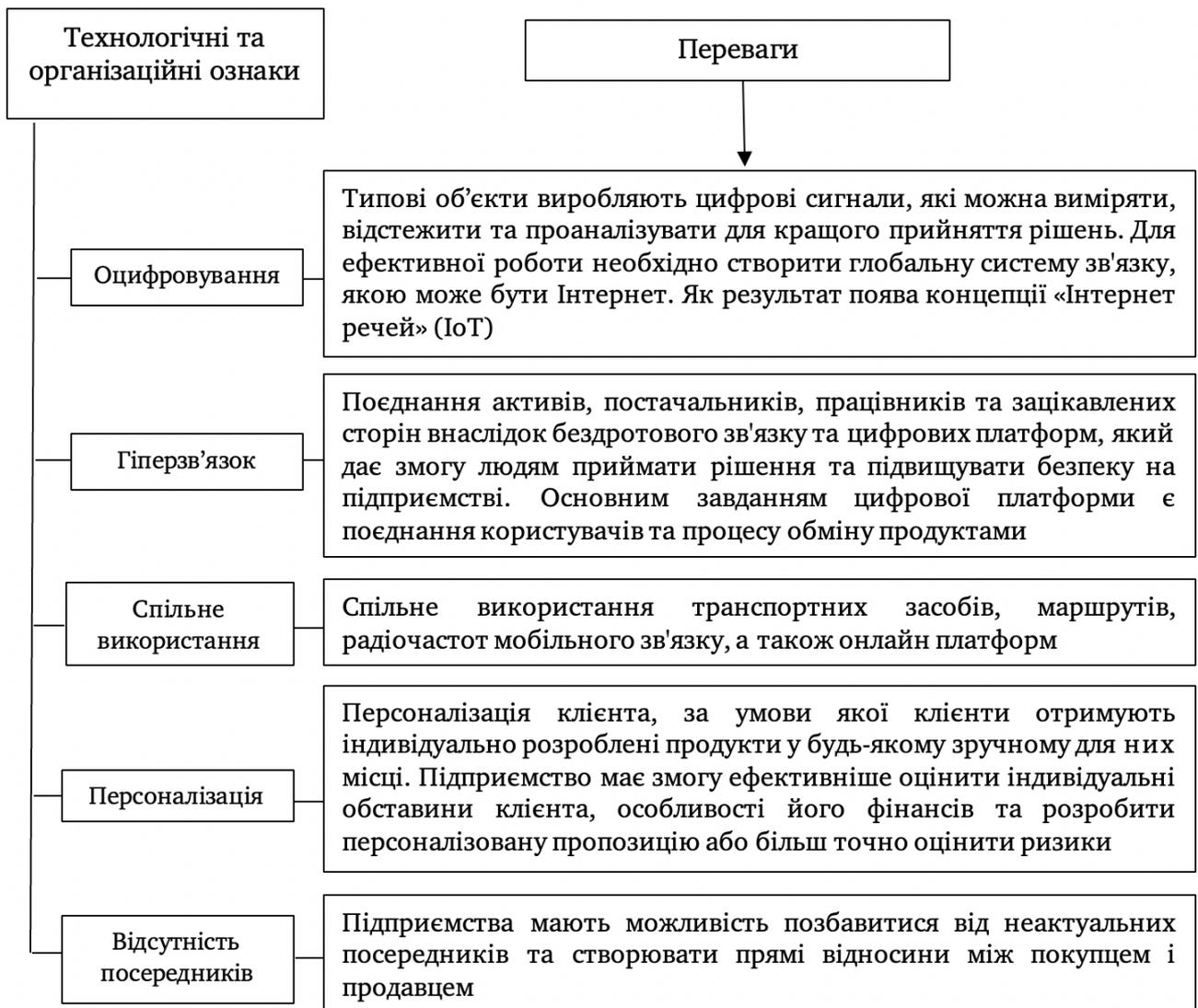

Рис. 1. Основні технологічні атрибути цифрової трансформації (побудовано за даними [3])

Отже, впровадження цифрових технологій на підприємствах дає змогу спрямувати підприємство на досягнення результатів на глобальному рівні. Такі компанії досить часто мають ширший рівень взаємодії між учасниками бізнес-процесу та більшу конкуренцію внаслідок низьких географічних кордонів та потреби у ресурсах [2]. У такому випадку витрати та пошук – знижуються, а операційні витрати – зростають. У той же час, цифрові технології посилюють рівень конкуренції, знижують вхідні бар'єри та активують роль споживачів. Таким чином, у більшості галузей економіки зменшується можливість отримання доходу, а цифровізовані підприємства досягають економічного розвитку завдяки стимулюванню конкуренції та створенню нових споживчих властивостей товарів і послуг.

Отже, підприємства, які успішно адаптувалися до цифрових змін, можуть бути згруповані за етапами їх цифрової трансформації та рівня готовності до змін. На першому етапі підприємства характеризуються

інвестиціями у новітні цифрові інструменти. Другий етап відзначається тим, що підприємства мають на меті інвестувати у цифрові проекти, які можуть створити найбільшу вартість для діючої бізнес-моделі, оцінити усі можливі ризики у разі зміни бізнес-моделі внаслідок впровадження нового цифрового проекту. Саме таким чином сучасні підприємства формують оптимальний цифровий портфель та систему моніторингу. На третьому етапі підприємства формують стратегію цифровізації, яка дає змогу структурувати зусилля і використовувати «опорні точки» у конкурентній боротьбі.

У 2017 році компанія Cisco проводила опитування щодо важливості цифрової трансформації для українського ринку. У результаті, 38% опитуваних спостерігають значний вплив на їх бізнес-стратегії, яка триватиме 1–3 роки, у той же час, 50% опитуваних зазначили певний вплив цифрових технологій на їх підприємства. Таким чином, для того, щоб ефективно керувати зростаючим зв'язком необхідно автоматизувати процеси налаштування та управління мережевими ресурсами [6].

Крім того, 56% респондентів виявили стурбованість щодо питань кібербезпеки. Так, першочерговим завданням є забезпечення автоматизованої системи захисту інформації підприємства, оскільки саме вона є основним стратегічним ресурсом.

Серед цифрових технологій, які використовуються сучасними підприємствами та які впливають на рівень цифрової трансформації можна виокремити групи, зокрема такі: космічні технології; сенсори та датчики; інформаційно-комунікаційні технології; штучний інтелект та Інтернет технології (рис. 2) [5]. Саме вони дають змогу повноцінно оцінити ступінь впливу цифровізації на трансформаційні процеси в діяльності підприємств.

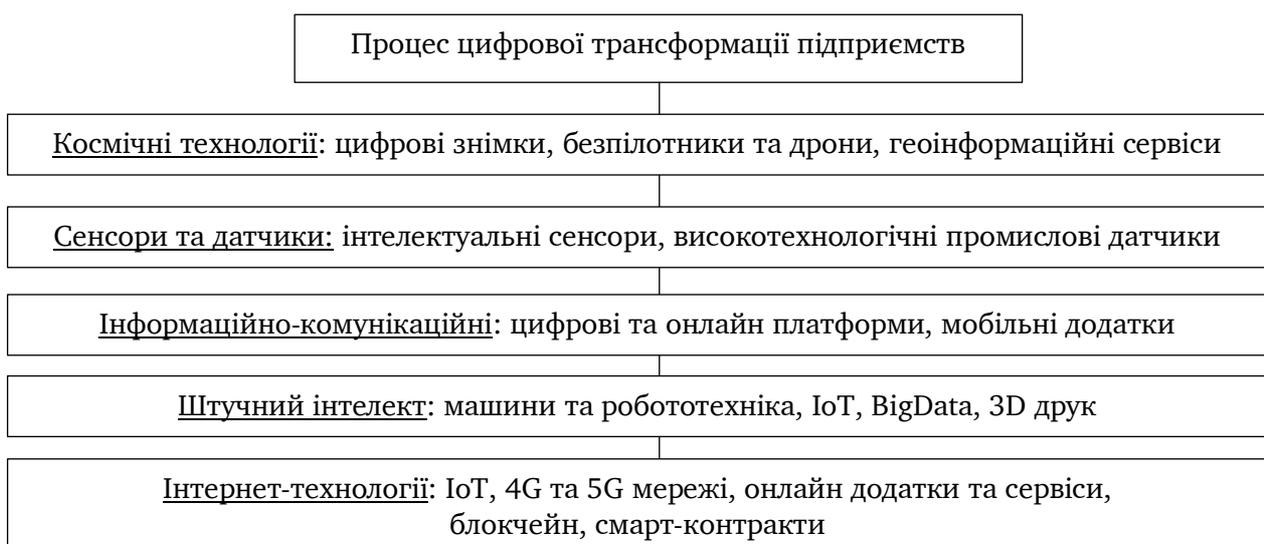

Рис. 2. Сучасні технології цифрової трансформації підприємств (побудовано за даними [5])

Отже, цифрова трансформація підприємств відіграє істотну роль у діяльності компаній завдяки таким основним перевагам [4]:

- посилює інтерес споживачів шляхом використання онлайн-каналів комунікації з клієнтами. Це дозволить підприємствам прогнозувати потреби споживачів та впливати на їх рішення;

- сприяє покращенню рівня задоволеності клієнтів завдяки використанню цифрових платформ для пошуку та порівняння бажаної продукції;

- сприяє посиленню інтересу споживачів до продукції підприємства внаслідок того, що у цифровому просторі збільшуються можливості інформування споживачів про переваги продукції (послуг), які виробляються та можливі канали комунікацій і збуту;

- сприяє збільшенню трафіку внаслідок використання цифрових каналів, та, як наслідок, зростанню кількості споживачів завдяки поширенню інформації про необхідні товари та послуги саме в інтернеті.

Звісно, що процес цифрової трансформації на кожному підприємстві має свої особливості. Проте, цифрові перетворення є необхідними для кожного підприємства, адже вони сприяють визначенню доцільності впровадження інновацій та модернізації виробництва і управління.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що на сьогодні цифрова економіка є одним з найперспективніших напрямів економічного зростання, інноваційного розвитку виробничо-економічних систем різного рівня та інструментом забезпечення конкурентних переваг як підприємств, так і окремих галузей та економіки країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Global Retail Banking 2018: The Power of Personalization. Boston Consulting Group (BCG) Report. URL: <https://www.bcg.com/publications/2018/global-retail-banking-2018-power-personalization.aspx>
2. Боднар О. Цифровізація та конкурентоспроможність бізнесу – ключові драйвери розвитку української економіки. URL: <https://business.ua/litsa/item/2452-tsifrovizatsiya-ta-konkurentospromozhnistbiznesu-klyuchovi-drajveri-rozvitku-ukrajinskojiekonomiki>.
3. Гусева О.Ю. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація / О.Ю Гусева, С.В. Легомінова // Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2018. №1. С. 33–39.
4. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 105–112.
5. Лобас М.Г., Россоха В.В., Соколов Д.О. Управління інноваційно-технологічним розвитком агросфери: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2016. 416 с.
6. Про тренди digital-маркетингу для малого бізнесу 2017. URL: <https://psm7.com/blogs/o-trendaxdigitalmarketinga-dlya-malogo-biznesa-v-2017-godu.html>. Назва з екрану.

Oleh Oliynyk,

Master, Kyiv National University of Technology and Design
olegolijnuk10012@gmail.com

Valeriia Shcherbak,

Doctor of Economics, Professor,
Kyiv National University of Technology and Design
valery_shcherbak@i.ua

METHODS OF FORECASTING COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

Modern business conditions of enterprises in the market require the maintenance of a high level of competitiveness, which is one of the main components of the success of the enterprise in domestic and international markets.

Forecasting the competitiveness of the enterprise provides an opportunity to explore it as a holistic set of prospects for the formation of competitive advantages in the future. Since the operation of the enterprise takes place in conditions of constant competition, and the achievement of a competitive state in the market is the main task of the enterprise, there is a need to study methods for forecasting the competitiveness of the enterprise. This determines the relevance of the research topic.

The issues of forming the competitiveness of enterprises are widely reflected in the works of Ukrainian and foreign scientists, such as L. Balabanova, A. Voronkova, R. Fatkhutdinov, F. Brodel, D. Panasenko, O. Parshina.

The main approaches, methods, and models for forecasting the competitiveness of enterprises were considered in the studies of M. Porter, Z. Kalugina, V. Adrianov, L. Ilsov, I. Gerchikov, A. Gradova, M. Dolynska, P. Dixon and others.

The purpose of the article is to consider the main methods of forecasting the competitiveness of the enterprise.

Based on the purpose of the study, we have identified the following objectives of the study: to investigate the main methods of forecasting the competitiveness of the enterprise, to systematize their features, advantages, and disadvantages, to consider the main stages of forecasting the competitiveness of the enterprise.

First of all, we consider it appropriate to consider what is the competitiveness of the enterprise.

Competitiveness is a multilateral economic category that can be considered at the level of goods, producers, industries, countries [9].

The competitiveness of the enterprise is a comparative advantage over other firms, the ability of the subject of market relations to be in the market on the same level with the existing similar competing entities [6].

The competitiveness of the enterprise is a multilevel category, as it involves the assessment of all functional areas of their activities [3].

Given the importance of ensuring and maintaining a high level of competitiveness in today's business environment, today companies are constantly looking for new methods of forecasting and combating competitors and adapting to the environment. That is why there is a question of effective forecasting of the level of competitiveness in both domestic and foreign markets [9].

However, today the problem of forecasting the level of competitiveness of Ukrainian enterprises is not solved.

At the same time, the result of forecasting the competitiveness of the enterprise plays an important role in the formation of a strategic set of enterprises, and forecasting tools and methods should ensure the development of a qualitative forecast. Forecasting the competitiveness of the enterprise allows to assess and analyze the ability of the enterprise to competitive development, to identify the dynamics of changes in internal and external factors of the competitive environment, to identify negative and positive processes that may affect competitiveness.

It should be noted that today there is no single general method of forecasting the level of competitiveness of the enterprise, which significantly complicates the process of determining and forecasting its level. Consider the most common methods of forecasting the competitiveness of the enterprise.

Thus, forecasting based on the analysis of time series is based on information that is displayed in the form of dynamic time series, which are completed by time. The main purpose of the analysis of time series is to identify and form a trend based on the analyzed data of previous years and further extrapolation to the future. For further calculations of indicators, companies must use automated systems.

The advantages and disadvantages of the method of time series analysis are shown in fig. 1.

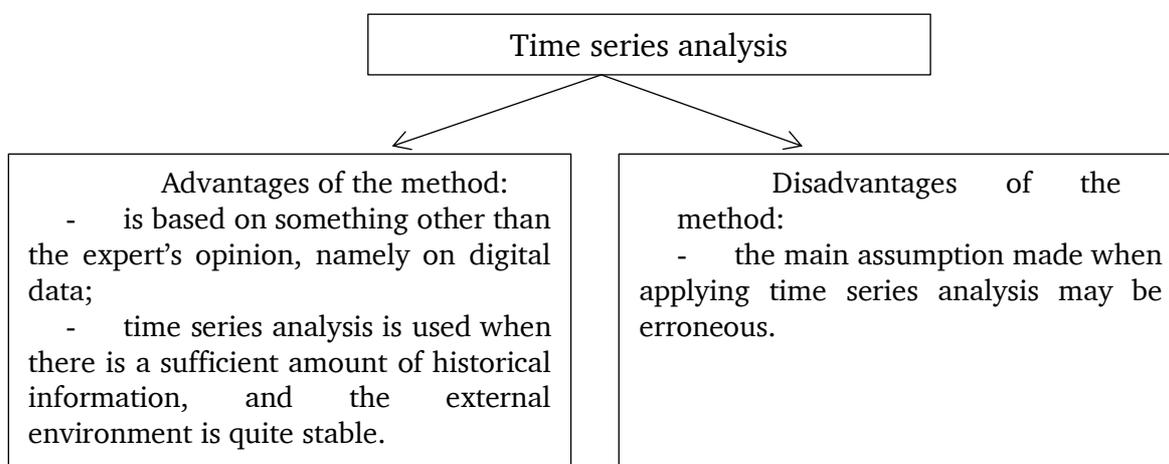

Fig. 1. Advantages and disadvantages of the method of time series analysis [5]

Quantitative forecasting methods are the method of extrapolation and modeling.

The extrapolation method is defined as a complex of moving middle squares and exponential smoothing. Methods of modeling are methods of structural, network and matrix modeling.

The method of extrapolation is based on the assumption of the existence of a direct relationship between working capital and sales, which can be expressed by a coefficient or by the equation of the relationship:

$$Y = a + \mathbf{bx} \quad (1)$$

In that case, if the company has a sufficient level of necessary statistical information, the extrapolation method should be used to predict the desired level of competitiveness of the company. The method of extrapolation is the most popular method of predicting the competitiveness of the enterprise [5]. It allows you to calculate the trend of competitive development of the enterprise in the long run and to form a mechanism for managing the competitiveness of the enterprise.

For strategic forecasting of competitiveness, forecasting methods using regression analysis are also useful [3].

$$Y = \mathbf{f(X\beta)} \quad (2)$$

Regression analysis is a mathematical method of prediction that results in an equation with one or more independent variables that is used to determine the values of a dependent variable. Once determined, the relationships are considered stable (in the form of a regression equation). Regression analysis is a relatively expensive but comprehensive and reliable technique. Using the original data and software, a multifactor regression model is built, for example [2]:

$$Y = -47,1 + 16,65573 X_1 + 0,394577X_2 - 0,30422X_3 \quad (3)$$

The analysis of the obtained multifactor regression model is the basis for constructing a forecast of the level of competitiveness of the evaluated enterprise.

The above methods of forecasting the competitiveness of the enterprise allow [3]:

- to determine further management actions for the development of the external market environment;
- analyze the performance of the enterprise;
- determining the most optimal state of the market environment for further organizational and economic measures;
- development of directions of increase of competitiveness of the enterprise;
- analysis of potential opportunities of competitors;
- forecasting the level of satisfaction of market and consumer needs;
- development of marketing activities;
- forecasting the level of competitiveness of the enterprise and comparative analysis with the relevant indicators of competitors.

It should be noted that using the above methods it is necessary to comply with a certain requirement: the time trend of the indicator has certain parameters, and

the general indicators that demonstrate the competitiveness of the enterprise in the previous period will remain unchanged.

At the same time, the use of extrapolation and modeling to predict the level of competitiveness of the enterprise requires the involvement of broad information and significant time and human resources. However, the analysis of the proposed methods allows to determine the future result of the forecast and to determine the projected value of the integrated indicator, which shows the increase or decrease in the level of competitiveness of the enterprise in the market and its capabilities.

Forecasting the competitiveness of the enterprise can also be carried out according to the adaptation model of Brown, which is a process of developing competitiveness in the form of a linear trend that is constantly changing [4].

Brown's model consists of stages, which are schematically depicted in Fig. 2.

Within the given model for forecasting of competitiveness of the concrete enterprise it is necessary to use a method of extrapolation on the basis of curves of dynamics of competitive growth.

The tools used to predict changes in the competitiveness of the enterprise and the formation of development strategies are matrix methods. Matrix methods involve the use of a matrix - a table of elements arranged in rows and columns. The basis of the method is the analysis of two-dimensional matrices, built on the principle of the coordinate system, and the essence of the method is the marketing evaluation of enterprises. In the presence of relevant information on sales volumes, you can get a reliable assessment of the competitiveness of the organization. Matrix methods are easy to use. The disadvantage of these methods is the limited number of characteristics by which to evaluate; lack of analysis of the causes and taking into account the insufficient number of factors; difficulties in estimating the growth rate of the market and market share of the enterprise [4].

The formation of the matrix of competitiveness of the enterprise is in accordance with the indicators and optimal criteria. Thus, for forecasting of competitiveness of the enterprise it is necessary to use system of indicators which systematize in the following groups:

- general indicators of enterprise development;
- indicators of financial condition and innovation activity of the enterprise;
- indicators of enterprise competitiveness.

If the company does not take into account the projected fluctuations of the competitive environment, the formation of an integrated indicator makes it impossible to determine further management decisions to improve the competitiveness of the enterprise. Micro and macro levels have a significant impact on the set of management actions to manage competitiveness and achieve new competitive advantages in the market. That is why it is necessary to introduce constant monitoring of the external and internal environment, and in the future on the basis of the received data to define priority directions of improvement of competitiveness of the enterprise.

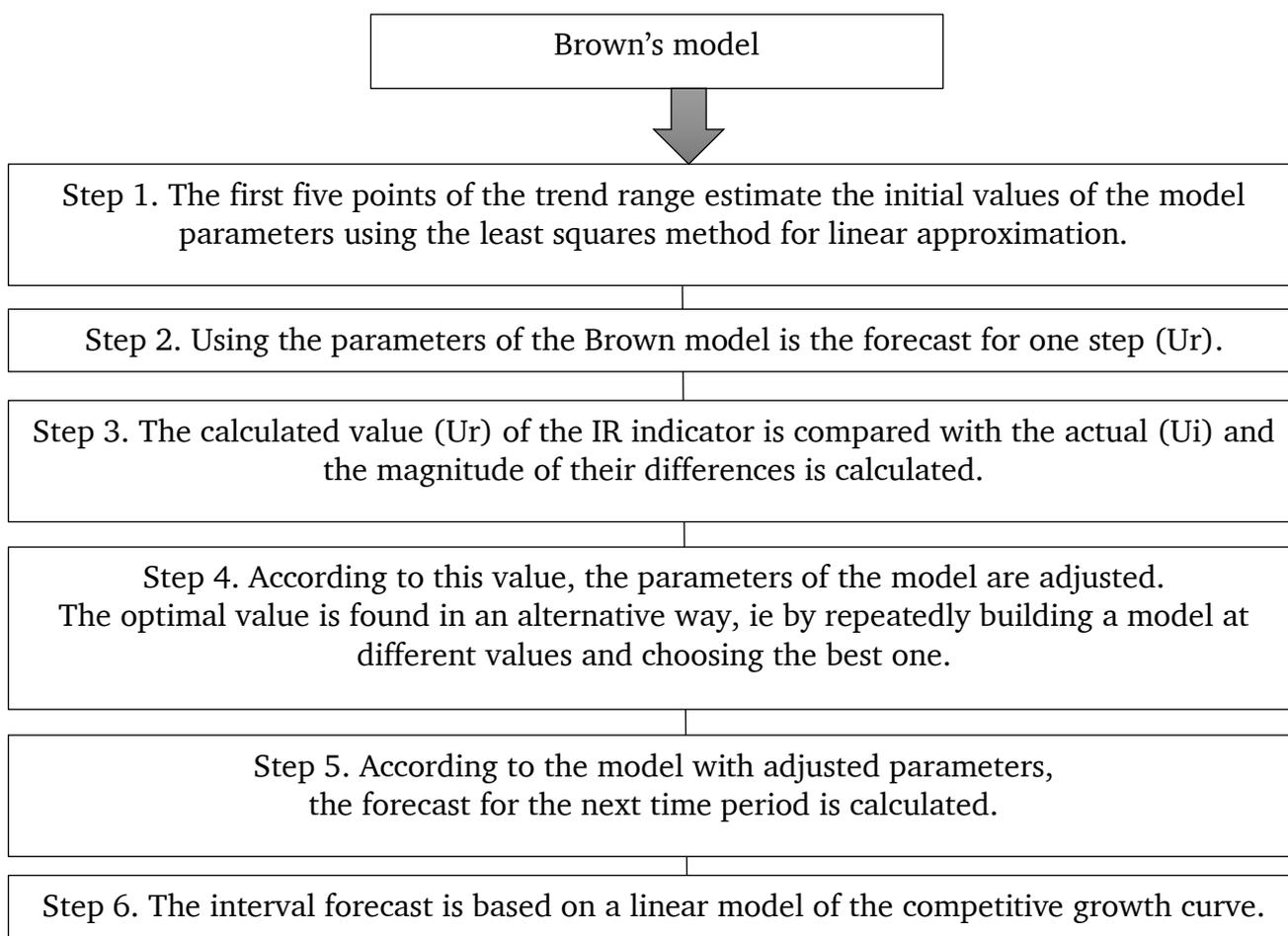

Fig. 2 Brown model [4]

We also consider it appropriate to consider the main stages of forecasting the competitiveness of the enterprise.

Thus, it is necessary to begin forecasting the competitiveness of the enterprise, first of all, by defining the goals of the enterprise, as well as external and internal factors of the competitive environment.

The first step is to pre-collect information to predict competitiveness, select a competitive growth curve for the trend series using the finite difference method or the growth characteristic method. Next, it is necessary to determine the indicators of the competitiveness of the studied enterprise [3].

In the second stage, it is necessary to determine the parameters of the selected competitive growth curves using the least squares method or approximate calculation methods.

At the third stage of forecasting the competitiveness of the enterprise, possible alternatives and scenarios for the development of competitiveness are identified by identifying the adequacy of the built models, assessing their accuracy and selecting the best, obtaining point and interval forecasts and their verification.

Conclusion. The considered forecasting methods allow to determine the main trends in the formation and development of an integrated indicator that shows the

level of competitiveness of the enterprise, which further provides an opportunity to form and justify further directions of increasing the competitiveness of the studied enterprise.

At the same time, we believe that in order to predict the level of competitiveness of enterprises, it is advisable to simultaneously use different methods, the results of which will complement each other and will get the most complete idea of its level.

References

1. Voichak A.V. Kamyshnikov R.V. Konkurentni perevahy pidpriemstva: sutnist i klasyfikatsiia // *Marketynh v Ukraini*. 2014. №2. S. 50-53.
2. Dashko I.M. Praktyka prohnozuvannia pokaznykiv diialnosti pidpriemstva shchodo zabezpechennia konkurentospromozhnosti. *Ekonomichnyi prostir*. №153, 202. S. 46-50
3. Zhuk O. Prohnozuvannia prybutku pidpriemstva na osnovi metodu ekstrapoliatsii. URL: https://naub.ua.edu.ua/author/oksana_zhuk/
4. Kvasko A.V. Analiz metodiv otsinky konkurentospromozhnosti pidpriemstva. *Naukovi zapysky. Serii: Ekonomichni nauky*. Vyp. 1(54), 2017. S. 111-118.
5. Kuzmina O.M., Pecherytsia Yu.S., Hryshchuk L.V. Metody prohnozuvannia finansovykh pokaznykiv diialnosti pidpriemstva. *Molodyi vchenyi*. 2016. № 1(28) Ch. 1. S. 89–93.
6. Model Brauna: Экономыко-математыческые методы у прыкладные модели / V.V. Fedoseev, A.N. Harmash, Y.V. Orlova. M.: Yurait, 2012. 328 s.
7. Petrovych Y., Kataiev A. Vyznachennia konkurentospromozhnosti tovariv vyrobnychoho pryznachennia v systemi marketynhu. *Ekonomika Ukrainy*, 2007. №10. S. 30-37.
8. Pozniak S.V. Konkurentni perevahy i konkurentospromozhnist. *Aktualni problemy ekonomiky*. 2006. №1. S. 50-53.
9. Skudar H.M. Upravlenye konkurentosposobnostiu krupnogo aktsyonernoho obshchestva: problemy u resheniya. K.: Nauk. dumka, 2014. 496 s.
10. Tolstova A.V. Analiz ta systematyzatsiia faktoriv, shcho vplyvaiut na konkurentospromozhnist ekonomichnykh system riznykh rehioniv hospodariuvannia. *Visn. ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2010. № 30. S. 97-102.
11. Fatkhutdynov R.A. Upravlenye konkurentosposobnostiu orhanyzatsyy: Uchebnoe posobye. M.: Yzd-vo Eksmo, 2008. 544 s.
12. Sharko V.V. Konkurentospromozhnist pidpriemstva: metody otsinky, stratehii pidvyshchennia. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Ekonomika»*. 2015. Vyp. 2(4). Ch. 2. S. 120-125.

Олійник О.В.

магістр, Київський національний університет технологій та дизайну

Щербак В.Г.

доктор економічних наук, професор кафедри підприємництва та бізнесу

Київського національного університету технологій та дизайну

Методи прогнозування конкурентності підприємства.

Ю.В. Федотова,
кандидат економічних наук, доцент,
в.о. зав. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ІЗ ІНОЗЕМНИМИ ПАРТНЕРАМИ НА ПРИКЛАДІ ПрАТ «КУП'ЯНСЬКИЙ МКК»

В останні роки для багатьох підприємств і організацій з'явилась можливість розширення економічних зв'язків за межами країни та виходу на зовнішній ринок, що сприяло налагодженню прямих, торгових, економічних і виробничих зв'язків з організаціями та фірмами різних країн, а також збільшенню контактів в галузі наукових досліджень, розробки і передачі технологій, у професійній підготовці кадрів. Входженням економіки України в міжнародний «ринковий простір» також дало можливість збільшити кількість ділових контактів з іноземними партнерами з різних видів співробітництва, що передбачає, насамперед, особисті контакти, але може бути повноцінним лише за наявності знання основних правил, етичних норм і традицій ділових стосунків, заснованих на дипломатичному протоколі, а також на національно-культурних і етнічних відмінностях переговорного процесу.

Існує два основних види ставлення до інших культур: культурний релятивізм і етноцентризм. Культурний релятивізм – напрям в етнографії, що заперечує етноцентризм європейсько-американської системи оцінок і визнає всі культури рівними. Кожна культура є унікальною системою цінностей. Виходячи з концепції культурного релятивізму, не можна правильно оцінити, інтерпретувати або аналізувати будь-яке окремо взяте явище культури поза зв'язком з його контекстом, тобто з тією культурою, всередині якої воно зародилося і існує.

Натомість етноцентризм відбиває і водночас відтворює єдність етнічної групи перед викликами зовнішнього світу. Важливим чинником формування етноцентризму є націоналізм (ідеологія в цілому).

Виділяють три основні підходи до визначення ролі культурного чинника в міжнародному бізнесі і відповідно до них-концептуальні напрямки крос-культурних досліджень [1, с. 55]:

1. Універсалістський підхід. Заснований на тому, що всі люди більш-менш однакові, базові процеси загальні для всіх. Всі культури також в своїй основі однакові і не можуть суттєво впливати на ефективність ведення бізнесу. Універсалістський підхід акцентує увагу на загальних, схожих рисах управлінської діяльності в різних країнах.

2. Економіко-кластерний підхід. Він визнає відмінності національних культур, але не визнає важливість їх врахування при веденні міжнародного бізнесу. Пояснює наявність спільних рис і відмінностей в національних системах менеджменту досягнутим рівнем економічного розвитку. Вважається, що менеджери міжнародних компаній повинні аналізувати в першу чергу економічні, а не культурні особливості ведення бізнесу в різних країнах.

3. Культурно-кластерний підхід. Базується на визнанні багатогранного впливу національної культури на менеджмент і бізнес, необхідність врахування цього впливу і використання переваг між-культурної взаємодії для підвищення ефективності міжнародної діяльності компанії.

Міжкультурні переговори – це процес, при якому, як мінімум, дві сторони-учасниці, які мають різні культурні цінності, віросповідання, потреби, точки зору, намагаються дійти згоди по обопільно зацікавленій їм темі.

Знання деяких національних і психологічних особливостей ділових партнерів допоможе бізнесменам вести себе в кожній країні по її правилами, і головне – домогтися успіху в задуманому підприємстві.

Проведемо порівняння особливостей ведення ділових переговорів з країнами, зважаючи на описану у попередньому підрозділі пріоритетність вибору країн-партнерів для ПрАТ «Куп'янський МКК», опираючись на національні особливості та традиції.

Як було виявлено у результаті аналізу, найбільш сприятливе бізнес-середовище має Грузія. Це ієрархічна країна. Вік, посаду та владу зазвичай поважають в суспільстві. До людей поважного віку зазвичай ставляться з надзвичайною повагою і саме тому їх представляють першими під час знайомства. Поряд з повагою – відповідальність, і саме тому від тих, хто за ієрархією вище, (чи то вдома, чи то в бізнесі) очікують прийняття важливих рішень в інтересах суспільства або певної групи людей.

Грузинські правила поведінки в бізнесі значно менш формальні, ніж в інших країнах, наведемо основні з них:

- під час зустрічі слід всім тиснути руки;
- підтримувати зоровий контакт під час привітання;
- людина, вища за посадою, має вітатися перша;
- зазвичай людину називають за прізвищем та посадою.

Грузини дуже цінують стосунки. Почуття людини більш важливі, ніж факти, тож варто зауважити, що якщо є погані новини, можуть не сказати правду в повному обсязі. Так само партнер має проявляти почуття, розповідаючи погані новини. Так само, прагнучи мати ділові стосунки, грузини можуть погодитися, навіть якщо розуміють що це неправильно.

Однією проявою такої культурної особливості є те, що питання ставлять негативно, щоб людина могла позитивно на них відповісти.

Грузини не бояться виражати почуття, проявляють злість або надзвичайне розчарування протягом ділових зустрічей. Так само грузини емоційні оратори. Під час обговорення теми можуть підняти голос або сильно жестикулювати руками.

У більшості випадків рішення приймає керівництво компанії. Якщо партнер не зустрічається з керівником, інформація передається людині, яка уповноважена приймати рішення. Часто зустрічі можуть бути перервані, оскільки грузини не бачать поганого у вирішенні кількох питань одночасно.

Наступною країною за сприятливістю бізнес-середовища для ПрАТ «Куп'янський МКК» є Азербайджан. Це світська держава, але приблизно 80% азербайджанців дотримуються ісламської релігії. Часи мусульманських молитов не мають суттєвого впливу на робочий день. Однак протягом Святого місяця Ramadan (який змінюється щороку) багато азербайджанців постять від світанку до заходу і потім закривають піст після заходу прийняттям їжі. Менеджери повинні знати про такі особливості, оскільки це може зачепити робочий процес і посилити мотивацію штатного персоналу залишити офіс вчасно, щоб прийняти першу їжу (і напій) після світанку. Дотримання посту, особливо серед молоді, з кожним роком стає більш популярними [2, с. 243].

В Азербайджані бізнес продовжує залишатися особистим, хоча більш корпоративна культура розвивається завдяки іноземним нафтовим компаніям. Більшість малих підприємств і кілька груп компаній є сімейними компаніями і управляються сім'єю. Азербайджанці дуже проникливі ділові люди. Слід підготуватися до того, щоб продемонструвати взаємну вигоду і прибутковість будь-якої угоди або співпраці.

Азербайджан має довгу історію торгівлі, що бере свій початок з давніх часів. До початку переговорів слід визначити свою цільову фігуру і за допомогою важливих поступок прямувати до мети. Зробивши поступки, можна запевнити партнерів, що це буде для них дуже вигідним і, що ці поступки надані з поваги і симпатії до співрозмовника.

Не слід використовувати тактику тиску або крайні терміни. Азербайджанські партнери не дадуть змоги просунути далі. Більше ніж ймовірно що, ви партнер буде жертвою такої тактики. Слід залишатися спокійними і терплячими.

І третьої, згідно результатів аналізу, за привабливістю бізнес-середовища є Вірменія. У ході зустрічі з вірменами, слід планувати їх заздалегідь і бути пунктуальними, навіть якщо приймаюча сторона запізнюється. Перерви прийнятні, так що слід це вважати за образу. Важливо приймати участь у розмові і використовувати короткі теми, уникаючи особистих питань і релігії. Взагалі кажучи, вірмени доброзичливі

і товариські і загальний протокол в тому, що дозволяється вірменам починати і закінчувати розмову.

Для того, щоб уникнути конфліктних ситуацій в процесі міжкультурної комунікації, виділяють шість основних перешкод або «каменів спотикання», що стоять на заваді ефективної міжкультурної комунікації [3, с. 227]:

Допущення подібностей. Причиною нерозуміння при міжкультурній комунікації може стати припущення людей про те, що всі вони досить схожі для того, щоб легко спілкуватися один з одним.

Мовні відмінності. В процесі спілкування мовою, яка є для людини не рідною, вона часто вважає, що слово, фраза або речення мають одне й тільки одне значення – те, яке вона має намір передати.

Помилкові невербальні інтерпретації. У будь-якій культурі невербальне поведінка становить більшу частину комунікативних повідомлень. Неправильна інтерпретація невербальної поведінки може легко призвести до конфліктів чи конфронтації, які порушують комунікативний процес.

Упередження та стереотипи. Зайва опора на стереотипи може перешкодити нам об'єктивно подивитися на інших людей та їх повідомлення і знайти підказки, які допоможуть інтерпретувати ці повідомлення в тому ключі, в якому нам мали намір його передати.

Прагнення оцінювати. Культурні цінності також впливають на наші атрибуції щодо інших людей і оточуючого нас світу. Різні цінності можуть виклика-ти негативні оцінки, які стають ще одним камінцем спотикання на шляху до ефективної міжкультурної комунікації.

Підвищена тривога або напруга. Епізоди міжкультурної комунікації часто пов'язані з більшою тривогою і стресом, ніж знайомі ситуації внутрішньо-культурної комунікації. Варто бути обережним з використанням стереотипів та упереджень, зважаючи на сучасну ситуацію міжкультурних контактів. Людина повинна усвідомлювати їх вплив на ефективність міжособистісної та міжкультурної комунікації, оскільки стереотипи та упередження здатні утворювати непередбачувані наслідки, породжені їх єдністю із низкою конкретно-історичних соціальних детермінант.

Список використаних джерел

1. Пронько Л.М., Колесник Т.В., Самборська О.Ю. Особливості ведення ділових переговорів в різних країнах світу. *Annali d'Italia*. 2020. №10. С. 48 – 57.
2. Яковлева Н.Ф. Деловое общение: учеб. пособие. 2-е изд., стер. Москва: Флинта, 2014. 269с.
3. Чайка Г.Л. Організація праці менеджера: навч. посіб. Київ.: Знання, 2007. 421 с.

С.Ю. Бондаренко,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра,
старший лаборант кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

науковий керівник: **В.К. Матвійчук,**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНЦЕПЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ: ВІД ПРИНЦИПІВ ПОБУДОВИ, ФОРМ ДО СПОСОБІВ НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ухвалення у 2001 р. нового Кримінального кодексу України (далі КК України) стало важливою складовою частиною процесу реформування всього вітчизняного законодавства в ході широкої судово-правової реформи і помітним прогресивним явищем у розвитку українського кримінального права. Як правильно помітили Ю.І. Скуратов, В.М. Лебедев і Е.Ф. Побегайло, що після прийняття КК України «зроблений великий крок в ... удосконаленні системи захисту прав і свобод особистості, демократизації вітчизняного кримінального законодавства» [1, с. 48].

У нормах КК України втілені основні прогресивні тенденції, закладені у Конституції, і перш за все в області захисту прав людини і громадянина від кримінально-протиправних посягань. Це проявилось як у визначенні цілей, завдань, принципів і норм Загальної та Особливої частин КК України, так і у встановленні заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, винних у скоєнні кримінальних правопорушень.

Основний Закон України декларує, що життя, здоров'я, особиста недоторканність, честь, гідність, конституційні права і свободи громадянина України визнані вищими людськими цінностями [2]. Варто додати, що всі ці перераховані вище норми забезпечені всебічним кримінально-правовим захистом.

У КК України втілені найбільш значимі загальносоціальні ідеї справедливості, рівності та гуманізму. Однак з моменту прийняття КК України, з'являються роботи, в яких викладені критичні зауваження по різним нормам КК України.

З метою успішної реалізації положень КК України, ми вважаємо, що слід вивчати, перш за все, його соціальні прояви. Ще Ю.С. Гамбаров у своїй статті «Завдання сучасного правознавства» поставив собі це завдання. На його думку, «право і життя, життя і право – це невіддільні одна від одної і стоять у вічній взаємодії» [3, с. 21]. На цій підставі, він визнає правильним той метод, «який не ізолює права від інших частин соціального цілого, а розглядає його в зв'язку і у взаємодії з ними». Кримінальне право складається не з тих норм, значення яких можна було б розглядати безвідносно до їх впливу на життя. Існує думка в науці, що справжня сутність кримінально-правових норм ідентифікує себе не в їх внутрішній цінності, що переважно можна стверджувати про норми етичні та естетичні. Насправді ж, кримінальне право складається з норм, які постійно і регулярно здійснюються (проявляють себе) в житті, і тому реалізація цих норм є основною (прямою і обов'язковою) ознакою права. Кримінальне право України є не просто повинність (чи зобов'язання), а й дійсний історичний факт, процес. До цього можна додати, що кримінальне право являє собою справжній соціальний факт. Звідси логічно випливає, якщо вивчати кримінальне право тільки лише як соціальне явище, то потрібно брати кримінальне право в його здійсненні або в його втіленні в життя у вигляді соціального факту.

При соціально-науковому вивченні кримінального права треба визнати його здійснення основним моментом, і відповідно до цього виходити з розгляду кримінального права в його втіленні в правових відносинах. Тому, ми вважаємо, що треба дивитися на те кримінальне право, яке живе в народі, яке ґрунтується на нормах, що дійсно (реально) існують і виражається в його поведінці, в його вчинках, в його угодах, а не на те право, яке встановлено в нормах діючого КК України. У цій зміні самого об'єкта спостереження і полягає розширення нашого пізнання кримінального права.

Якщо ж говорити про методологію кримінального права, то слід звернутися до різних думок авторів. Так, наприклад, за словами Д.А. Керімова, «методологія права, так само як і інші галузеві методології, являє собою у відомому сенсі метанаукове знання» [8, с. 87–88]. В.К. Бабаєв пов'язує методологію права з діалектикою. «Метод матеріалістичної діалектики, – пише він, – поєднуючи діалектичний підхід до пізнання навколишнього світу з його матеріалістичним розумінням, є найбільш ефективним способом вивчення ... соціальних ... процесів» [5, с. 41].

На нашу думку, наука кримінального права, як і кожна інша юридична наука, не створює і не може створювати деякої «самостійної» чи «відокремленої» методології. Вона має, ми вважаємо, спиратися на загальнотеоретичні положення методології теорії пізнання як філософської науки у цілому (чи теорії пізнання як її відокремленого розділу), використовувати їх з метою здійснення досліджень свого власного і специфічного об'єкта (предмета пізнання), що охоплює сфери кримінального правопорушення, покарання та інших засобів кримінально-правового характеру. Саме об'єкт дослідження (на відміну від інших наук) надає специфічні, (мається на увазі особливі) риси методології науки кримінального права. У зв'язку з цим можна стверджувати, що методологія загальної теорії пізнання і методологія науки кримінального права пропорціюються між собою як загальне й особливе.

Виходячи з викладеного, навряд чи можна погодитися з поглядом, що кожна наука, у тому числі і наука кримінального права може будуватися на принципах багаточисельних рівнів методології (2-х, 3-х чи 4-х) і включати в себе як загальну, так і приватну (спеціальну) методологію, як філософський, так і загальнонауковий рівні, а також рівень конкретно-науковий та рівень отримання конкретних знань в цій сфері пізнавальної діяльності. Фактично тим самим підтримуються спроби створення тією чи іншою наукою власної методології, власних методів гносеології і правил встановлення їх змісту в процесі пізнавальної діяльності і перетворення дійсності. Але тут слід одночасно зазначити, що кожна з юридичних наук на підставі філософських методів пізнання, керуючись ними і конкретизуючи їх, розробляє власні деталізовані методи пізнання (приватно-наукові методи), які опосередковують філософські методи й ураховують у той же час з необхідною повнотою і деталізацією особливості її предмета (об'єкта), що й обумовлює специфічні риси та якості методів і в цілому методології цієї науки [9, с. 223–224].

Як ми вже говорили раніше, що в наявності спостерігається факт відсутності загальноприйнятого визначення терміна «метод правового регулювання» [6, с. 207]. Відповідно до одного підходу «метод правового регулювання» розкривається тільки як «спосіб впливу юридичних норм на суспільні відносини», при цьому методи правового регулювання поділяються на: 1) імперативний метод – спосіб владного впливу на учасника суспільних відносин, врегульованих нормами права; 2) диспозитивний метод – спосіб регулювання відносин між учасниками правовідносин, які є рівноправними сторонами.

Так, А.В. Альференко роз'яснює: «При виділенні конкретних частин методу регулювання необхідно керуватися особливостями правових норм, що складають галузь права, а не правовідносинами. У кримінальному праві такими елементами методу виступатимуть прийоми кримінально-

правового регулювання. До перших ми відносимо зобов'язування (активне і пасивне – заборона) і дозвіл; до других – притягнення особи до кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності» [7, с. 309–311].

А.В. Альфєренко робить акцент на тому, що метод кримінально-правового регулювання в першу чергу впливає на поведінку посадових осіб, які є учасниками кримінально-правових відносин. Кримінально-правовий метод автор визначає як «спосіб упорядкування поведінки правозастосовувачів (суду, посадових осіб правоохоронних органів) в рамках суспільних відносин, що представляє собою систему взаємопов'язаних елементів – засобів (зобов'язування – активних і пасивних – і дозволів) і прийомів кримінально-правового регулювання (притягнення до кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності)».

І.М. Тяжкова, по суті взагалі ототожнюючи терміни «засіб», «спосіб», «прийом», розкриває метод через «сукупність правових засобів впливу (способів, прийомів) на суспільні відносини з метою їх врегулювання» [12, с. 423].

Ми дотримуємося іншої думки, розрізняючи за значенням терміни «прийом», «спосіб», «засіб». «Метод правового регулювання» вже не просто розкриваємо як «спосіб» або «засіб», а визначаємо його як сукупність прийомів, способів і засобів, за допомогою яких матеріальне і процесуальне право впливають на суспільні відносини. Метод кримінально-правового регулювання нами розуміється як сукупність прийомів, способів, засобів впливу форм кримінального права на суспільні відносини, що становлять предмет кримінального права.

Універсальними і поширеними є імперативний і диспозитивний методи правового регулювання, «похідними від них є субметоди – стимулювання, дозвіл, зобов'язування, заборона і примус, властиві в різноманітних комбінаціях всьому правовому регулюванню; кожен з них, в свою чергу, може поділятися на більш приватні методи правового регулювання».

Наприклад, метод дозволу як спосіб кримінально-правового регулювання полягає в наданні права особі здійснювати дії, мають кримінально-правові наслідки. Наприклад, особі надається право заподіяти певної шкоди охоронюваним кримінальним законом інтересам при обставинах, що виключають кримінально-протиправне діяння.

Засобом зазначеного способу є регламентація кримінально-правових норм, наприклад закріплюють обставини, що виключають злочинність діяння.

Похідним способом від дозволу є спосіб стимулювання особи до скоєння позитивних посткримінального діянь, які можуть бути: 1) вказані

в підставах звільнення особи від кримінальної відповідальності (наприклад, дійове каяття, примирення з потерпілим, відшкодування заподіяної шкоди, добровільне звільнення викраденого, добровільна здача зброї, наркотичних засобів тощо); 2) оцінені як обставини, що пом'якшують покарання (наприклад, активне сприяння розкриттю і розслідуванню злочину, викриттю і кримінальному переслідуванню інших співучасників злочину, розшуку майна, здобутого злочинним шляхом, надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину, добровільне відшкодування майнової шкоди та моральної шкоди, завданих в результаті злочину тощо). Засобом реалізації зазначеного способу є регламентація, наприклад, підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності, обставин, що пом'якшують покарання, правил обліку пом'якшуючих обставин.

Таким чином, під методом кримінального права належить розуміти сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, що входять в предмет галузі кримінального права. Кримінальне право використовує три основні методи: встановлення законодавчої заборони на вчинення певного суспільно небезпечного діяння; встановлення покарання за порушення вказаної заборони; наділення суб'єктів кримінальних праводносин правом на заподіяння шкоди для захисту громадських інтересів.

Основним є метод заборони, який реалізується при встановленні законодавчих заборон на вчинення суспільно небезпечних діянь під загрозою застосування самої суворої міри державного примусу – кримінального покарання.

З методом заборони безпосередньо пов'язаний другий метод кримінально-правового регулювання - застосування санкцій кримінально-правових норм. Специфіка його зумовлена тим, що ніяка інша галузь права не передбачає таких суворих наслідків порушення правової заборони.

Ще одним методом нормативного регулювання суспільних відносин, що утворюють предмет кримінального права, є метод наділення громадян правом на вчинення певних дій. У ряді випадків виникають ситуації, при яких відбувається зіткнення декількох охоронюваних законом суспільних інтересів. При цьому збереження одного з них стає можливим тільки шляхом нанесення шкоди іншій. У зв'язку з цим, при наявності відповідних умов, закон про кримінальну відповідальність наділяє особу правом на заподіяння певної шкоди з метою захисту охоронюваного соціального блага. Так, наприклад, при необхідній обороні (ст. 36 КК України) особа, що обороняється, завдаючи шкоди особі, яка вчиняє кримінальне правопорушення, тим самим захищає інтереси особистості, суспільства і держави. На цій підставі вказане діяння не може бути визнано кримінально-

протиправним, і, відповідно, особа, яка скоїла таке діяння (дію або бездіяльність) – не підлягає кримінальній відповідальності.

Список використаних джерел

1. Скуратов Ю.И., Лебедев В.М., Побегайло Э.Ф. Вступительная статья // Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева. 3-е изд., изм. и доп. М.: НОРМА, 2001.
2. Конституція України (чинна з 1996 р. зі змінами) // Офіційний портал Верховної Ради України. (дата звернення: 08.07.2021 р.).
3. Гамбаров Ю.С. Задачи современного правоведения // Журнал Министерства юстиции, 1907. Янв. С. 21.
4. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). – М.: Аванта, 2000. С. 96.
5. Бабаев В.К. Предмет и метод теории права // Общая теория права. Курс лекций. Нижний Новгород: НВШ МВД РФ, 1993. С. 41.
6. Пудовочкин Ю.Е. Уголовное право: понятие, предмет, метод, система и задачи // Энциклопедия уголовного права: в 35 т. Т. 1: Понятие уголовного права / под ред. В.Б. Малинина. 2-е изд. СПб., 2008. С. 204.
7. Основание уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация). Москва: Наука, 1980. 304 с.
8. Керимов Д.А. Вступительная статья. Лукич Р.Д. Методология права. Москва: Прогресс, 1981. С. 12.
9. Аверьянов А.Н. Системное познание мира. Москва: Издат. полит. лит., 1985. С. 223–224.
10. Курс уголовного права. Т. 1 : Общая часть. Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. М.: Зерцало М.: 1999. 592 с.

А.В. Дєточка,

курсант навчальної групи КП-932, 2 курсу, факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, рядовий поліції
науковий керівник: **С.В. Корогод,**
капітан поліції, викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПІДСТАВИ І ЦІЛІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

У сучасних умовах здійснення кримінально-правової реформи основною метою є удосконалення законодавства, яке зможе забезпечити реалізацію принципів правової держави щодо людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, особистої недоторканності і безпеки. Тому питання застосування примусових заходів медичного характеру набувають особливої актуальності. Поміщення (госпіталізація) людини до психіатричного закладу пов'язане з її

ізоляцією від суспільства, серйозним чином може порушувати її права і свободи як особистості.

Тому примусове (недобровільне) поміщення особи до психіатричного закладу можливе лише за наявності передбачених законом підстав і тільки за рішенням суду. З цією метою відповідні установи повинні мати можливість забезпечити необхідне психіатричне і медичне обслуговування [1, с. 52].

Разом з тим, примусові заходи медичного характеру, які застосовуються у сфері кримінального провадження, являють собою комплексний інститут кримінального, кримінально-процесуального права, судової психіатрії та судової психології. Комплексність цього інституту полягає в тому, що матеріально-правові підстави застосування примусових заходів медичного характеру реалізуються саме в формах і при дотриманні умов, які визначаються кримінально-процесуальним законом. Так, встановлення неосудності особи щодо вчиненого суспільно небезпечного діяння або її кримінально-процесуальна або пенітенціарна недієздатність не тягне за собою обов'язкового застосування примусового медичного лікування (заходів медичного характеру).

У чинному Кримінальному кодексі України 2001 р. цей інститут врегульований низкою статей розділу 14 Загальної частини. Однак чітких вказівок на правові підстави застосування примусових заходів медичного характеру, на нашу думку, чинний Кримінальний кодекс України не містить. Наголошується лише, що «залежно від характеру і тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або оточуючих, суд може застосувати примусові заходи медичного характеру...» (ст. 94 КК України) [6]. Тобто, виходячи зі змісту статті, в ній зазначені тільки обставини, які повинні враховуватися при вирішенні питання про застосування того чи іншого виду і типу примусових заходів медичного характеру, а також віддається перевага одному або іншому виду. При цьому конкретні, чітко визначені підстави застосування примусових заходів медичного характеру законом не передбачені.

В юридичній літературі під підставами застосування примусових заходів медичного характеру розуміється «сукупність обставин», які визначають необхідність застосування (не застосування) примусових заходів до психічно хворих, умови і порядок їх застосування, або як сукупність обставин, необхідних для призначення примусових заходів медичного характеру психічно хворим особам, які вчинили суспільно небезпечні діяння.

Одні автори вважають, що «підставою для застосування названих заходів є вчинення суспільно небезпечного діяння тими категоріями осіб, які вказані в ст. 93 КК України» [2, с. 21]. При цьому нічого не говориться про суспільну небезпеку таких осіб, пов'язану з психічним розладом і можливістю заподіяння істотної шкоди надалі. Інші вчені як підставу застосування примусових заходів медичного характеру розглядають необхідність

лікування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння [3, с. 157]. Однак чим викликана ця необхідність примусового лікування психічно хворих не вказується. Третя група науковців до підстав застосування примусових заходів відносять комплекс факторів: 1) факт вчинення особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом; 2) наявність у особи, яка його вчинила, психічного розладу; 3) необхідність лікування такої особи внаслідок її психічного стану, що викликає небезпеку спричинення шкоди собі чи оточуючим [4, с. 30].

При цьому наголошується, що перераховані підстави являють собою симбіоз, нерозривне ціле, сукупність необхідних елементів, відсутність хоча б одного з яких означає відсутність законодавчої бази застосування медичних заходів.

Згідно зі ст. 503 КПК України 2012 р. єдиною підставою застосування примусових заходів медичного характеру є факт вчинення суспільно небезпечного діяння певними категоріями осіб [5]. До числа таких осіб відносяться, по-перше, ті, які визнані неосудними. Ці особи в силу хворобливого стану психіки не здатні усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) або керувати ними (ст. 19 КК України). Застосування покарання до осіб, визнаних неосудними, було б несправедливим і недоцільним, так як своїх цілей – досягнення соціальної справедливості, виправлення і спеціального попередження – покарання у даному випадку не досягає. По-друге, примусові заходи медичного характеру застосовуються до осіб, які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли психічними розладами до постанови вироку суду або під час відбування покарання, що робить неможливим призначення або виконання щодо них покарання.

Застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які страждають психічними розладами, що не виключають осудність, і врахування психічних аномалій при призначенні покарання є новацією чинного КК України. На жаль, закон не розкриває, яким чином суди повинні враховувати обмежену осудність при призначенні покарання, що викликає труднощі у практичному застосуванні. Найімовірніше передбачити, що психічні аномалії, які не виключають осудність, повинні враховуватися як пом'якшувальна обставина при призначенні покарання. Однак не ясно, як вирішувати питання в разі, коли подібні психічні розлади є наслідком антисоціального способу життя (наприклад алкоголізму, наркоманії) або якщо вчинене особою, яка страждає таким психічним розладом, відрізняється особливою зухвалістю і жорстокістю.

Цілі примусових заходів медичного характеру (декларовані положення) та завдання (які вирішуються проблеми) пов'язані між собою, але не тотожні, оскільки різняться за змістом. Цілі примусових заходів медичного характеру виражають уявлення законодавця про кінцеві результати примусового

лікування суспільно небезпечних психічнохворих осіб, які вчинили кримінально-протиправні діяння. Завдання примусових заходів медичного характеру являють собою проблеми кримінально-правового та медичного характеру, які доводиться вирішувати правозастосовцю в процесі досягнення кримінально-правових і медичних цілей застосування примусового лікування психічнохворих осіб.

По суті, цілі застосування примусових заходів медичного характеру визначають основні напрями діяльності органів слідства, суду, кримінальновиконавчих установ відповідного профілю щодо психічнохворих, які вчинили кримінально-протиправні діяння.

Чинне кримінальне законодавство відносить до цілей застосування примусових заходів медичного характеру два напрямки діяльності правоохоронних органів та медичних установ:

1. Обов'язкове лікування (неосудних, обмежено осудних, та осіб хворих психічною хворобою після вчинення злочину).

2. Попередження вчинення ними нових кримінально-протиправних діянь.

Отже, примусові заходи медичного характеру мають двоєдину лікувальнопопереджувальну мету. З одного боку, їх застосування захищає інтереси хворого, оскільки реалізація цих заходів спрямована на лікування чи поліпшення його психічного стану. З іншого боку, застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється в інтересах суспільства, так як воно спрямоване на запобігання нових кримінально-протиправних дій з боку психічно хворих осіб. Фактично медична мета примусових заходів медичного характеру виступає як засіб досягнення юридичної мети, яка полягає в забезпеченні безпеки як хворого, так і оточуючих.

Список використаних джерел

1. Курс кримінально-виконавчого права України. Загальна та Особлива частини: навч. посіб. /О.М. Джужа, В.О. Корчинський, С.Я. Фаренюк, В.Б. Василець; за заг. ред. О.М. Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 302 с.
2. Музика А.А. Примусові заходи медичного характеру /А.А. Музика. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1997. – 125 с.
3. Прохоров В.С. На юридическом факультете Ленинградского университета / В.С. Прохоров, Л.Н. Вишнева //Известие высших учебных заведений. Правоведение. – 1960. – №3. – С. 157–160.
4. Шишков С.Н. Понятие вменяемости и невменяемости в советском праве (некоторые концепции и аспекты) /С.Н. Шишков //Проблемы вменяемости в судебной психиатрии: сб. нуч. тр. /под ред. Г.В. Морозова. – М., 1983. – С. 28–35.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. №4651-VI //Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №9-10, №11-12, №13. – Ст. 88.
6. Кримінальний кодекс України: станом на 30 грудня 2020 р.: офіц. текст. – Харків: Право, 2016. – 265 с.

Д. Муцараєва, І. Дукова,

студенти хіміко-біологічного факультету

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

науковий керівник: **А.С. Федорко,**

асистент кафедри органічної і біологічної хімії

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ ЕКСТРАКТУ ВІВСА ПОСІВНОГО НА ЖИРНОКИСЛОТНИЙ СКЛАД ТКАНИН СКЕЛЕТНИХ М'ЯЗІВ ГУСЕЙ

При додаванні в раціон свійської птиці антиоксидантів природного походження, має позитивний вплив на їх розвиток. Попередній досвід показує суттєвий вплив вівса посівного при застосуванні його в годівлі тварин. Комплекс біологічно активних сполук у складі вівса посівного підвищує їх адаптивний статус, що в кінцевому рахунку позначається підвищенням якісних показників продукції [1]. Ненасичені жирні кислоти в організмі тварин виконують дві основні функції: вони входять до складу структурних ліпідів [2] і є попередниками ейкозаноїдів. Нестача їх у раціоні призводить до зниження інтенсивності росту [3] і резистентності організму та патологічних змін у різних органах. НЖК – головний субстрат ліпопероксидації Метою даного дослідження було з'ясувати вплив екстракту вівса посівного *Avena sativa* на жирнокислотний склад ліпідів скелетних м'язів.

Як об'єкт досліду були гусі породи Легард Великий. В 10-добовому віці було сформовано 2 групи: 26 голів в контрольній та 25 – в дослідній групах. Гусенят дослідної групи з 10-ї доби випоювали розчином екстракту вівса по 1000 мл два рази на добу.

Гусенят декапітували згідно зі схемою експерименту. Виділені після декапітації тканини промивали у фізіологічному розчині і гомогенізували у 50 мМ фосфатному буфері (рН = 7,4). Жирнокислотний склад визначали методом газорідинної хроматографії. Ненасиченість жирних кислот (NΣ) рахували як сумарну еквівалентну концентрацію ненасичених жирних кислот (НЖК) відносно подвійних зв'язків [4].

Перша доба постнатальної адаптації в контрольній групі характеризувалась достатньо високим вмістом ненасичених жирних кислот (57,01 %). Підвищення відбулось у 30-ти добових гусенят в контрольній групі на 5,42 % у дослідній – 3,63% (Рис. 1). А рівень ненасиченості в обох групах піднявся на 31,03 – 44,83 %, головним чином за рахунок лінолевої та арахідонової кислот відповідно вихідного показника (Рис. 2).

Вміст НЖК у віці 50 діб зменшився контрольної у 1,06 рази і дослідної груп – 1,07 за рахунок олеїнової, арахідонової та докозагексаєнової кислот. Такі зміни супроводжувались зниженням рівня ненасиченості в група х – 1,11 – 11,18 рази на тлі формування ювенального пір'я [5].

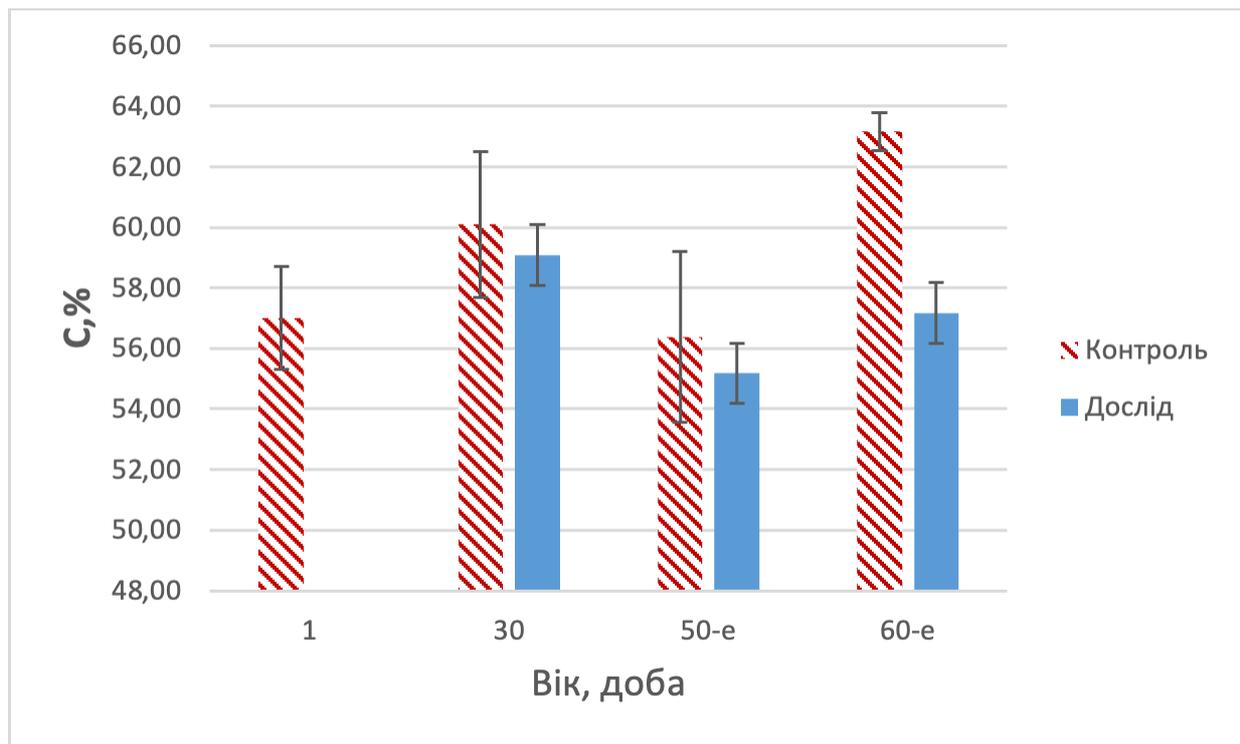

Рис. 1. Вміст ненасичених жирних кислот в скелетних м'язах гусей (С,%)

Підвищення НЖК спостерігалось у 60 добових гусенят контрольної групи і цей показник набув вищої позначки (63,17%) за рахунок олеїнової кислоти. Також в дослідній групі відбулось не значне підвищення вмісту НЖК – 3,60%. Але рівень ненасиченості в контрольній групі поступово знижався на 18,75 %, а в дослідній групі залишився сталим.

Результати експерименту свідчать, що екстракт вівса посівного стимулює включення нейрогуморальних процесів, що спрямовані на підтримку рівноваги ПОЛ ↔ АОА шляхом зниження ненасиченості жирних кислот ліпідів і, таким чином, суттєво підвищує резистентність клітин до негативного впливу активних форм кисню [6, 7].

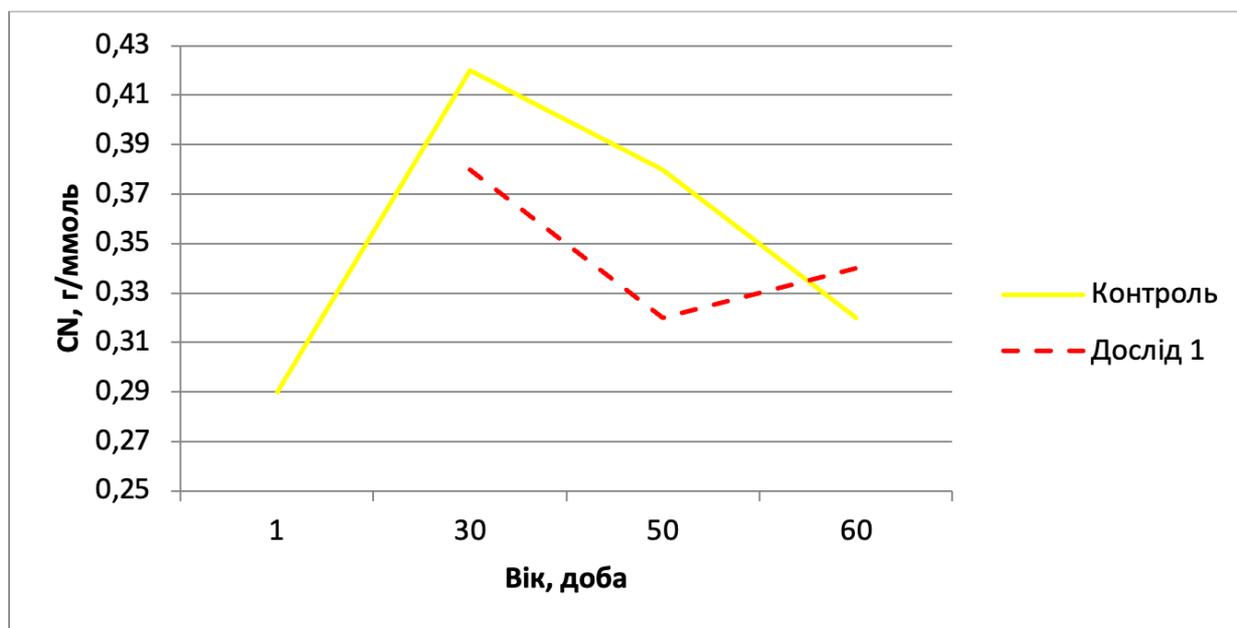

Рис. 2. Рівень ненасиченості жирних кислот в скелетних м'язах гусей (N, г/ммоль)

Також ненасичені жирні кислоти залучаються в регуляцію багатьох метаболічних процесів: через активізування або пригнічення експресії певних транскрипційних факторів впливають на метаболізм [8].

Список використаних джерел

1. Gangopadhyay N. A review of extraction and analysis of bioactives in oat and barley and scope for use of novel food processing technologies / N. Gangopadhyay, M.B. Hossain, D.K. Rai, N.P. Brunton // *Molecules*. – 2015, V. 20. – P. 10884–10909.
2. Федорович Є. І., Заплатинський В. С. Сучасний стан та перспективи розвитку гусівництва України. *Науковий Вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького*. 2015. Т.17, Вип. 3 (63). С. 322–329.
3. Хвостик В. П. Перспективні напрями ведення гусівництва. *Сучасні аграрні технології*. 2013. Вип. 8. С. 62–69.
4. Рекомендації з нормування годівлі сільськогосподарської птиці / за ред. Ю.О. Рябокони. Бірки: Інститут птахівництва УААН. 2005. 101 с.
5. Zhang J., Lei J., Wei G., Chen H., Ma C., Jiang H. Natural fatty acid synthase inhibitors as potent therapeutic agents for cancers: A review, *Pharmaceutical Biology*. 2016; 54(9): 1919–1925. doi: 10.3109/13880209.2015.1113995.
6. Zdorovtseva L.M. Geese fatty acid composition of brain and heart lipids in hypo-and hyperoxia / L.M. Zdorovtseva, V.O. Khromishev, O.O. Danchenko // *Biological Bulletin of Bogdan Chmelnytsky Melitopol State Pedagogical University*. – 2012. – Vol. 2, №3. – P. 9–18. Режим доступу: http://dx.doi.org/10.15421/20122_30.
7. Данченко О.О. Особливості впливу віуса посівного на жирнокислотний склад ліпідів м'язових тканин гусей / О.О. Данченко, О.І. Кошелев, Т.І. Галько, Ю.В. Ніколаєва, О.В. Яковійчук, Л.М. Здоровцева, М.М. Данченко // ISSN 2410-681X. *Медична та клінічна хімія*. 2019. Т. 21. № 3 (до ISSN 2410-681X. *Медична та клінічна хімія*. 2019. Т. 21. № 3.
8. Jump D. B. N-3 polyunsaturated fatty acid regulation of hepatic gene transcription // *Curr. Opin. Lipidol.* – 2008. – 19, № 3. – P. 242–247.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

У.Б. Андрусак,

кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури та містобудування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РАКОВЕЦЬКОГО ЗАМКОВОГО КОМПЛЕКСУ

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена пошуком шляхів вирішення проблеми збереження та використання Раковецького замкового комплексу, враховуючи туристичний потенціал об'єкта даного типу.

Основні напрями раціонального використання замкових комплексів, що можуть забезпечити збереження даних об'єктів культурної спадщини, викладені у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців: О.В. Лесика, М.Й. Рутинського, О.В. Жукової, У.Б. Андрусак (Полутренко), М.І. Rodríguez Pérez, L.M.M. de Vasconcelos Correia й інших [1–12].

У загальному, замковий комплекс включає планувальну й об'ємно-просторову структуру споруд, які зберегли специфіку архітектурно-містобудівної композиції й автентичну своєрідність стильових ознак, а також найближчий історичний ландшафт довкола зовнішніх границь комплексу [7–9, 12].

Раковецький замковий комплекс знаходиться в південній частині с. Раковець на території Городенківської ОТГ. Згідно Постанови Ради Міністрів УРСР № 442 від 06 вересня 1979 р. даний замковий комплекс є пам'яткою оборонної архітектури XVII ст.; охоронний № 1155 [6, 7].

У теперішній час Раковецький замковий комплекс – сильно порушений і процес руйнації продовжується, через природні й антропогенні фактори. Відповідно, стан збереженості замкового комплексу є критичним, оскільки збереглися тільки фрагменти його об'ємно-просторової структури. Як наслідок, важливим є проведення заходів щодо створення умов для постійного огляду замкового комплексу, що передбачатимуть консервацію та реставрацію збережених фрагментів планувально-просторової структури комплексу, виявлення планувальної структури за допомогою трасування, а також усунення зелених насаджень із замкової території [1, 5–7].

У минулому Раковецький замковий комплекс виконував роль важливого військово-стратегічного об'єкта, розташовуючись на мисовій терасі стрімкого берега р. Дністер. З території замкового комплексу відкривається панорама річкової долини Дністра та Раковця з околицями. Враховуючи дану особливість, автором запропоновано влаштувати на замковій території оглядовий майданчик, звідки туристи зможуть оглядати панораму Дністровського каньйону. Найкраще зорове сприйняття замкового комплексу в с. Раковець фіксується з відкритих просторів русла річки та прибережної зони Дністра. Оскільки, пам'ятка розташована на мисовій терасі високого берега річки – при візуальному огляді видові fronti утворюють перспективні та панорамні види з силуетом замкового комплексу на фоні розміщеного на задньому плані берега [6, 7].

Відповідно, доцільним є включення Раковецького замкового комплексу до водних туристичних маршрутів (багатоденних і короткоденних) по р. Дністер. Зокрема, багатоденний водний маршрут охоплюватиме огляд туристами низки пам'яток архітектури й археології (замкові, палацові комплекси й ін.). Даний туристичний маршрут починатиметься в м. Галич (Галицький замковий комплекс [зк]) і пролягатиме через с. Маріямпіль (Маріямпільський зк), смт. Коропець (палацовий комплекс графа Бадені), с. Раковець (Раковецький зк), с. Нирків (Червоногородський зк), с. Жванець (Жванецький зк), м. Хотин (Хотинський зк). Крім багатоденного водного маршруту, важливо передбачити одно- та дводенні маршрути, котрі створять можливість участі в таких короткоденних сплавах не тільки професіоналів, але й любителів. У такому випадку, Раковецький замковий комплекс може слугувати кінцевою (м. Галич – с. Раковець) або відправною точкою (с. Раковець – с. Нирків) короткоденних водних маршрутів [1–3, 5–8].

Для створення умов огляду туристами Раковецького замкового комплексу, слід передбачити облаштування причалу для плавзасобів на відстані близько 150 м від замкових укріплень. Необхідним також є влаштування місць для тимчасового відпочинку та ночівлі туристів, ділянку для яких передбачено на схилі берега із західного боку відносно замкової території (на віддалі більше 150 м від укріплень замкового комплексу [1–12].

Унаслідок швидкого розвитку туристичних сплавів річками України, включення Раковецького замкового комплексу у водні маршрути по Дністру сприятиме активному залученню пам'ятки культурної спадщини в туристичну мережу Західної України. Разом із тим, даний підхід уможливить збереження та використання замкового комплексу, після проведення відповідного комплексу заходів, зазначених вище.

Висновки. Проаналізувавши туристичний потенціал Раковецького замкового комплексу, визначено заходи, котрі сприятимуть збереженню та підкресленню специфіки планувально-просторової структури пам'ятки. Водночас, передбачено створення умов для виявлення художньо-естетичної цінності зорового розкриття замкового комплексу при його візуальному огляді відвідувачами. Запропоновані заходи доцільно втілювати, включивши досліджуваний об'єкт до водних туристичних маршрутів по р. Дністер. Відповідне залучення Раковецького замкового комплексу в мережу туристичних маршрутів річками України уможливить активне використання унікального потенціалу даного об'єкта культурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Лесик О.В. Формування закладів відпочинку та туризму в історико-архітектурному середовищі України: дис. доктора арх.: 18.00.02. КНУБА. К., 1993. 294 с.
2. Лесик О.В. Економічна рентабельність реставрації пристосування та експлуатації фортифікаційних комплексів Волині під заклади туризму та відпочинку // Пам'ятки архітектури Волині, 2011. № 9. С. 140–142.
3. Лесик О.В. Проблеми реставрації та пристосування пам'яток архітектури України для сучасних функцій // Етнотрадиції у дизайні та архітектурі, 2015. С. 37–44.
4. Жукова О.В. Замкові комплекси XII–XVII ст. Хмельницької області на сучасному етапі: стан, проблеми збереження і використання: дис. канд. істор. наук: 17.00.08. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Х., 2007. 155 с.
5. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навчальний посібник. Центр учбової літератури. К., 2007. 432 с.
6. Полутренко У.Б. Восстановление Раковецкого замка и включение его в туристическое пространство Западной Украины. Образование. Наука. Культура: сборник тезисов докладов V Международной научно-практической конференции (22 ноября 2013 г.) / под ред. Н.В. Соловьева. ГГХПИ. Гжель, 2014. С. 501–503.
7. Андрусак У.Б. Принципи функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів на прикладі Івано-Франківської області: дис. канд. арх.: 18.00.01. Харківський НУ міського господарства ім. О.М. Бекетова. Х., 2019. 278 с.
8. Andrusiak U. Specificity of functional and planning reorganization of castle complexes, Current Issues in Research, Conservation and Restoration of Historic Fortifications: collection of Scholarly Articles XI International Conference (2–6 June 2019). LPNU. Chelm-Lviv. Number 11. 2019. P. 8–21.
9. Andrusiak U. Principles of functional and territorial reorganization of castle complexes in the structure of historical settlements, International Trends in Science and Technology: collection of Scholarly Articles XXI International and Practical Conference (30 January 2021). Warsaw, 2021. P. 15–22.
10. De Vasconcelos Correia, L.M.M. Castelos em Portugal. Retrato do seu perfil arquitectónico [1509–1949]: Mestre em Engenharia Civil Coimbra; especialização em Ciências da Construção. Universidade de Coimbra, 2007. 373 p.

11. Rodríguez Pérez, M.J. La Rehabilitacion de Construcciones Militares Para Uso Hotelero: La Red de Paradores de Turismo (1928–2012): Programa de Doctorado de conservacion y restauracion del patrimonio Arquitectonico. Universidad Politecnica de Madrid. Madrid. 2013. 307 p.
12. Polutrenko U. Principles and planning models of functional and territorial reorganization of castle complexes // Space & FORM., 2018. № 35. P. 141–156.

УДК 711.4-121

Я.В. Селіхова,

аспірантка кафедри міського будівництва та господарства
Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ, ПЕРЕДУМОВИ ТА РОЛЬ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЕЛЕНЬ

Анотація. В статті проаналізовано історичні етапи розвитку перших містобудівних утворень, які згодом еволюціонували в енергоефективні екологічні поселення. Виявлено передумови, вплив сонячної енергії на містобудівну структуру поселень, та розглянуто найяскравіші приклади, такі як: Трипільське поселення Петрени та місто - община - Ауровіль, який ще називають «Місто світанку».

Ключові слова: поселення, Трипільська культура, община, енергоефективні екологічні поселення, енергія сонця, альтернативні джерела енергії.

Постановка проблеми. Зростання міських агломерацій є сучасною глобальною проблемою. На сьогоднішній день однією з найгостріших питань є екологічна ситуація в світі, а саме зміна клімату, спричинена високим рівнем урбанізації та пов'язана з низкою факторів:

- розвиток нових транспортних сполучень та інфраструктури;
- високий рівень автомобілізації;
- розростання меж міста, через високу щільність забудови;
- відсутність зелених насаджень та рекреаційних зон.

Отже, екологічна проблема з кожним роком стає гіршою, розвиток міст завдають чимало збитків навколишньому природньому середовищу, тому необхідно знайти нову модель житлових територій, яка зможе задовольнити вимоги громадян та створити комфортні житлові умови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Будь-яке містобудівне утворення має свій індивідуальний шлях формування. Поселення, які будуть розглянуті в статті, пройшли різні етапи історичного розвитку та стадії просторової організації.

Можна вважати, що першочерговими стадіями, або основами містобудівної культури є певні спільні ознаки. Головними ознаками

організації поселень можна вважати м'який клімат, родючі ґрунти, наявність прісної води та матеріали для будівництва.

Дослідники історії містобудування зазначають, що поселення, які відносяться до першого етапу розвитку, який припадає на період 4000–2350 рр. до н. е. [1] мають різноманітну географію та розташовані на різних континентах. В цей же період починається активне будівництво з природних матеріалів, та особливу увагу при зведенні будинків було зосереджено на світловій енергії Сонця [2].

Отже, розглянемо вітчизняні та світові приклади різних етапів історичного розвитку, які вплинули на створення екологічних поселень, що згодом еволюціонували в сучасні містобудівні утворення – енергоефективні екологічні поселення.

На теперішній час зростає науковий інтерес до створення комфортних умов проживання, а саме створення енергоефективних екологічних поселень. В якості енергоефективних екологічних поселень мається на увазі містобудівні утворення, які базуються на використанні альтернативних джерел енергії, намагаючись змінити та протистояти основним економічним, екологічним, культурним та містобудівним інститутам.

Аналізуючи історичний розвиток перших поселень, які згодом еволюціонували в енергоефективні екологічні поселення, було розглянуто дослідження багатьох видатних вчених: Мовша Т.Г. [3], Бурдо Н. [4], Відейко М. Ю. [5], Кішор Б. [6], Алєн, Г. [7], Серєна А. [8].

Формулювання мети статті. Дослідити та виявити передумови організації перших містобудівних утворень, визначити роль сонячної енергії в планувальній структурі поселень та розглянути найяскравіші реалізовані приклади.

Виклад основного матеріалу. Проявами перших поселень на території України, вважають території народу трипільської культури.

Перший етап поділявся на три періоди:

- ранній період (4 000–3 600 рр. до н. е.) – поселення зводилися на складному рельєфі, а споруди були побудовані в декілька рядів, уздовж схилів балок;

- середній період (3 600–3 150 рр. до н. е.) – поселення організовувалися на височинах, довкола яких були рови, а планувальна структура була зосереджена всередині;

- пізній період (3 150–2 350 рр. до н. е.) – поселення будували у формі наближеної до кола [9].

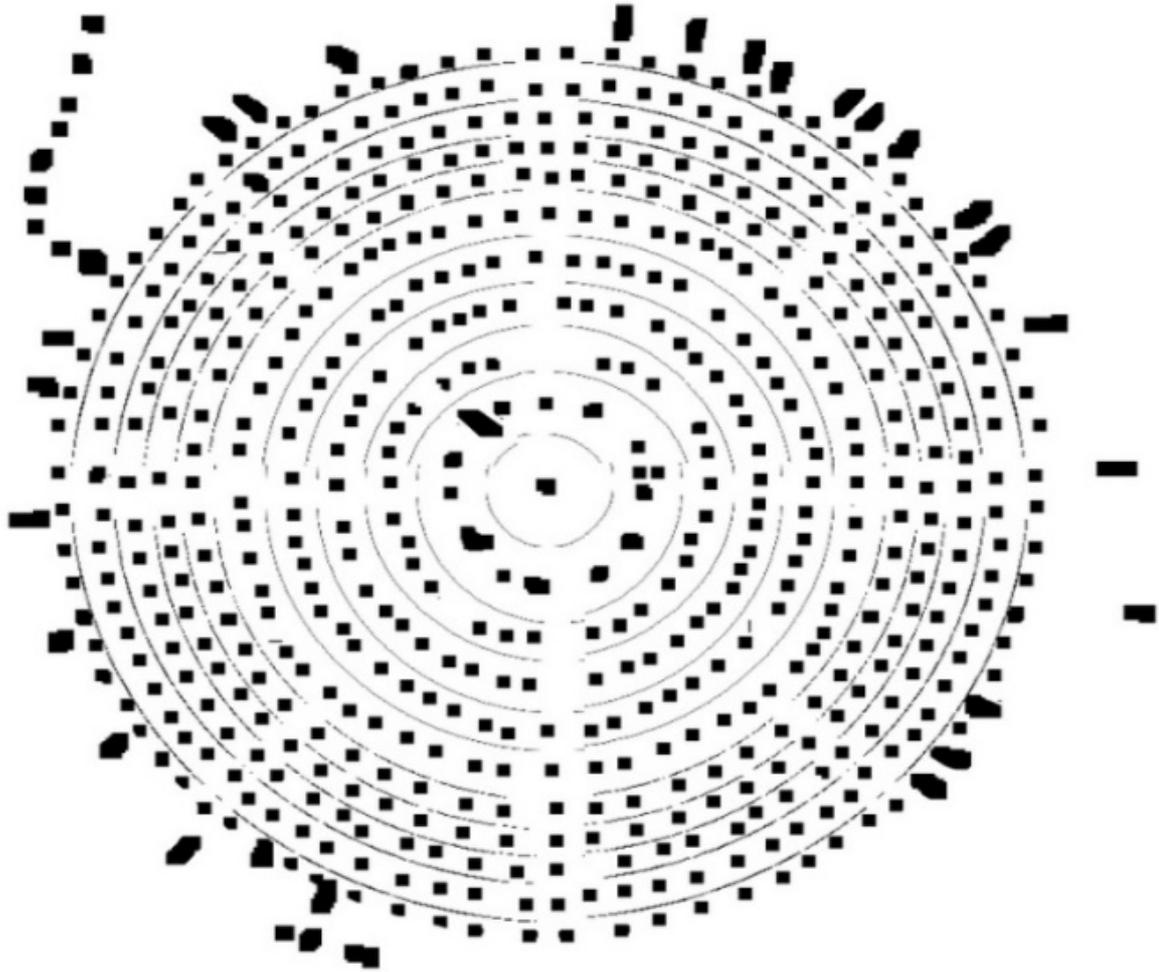

Рисунок 1. Трипільське поселення Петрени

Яскравим прикладом пізнього періоду вважають трипільські поселення, площа яких становить від 100–450 га, вони знаходяться в Черкаській та Кіровоградській областях [10]. На рисунку 1 представлена схема з планувальними особливостями, які застосовувалися в тому періоді при проектуванні (рис. 1). Масштабні поселення того часу, мали єдину, радіально-кільцеву планувальну структуру. Кільцеві вулиці перетиналися безліччю радіальних, котрі утворювали квартали й зводилися до великої центральної площі. Будівлі розташовувалися по колу, між якими пролягали кільцеві проходи. В деяких місцях будинки були зблоковані, тим самим утворювалися лінії укріплень. Перша лінія зосереджувалася в центрі, а друга знаходилася на деякій відстані від неї. Зовнішнє коло утворювалося з великих будинків глухими стінами ззовні, які виконували функцію захисної огорожі. Між рядами житлових будинків існував певний простір, на якому розміщувалися прибудинкові ділянки або господарчі споруди. Входи будинків були орієнтовані на центральну площу [11]. Такій тип забудови є основним принципом для поселень першого етапу. Колоподібна

планувальна структура поселень пов'язана з променями, що розходилися від центру до точок весняного та осіннього рівнодення та літнього і зимового сонцестояння.

Що стосується обігріву домівок та приготування їжі, то вже в цей період людство почало віднаходити різні джерела енергії, такі як : нафта, газ та вугілля. Джерела накопичували в собі енергію протягом тривалого проміжку часу.

На цій стадії розвитку містобудування, людство віднайшло основні першоелементи побудови поселень, такі як межі поселення, центральне місце поселення, розташування та групування будинків, вулиць.

Проаналізувавши передумови виникнення першого етапу розвитку поселень, які стали поштовхом для існування сучасних містобудівних утворень. В статті пропонується перейти до наступного періоду та дослідити один із найвідоміших прикладів сучасних екологічних поселень, а саме місто - община - Ауровіль, який ще називають «Місто світанку». Ауровіль має схожі планувальні особливості з поселеннями пізнього періоду.

Ауровіль знаходиться на східному узбережжі Індії, приблизно в шести кілометрах на північ від Пондічеррі. Територія сучасного екологічного поселення побудована на безплідному плато, з сухими каньйонами. Ділянка майже не мала ніякої рослинності, а ґрунти не були родючими, саме ці фактори послугували викликом для розвитку «експериментального» містобудівного утворення .

Розвиток поселення відбувався в чотири етапи, які представлені на рисунку 2 [12].

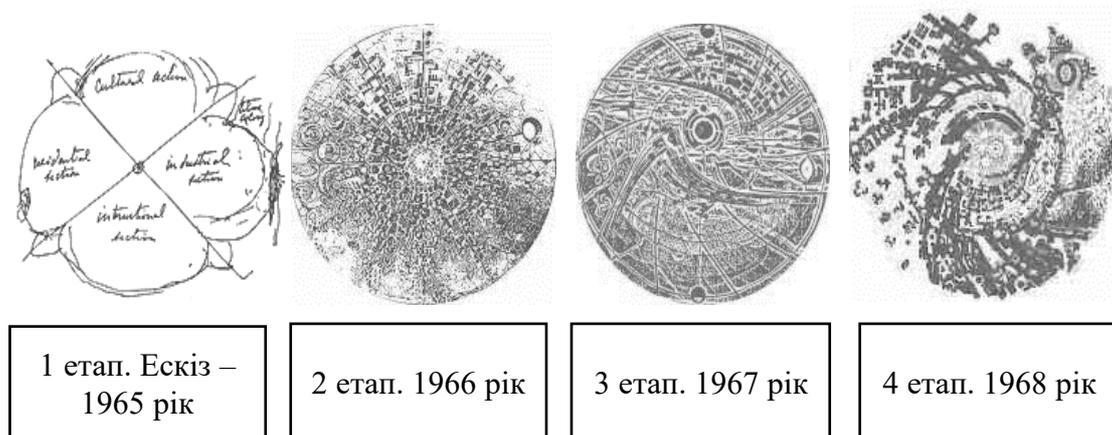

Рисунок 2. Еволюція Ауровіля

Так, як зазначалося раніше, територія Геоморфологія району також допомогла зберегти та оптимально використати стік опадів, щоб перетворити цей негостинний ділянку на гостинне середовище для розвитку людського поселення в гармонії з природою.

На рисунку показано, що межі Ауровіля представлені у вигляді кола, радіус якого складає 2,5 км, а площа території охоплює більше 20 км².

Як зазначалося раніше, земля на території була зовсім непридатною для сільського господарства. Тому Мірра Альфасо [13], яка розробила ескіз та розкрила основну концепцію міста Ауровіль. Концепція передбачає тісну взаємодію між поселенням та його околицями для створення цілісної моделі розвитку, в якій міські та сільські поселення будуть доповнювати одне одного і не розглядатися як окремі. Мірра Альфасо, включила в свій проект усі важливі сфери життєдіяльності, розділивши територію на чотири зони (промислову (північ), культурну (північний схід), житлову (південь / південний захід) та міжнародну (захід). В серці Ауровіля побудований Матрімандір, дана будівля нагадує Сонце, яке випромінює світло від центру до периферії. Уся територія поселення має зелений пояс, у вигляді лісових масивів, ферм та святилищ з дисперсними поселеннями для волонтерів та тих, хто бере участь в озелененні ділянок.

Вчені, які розробляли проект Ауровіля врахували всі пріоритети даної території, а саме, зосередили увагу на будівництві житлових будинків, в яких застосували природні матеріали, які задовольняли теплові характеристики та природну циркуляцією повітря. Велику роль також відіграла компактна планувальна структура будинку та розташуванні щодо орієнтації Сонця.

Вже на даному етапі розвитку людство почало активно використовувати енергію Сонця, як джерело електроенергії і тепла. Але для цього було необхідним створення новітніх технологій, які б накопичували енергію Сонця на малих площах.

Наступним визначним періодом в історії розвитку екологічних поселень став рух Нового урбанізму та інноваційних технологій. В цей період, починаючи з 1995 року екологічні поселення почали еволюціонувати в енергоефективні екологічні поселення, основною відмінною характеристикою яких, послугувало раціональне використання ресурсів та застосування альтернативні джерела енергії (енергії сонця, вітру, ґрунту та води). Почалося активне використання фотоелектричних сонячних панелей, геотермальних теплових насосів і систем кондиціонування [14].

Висновок. Розглянувши три основні етапи історичного розвитку, було виявлено передумови організації та розвитку поселень, які згодом еволюціонували в інноваційні містобудівні утворення – енергоефективні екологічні поселення. Основними слід вважати орієнтацію за сторонами світу і вплив сонячної енергії (випромінювання) на будівництво та утримання споруд, а також кліматичні зони, рельєф території, наявність водойм та зелених масивів.

Отже, можна сказати, що енергоефективні екологічні поселення – це самоорганізовані містобудівні утворення, які інтегровані в природне середовище, і є повністю незалежними від зовнішніх джерел, за рахунок пасивного будівництва, використання альтернативних джерел енергії, розвиненої інфраструктури, використання екологічного транспорту, та раціональному поводженню з відходами. Енергоефективні екологічні поселення зосереджують увагу на низькому рівні споживання ресурсів, в яких представлені інноваційні технології, архітектурно-планувальні, просторово-композиційні, екологічні та економічні заходи.

Аналізуючи зібрану інформацію International Energy Agency, в їхніх дослідженнях припускаються думки, що сонячна енергетика стане найбільшим джерелом електроенергії до 2050 року, в якій на частку концентрованої сонячної енергії припадатиме 16 і 11% світового виробництва електроенергії [15]. Тому енергоефективні екологічні поселення слід починати впроваджувати на території України вже зараз.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс: https://uk.wikipedia.org/wiki/Трипільські_міста
2. Лучкова В.И. Краткая история градостроительства доиндустриального мира. – М., 2007.
3. Мовша Т.Г. Святинища трипольской культуры // СА. – 1971. – No 1. – С. 201–205. – Киевская, Кировоградская и Хмельницкая области.
4. Макаревич М.Л. Об идеологических представлениях у трипольских племен. – Зап. Одесск. арх. о-ва. Одесса, 1960, I (34), с. 291, рис. 1.
5. Бурдо Н. Сакральный мир и магия. Пространство цивилизации Триполья [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iananu.kiev.ua/private/pages/Burdo03/N3/articles/sacral.htm/. Заголовок з екрану.
6. Відейко М.Ю. Шляхами трипільського світу. — К.: Наш час, 2007. – С. 74.
7. Lalit Kishor Bhati, The Inner Dimension of Globalisation & Potential Role of a City: Auroville – The City the Earth Needs – an evolving global city, 39th ISoCaRP Congress 2003.
8. Alain, G. Auroville-a Dream Takes Shape. 10 ed. Pondicherry, India: PRISMA, 2007.
9. Anderlini-D'Onofrio, Serena. "A City in the Forest: Gaia in the Postmodern Contact Zones of Auroville's Wider Intentional Community in Tamil Nadu, India." Spaces of Utopia: An Electronic Journal 1, no. Spring 2006 (2006).
10. Рыбаков Б.А. (Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. М.: Наука, 1994. – 608 с. – С. 175–176.
11. Архітектура дерев'яних храмів українців Карпат: культурно-традиційний аспект;
12. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво. Т.1. Львів: Світ, 2003. – С. 64.
13. Електронний ресурс: <https://www.auroville.info/ACUR/masterplan/concept.htm>
14. Електронний ресурс: https://ru.wikipedia.org/wiki/Альфасса,_Мирра
15. Philibert, Cédric The Present and Future use of Solar Thermal Energy as a Primary Source of Energy. IEA (2005). Дата звернення: 6 квітня 2018. Архівовано 12 грудня 2011.
16. International Energy Agency. Technology Roadmap: Solar Photovoltaic Energy (PDF). <http://www.iea.org>. IEA (2014). Дата звернення: 7 жовтень 2014. Архівовано 7 жовтня 2014.

Селихова Я.В.

Исторические этапы, предпосылки и роль солнечной энергии в организации энергоэффективных экологических поселений.

аспирантка кафедры городского строительства и хозяйства Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.М. Бекетова

Аннотация. В статье проанализированы исторические этапы развития первых градостроительных образований, которые впоследствии эволюционировали в энергоэффективные экологические поселения. Выявлены предпосылки, влияние солнечной энергии на градостроительную структуру поселений, и рассмотрены самые яркие примеры, такие как: Трипольский поселения Петрени и город – община – Ауровиль, который еще называют «Город рассвета».

Ключевые слова: поселение, Трипольская культура, община, энергоэффективные экологические поселения, энергия солнца, альтернативные источники энергии.

Selikhova Y.V.

Historical stages, prerequisites, and role of solar energy in the organization of energy efficient ecological settlements.

Postgraduate Student of the Department of Urban Construction and Economy of the O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Abstract. The article analyzes the historical stages of development of the first urban formations, which later evolved into energy-efficient ecological settlements. The preconditions, the influence of solar energy on the urban structure of settlements are revealed, and the brightest examples are considered, such as: Trypillya settlement of Petrena and the city – community – Auroville, which is also called «Dawn City».

Keywords: settlements, Trypillia culture, community, energy efficient ecological settlements, solar energy, alternative energy sources.

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

І.М. Біляєва,

доктор сільськогосподарських наук, завідувач відділу
маркетингу, трансферу інновацій та економічних досліджень
Інститут зрошуваного землеробства НААН

П.В. Лиховид,

кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник
маркетингу, трансферу інновацій та економічних досліджень
Інститут зрошуваного землеробства НААН

А. Сінгаєвський,

аспірант Інституту зрошуваного землеробства НААН

ПРОБЛЕМИ ЛІКАРСЬКОГО РОСЛИННИЦТВА В УКРАЇНІ

Лікарське рослинництво – галузь рослинництва, яка зосереджена на культивуванні та отриманні продукції лікарських рослин у вигляді сировинного матеріалу для подальшої переробки та виготовлення ліків на фармацевтичних підприємствах. Виробництво лікарської сировини рослинного походження є потужним трендом сьогодення, коли людство розуміє потенційну шкоду від надмірного поширення і споживання синтетичних лікувальних засобів, що володіють цілою низкою небажаних побічних ефектів на організм людини, а отже поступово відбувається перехід від масового використання хімічних фармацевтичних препаратів та їх заміна, у тих випадках, коли це можливо і доцільно, більш м'яко діючими та безпечнішими фітопрепаратами. Особливо відчутно цей тренд простежується у країнах Західної Європи. В Україні попит на фітопрепарати також є стабільно високим [1].

Втім, не дивлячись на сприятливі агрокліматичні умови та високу економічну привабливість виробництва лікарської рослинної сировини, дана галузь аграрного сектору України переживає далеко не найкращі часи. Виробництво вітчизняної лікарської сировини рослинного походження знаходиться на низькому рівні, тож фармацевтичні компанії вимушені замовляти сировину з-за кордону. Таким чином, не тільки аграрний сектор недоотримує потенційно можливі прибутки, але й фітопрепарати мають

доволі високу ціну через використання при їх виготовленні імпоротної сировини.

Проблема розвитку лікарського рослинництва, на нашу думку, є однією зі стратегічних проблем сучасного аграрного сектору України. По-перше, необхідно чітко та послідовне підтримання даного напрямку на державному рівні, сприяння розвитку лікарського рослинництва. Втім, наразі спостерігаємо невисоку зацікавленість як держави, так і агровиробників у вирощуванні лікарських культур, спектр яких, до речі, в Україні є вкрай вузьким. Так, станом на 2021 рік під рубрикою «лікарські» та «фармацевтичні» в Державному реєстрі сортів, придатних до поширення на території України, значиться лише 41 культура. Ще 8 культур, які також є лікарськими рослинами в прямому сенсі (тут ми не беремо до уваги той факт, що майже будь-яка з культурних рослин у певному сенсі має лікувальні властивості), занесені в реєстр, але без позначки «лікарські», а саме: лавандин (*Lavandula hybrida* Rev.), лофант ганусовий (*Agastache foeniculum*), майоран садовий (*Majorana hortensis*), полин естрагон (*Artemisia dracuncululus* L.), фенхель звичайний (*Foeniculum vulgare* Mill.), хміль звичайний (*Humulus lupulus*), чабер садовий (*Satureja hortensis*), буркун жовтий (*Melilotus officinalis* Desr.). Цікаво, що і сортове розмаїття лікарських рослин практично відсутнє – немає широкого вибору сортів і гібридів цих культур, більшість з яких представлена 1–2 сортами, районованими лише для конкретних ґрунтово-кліматичних умов України. У той же час, інтродукція сортів закордонної селекції йде дуже повільно, так само, як і впровадження та занесення до Державного реєстру видів лікарських культур, які вже активно культивуються (або культивувалися в радянські часи) на території України або в подібних агрокліматичних умовах [2]. Мова йде про такі культури як:

1) Шафран (*Crocus sativus* L.), який вирощується окремими фермерськими господарствами, наприклад, «Шафран Любимівський» у Херсонській області, а також проходить інтродукцію та відпрацювання технології вирощування в Інституті зрошуваного землеробства НААН.

2) Звіробій (*Hypericum perforatum* L.), який активно вирощують у країнах Західної Європи для отримання високоякісного концентрованого екстракту з достатнім вмістом активних речовин гіперіцину та гіперфорину.

3) Артишок (види *Cynara*), який активно вирощується у Європейських країнах Середземноморського басейну (Італія, Іспанія), а в Україні є надбанням поодиноких фермерами-ентузіастів, які змогли придбати насіння за кордоном.

4) Пасифлора інкарнатна (*Passiflora incarnata* L.), яка була акліматизована та вирощувалася на дослідній станції субтропічних лікарських рослин в Кобулеті (Чорноморське узбережжя Кавказу), де в 1955

р. були закладені промислові плантації культури. Зараз культура в країнах колишнього СРСР майже забута.

5) Алое деревовидне (*Aloe arborescens* Mill.), яке культивують у Закавказзі, приморській частині Аджарії, в Середній Азії, а на теренах України – в домашніх господарствах та у так званій «балконній культурі».

6) Аніс звичайний (*Anisum vulgare* Gaertn.), який на території колишнього СРСР не зустрічається в дикому стані, а культивувався у Воронезькій, Курській областях, на Північному Кавказі та в Україні (Херсонській, Хмельницькій областях). Зараз аніс не занесений до Реєстру і практично не вирощується для задоволення потреб фармацевтичних підприємств.

7) Арніка гірська (*Arnica montana* L.), яка за радянських часів культивувалася у спеціалізованих радгоспах України.

8) Каланхое пірчасте (*Kalanchoe pinnatum* (Lam.) Pers.), яке в Аджарській АРСР вирощували розсадним способом. Зараз, враховуючи кліматичні зміни, культура може бути успішно інтродукована в умовах Півдня України.

9) Касія гостролиста (*Cassia acutifolia* Del.) промислово вирощується як однорічна рослина в Середній Азії та Азербайджані, отже, перспективним виглядає вивчення можливостей інтродукції рослини в умовах Півдня України.

10) Кмин звичайний (*Carum carvi* L.) культивували на теренах України та Білорусії, зараз культура виключена з Державного реєстру.

11) Ортосифон (*Orthosiphon stamineus* Benth.) вирощували на дослідних ділянках як однорічну культуру в Криму та на Чорноморському узбережжі Кавказу. Ця рідкісна лікарська рослина є дуже перспективною для відродження вирощування на теренах Півдня України.

12) Види рослин полину (*Artemisia*) успішно культивувалися і продовжують вирощуватися донині (в окремих невеличких фермерських господарствах, зелену масу якої потім використовують на виготовлення ефірної олії) на теренах колишнього СРСР.

Звичайно, наведений нами перелік несправедливо забутих і нехтуваних лікарських культур є не повним. Нами зазначено найбільш перспективні з них, відродження виробництва яких є стратегічно необхідним і прибутковим, оскільки попит на лікарську сировину цих рослин залишається стабільно високим.

По-друге, держава повинна бути зацікавленою у піднесенні виробництва власної рослинної сировини для виготовлення ліків, а це передбачає вкладення коштів у доволі ресурсо- та енергоємні проекти з вивчення мофр-біологічних особливостей та вимог кожної лікарської культури до елементів агротехнології, причому скоротити час на формування власних агротехнологічних принципів можливо за рахунок

аналітико-синтетичного підходу до надбань закордонних науковців та математичного моделювання.

По-третє, на державному рівні потрібно створити сприятливі умови для вітчизняного виробника фітопрепаратів, що забезпечить стабільний внутрішній попит і ринок збуту рослинної сировини для агровиробників, а також дасть змогу значно здешевити асортимент необхідних населенню лікарських засобів рослинного походження. Сприяння формуванню ефективного ринку лікарської сировини в Україні є важливим етапом для закріплення позицій вітчизняного лікарського рослинництва, а також створюватиме передумови поліпшенню контролю якості сировини та подальшому виходу вітчизняного продукту на міжнародний ринок [3].

Сподіваємося, що у найближчій перспективі лікарське рослинництво стане однією з пріоритетних галузей аграрного сектору України, а наша держава – потужним гравцем на міжнародному ринку рослинної лікарської сировини.

Список використаних джерел

1. Дребот, О.І., Сологуб, Ю.О. (2018). Світовий досвід розвитку лікарського рослинництва: еколого-економічні аспекти. *Збалансоване природокористування*, 2, 142-146.
2. Харченко, М.С., Карамішев, А.М., Сила, В.І., Володарський, Л.Й. (1981). *Лікарські рослини і їх застосування*. К.: Здоров'я. 232 с.
3. Фурдичко, О.І., Никитюк, Ю.А. (2015). Стратегічні пріоритети державної політики розвитку лікарського рослинництва в Україні. *Економіка АПК*, 8, 15-19.

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

А.Л. Штанова,

аспірант кафедри маркетингу

Київського національного торговельно-економічного університету

МЕРЕЖА КІНОТЕАТРІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНІ

Продукт мережі кінотеатрів – це послуга кінодемонстрації. Разом з цим, сучасні кінотеатри – це місця з особливою атмосферою і задоволеність споживача не обмежується переглядом фільму, а тому переводить дискурс маркетингу мереж кінотеатрів у контекст сфери обслуговування. У другій половині минулого століття розпочались дослідження у сфері нематеріального виробництва, результатом яких стало формування двох наукових підходів. Розрізняють Північноамериканську та Західноєвропейську школи, серед яких виділяються північноамериканські школи – Центр вивчення маркетингу послуг при Аризонському університеті (США), що працює з 1985 року; Гарвардська школа бізнесу, лідерами якої є Крістофер Лавлок, Чарльз Вейнсберг та Джон Батесон; Техаський А&М університет тощо. З ранніх європейських робіт, присвячених маркетингу послуг, відзначають дослідження скандинавських вчених Еверта Гаммесона та Крістіана Гренрооса, французів Еріка Ландаля та П'єра Егліє [1, с. 59].

Вони розробили теоретичні та практичні підходи до застосування різних методик просування в умовах мінливого економічного середовища, вивчали можливості зміни і росту ринку послуг у довгостроковій перспективі. Сферу обслуговування досліджували такі науковці, як: Ф. Котлер [7], П. Друкер [6], Дж. Гофмаєр [4]. Паралельно ним специфіку Українського маркетингу послуг розглядали Л. Балабанова [2], С. Гаркавенко [3], К. Гурджиян [4] та ін.

Послугою вважається будь-яка діяльність, що має неосяжну природу і яка не призводить до володіння будь-чим, яку одна сторона може запропонувати іншій [2, с. 110]. Варто зазначити, що продукт для мереж кінотеатрів є послуга перегляду фільмів, яка включає в себе такі аспекти:

- репертуар, що враховує смаки ядра цільової аудиторії;
- розклад сеансів, орієнтований на кількість гостей на один фільм;

- сервісність – швидке та доброзичливе обслуговування, чистота приміщень, уміння персоналу зорієнтувати гостя в репертуарі;
- асортимент та якість продуктів у кінобарі;
- технології показу, якість зображення, звуку, комфорт крісел.

Специфічною особливістю послуги є її якість, яка полягає у так званому «правилі чотирьох «не». Згідно з ним послуга є невідчутною, невіддільною від джерела, нездатною до зберігання та непостійна у якості. На прикладі кіно-демонстрації, споживач послуги може переглянути фільм лише у межах конкретного репертуару сеансу та кінотеатру, не може відчувати будь-які фізичні зміни та може залишитися задоволеним або не задоволеним контентом, на який кінотеатр не має впливу. При цьому на допомогу подолання перелічених на перший погляд, негативних факторів, існує ряд інструментів маркетингу, які впливають на відвідування кінотеатру у позитивному ключі в свідомості гостя. До таких методів відносяться:

- спонукання до повторного використання послуги через пропонування особливих знижок або додаткових бонусів на наступний похід у кіно;
- створення членських клубів на основі програми лояльності, залучення у спільноти в соціальних мережах, з метою формування відчуття приналежності;
- формування особливої атмосфери та сервісності у кінотеатрі.

Аналіз оцінок мереж кінотеатрів у Google Maps

Мережа кінотеатрів	Середній рейтинг у Google Maps (2021)
Планета кіно	4,6
Multiplex	4,5
Wizoria	4,5
Oscar	4,5
Баттерфляй	4,4
Filmax	4,4
Cinema city	4,3
Одеса кіно	4,3
Kinoman	4,3
Kinoland	4,2
Linia kino	4,2
Linia kino	4,2
Кінопалац	4,1
КП Київ кінофільм	4,1
Кіно-тема	4,1
Miromax	4,05

Отже, мережі кінотеатрів впливають на розвиток сфери обслуговування. Взаємозв'язок зі сферою обслуговування у маркетингу кінотеатру впливає на досягнення цілей маркетингової стратегії, тобто пошук можливостей для того, щоб «невідчутність» кіно-перегляду компенсувати атмосферою комфорту, гарним враженням, «невіддільність від джерела» зробити менш вагомим, підібравши вдале розташування для цільової аудиторії, «непостійність у якості» подолати стандартизацією роботи, а «нездатність до зберігання» використати як постійне бажання гостя повернутися.

Список використаних джерел

1. The Nordic school – service marketing and management for the future edited by Johanna gummerus & catharina von koskull // Hanken School of Economics, Helsinki, Finland. 2015. URL: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:822245/FULLTEXT01.pdf>
2. Балабанова Л.В. Рекламний менеджмент : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Балабанова Л.В., Юзик Л.О. ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Каф. маркетинг. менедж. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – 415 с.
3. Гаркавенко С.С. Маркетинг : [підруч.] / С.С. Гаркавенко. – К. : Лібра, 2008. – 276 с.
4. Гурджиян К.В. Сутність та типи лояльності споживачів. Економіка розвитку. 2015. № 2. С. 78–86. URL: http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/er152_74/e152hur.pdf
5. Hofmeyr J., Rice B. Commitment-Led Marketing: The Key to Brand Profits is in the Customer's Mind. John Wiley and Sons, 2001. 320 p.
6. Друкер Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: учеб. пособ.: пер с. англ. / П.Ф. Друкер. – М.: Вильямс, 2007. – 272 с.
7. Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии: Как создать, завоевать и удержать рынок. – М.: АСТ, 2000.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

М.С. Трофимчук,
курсант факультету кримінальної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
науковий керівник: **Є.С. Гіденко,**
капітан поліції, викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В даний час йде процес переходу освіти з розряду мистецтв в формалізовану, контрольовану й керовану технологію специфічної діяльності. Активно створюється і розвивається технологічна основа інформаційного навчального середовища.

При цьому викладач в очах учня перестає бути носієм знань, в цьому ролі починають виступати сучасні технічні засоби навчання. Такий підхід сприяє появі думки про те, що викладачем стати просто – потрібно лише оволодіти необхідними технологічними прийомами, що викладання – це не мистецтво і від викладача не потрібно якихось особливих якостей, що дозволяють займатися ефективним навчанням [2].

Комплектування військового факультету викладацьким складом вже зараз стає і проблемою, і предметом обговорення.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких основних завдань:

- формування системи знань правових основ застосування зброї і забезпечення особистої безпеки співробітників, матеріальної частини та тактико-технічних характеристик зброї і боєприпасів, заходів безпеки при поводженні з ними, затримок при стрільбі і способів їх усунення, основ балістики, правил стрільби з різних видів зброї, а також метання ручних осколкових гранат, порядку і умов виконання вправ курсу стрільб, питань профілактики випадків загибелі та поранень співробітників, пов'язаних з

невмілим поводженням зі зброєю і боеприпасами, правил зберігання, заощадження зброї і боеприпасів, а також догляду за ними [3].

- навчання співробітників поводження з вогнепальною зброєю, що знаходиться на озброєнні в органах внутрішніх справ, в тому числі відпрацювання на практичних тренуваннях нормативів з вогневої підготовки, підготовки до стрільби з виробництвом пострілів «в холосту», вивчення тактики застосування різних видів зброї та прийомів стрільби з неї.

- формування стійких навичок влучної стрільби з різних видів зброї, що знаходиться на озброєнні в Національній поліції, з урахуванням специфіки виконуваних оперативно-службових завдань.

- забезпечення готовності співробітників до поводження зі зброєю в різних ситуаціях службової діяльності та правомірному припинення протиправних дій за допомогою зброї.

Таким чином, ретельний відбір матеріалу і продумана методика проведення творчо-пошукових лекцій і практичних занять з рішенням нетипових завдань, поряд з різними видами позааудиторних самостійних робіт і тренажерів, допомагають досягти бажаного рівня засвоєння знань [4].

При цьому, завдання визначення оптимальної структури лекційних, групових і практичних занять ускладнюються, в планах занять доводиться чітко виділяти питання традиційного викладу, і ті, за якими будуть створені проблемні ситуації (із зазначенням формулювання проблем, з додатком алгоритмів вирішення ситуації, що містять, якщо це необхідно, навідні запитання й очікувані відповіді) [1].

Отже, головною метою є підвищення ефективності та якості освітнього процесу, широке використання об'єднаних інтелектуальних, матеріальних та інформаційних ресурсів для підготовки військових фахівців і проведення наукових досліджень за пріоритетними напрямками військової науки і техніки [2]. І тоді виходить, що об'єднання в військових навчально-наукових центрах усього циклу безперервного військової освіти – від довузівської до підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації офіцерів дозволить домогтися наступності в навчанні і вихованні, забезпечити ефективне використання навчально-матеріальної бази і викладацького складу.

Військова підготовка студентів як засіб формування технологічної компетентності майбутніх фахівців. Для виявлення ролі військової підготовки у формуванні технологічної компетентності фахівців цивільної сфери нами розглянуто процес її зародження, становлення та розвитку в контексті еволюції вітчизняної військової школи в різні історичні періоди, в умовах функціонування різних соціальних систем і цінностей.

Це дозволило в сучасних умовах критично оцінити і застосувати досвід минулого і сьогодення, виявити особливості військової підготовки,

визначити шляхи її модернізації. Аналіз воєнно-історичної літератури показує, що в період Античності і Середньовіччя систематичний вишкіл в цивільних навчальних закладах Європи не проводився. У збройних конфліктах брали участь княжі дружини, наймані війська – професійна збройна сила і ополчення – представники цивільного населення, як правило, чоловічої статі. Ополчення істотно поступалося княжій дружині і найманим військам по рівню вишколу в зв'язку з відсутністю систематичної військової підготовки. Поступово, зі збільшенням масштабів воєн, державам були потрібні численні армії, утримувати які в мирний час навіть економічно сильні країни були не в змозі.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Статистичні дані наведені у програмі «Подобиці тижня» // Телеканал «Інтер» [Електронний ресурс]. – 28.02.2016.
3. Высокая подготовка полиции – безопасность в городе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kp.ua/odessa/530966-vysokaia-podhotovka-polytsyy-bezopasnost-v-horode>.
4. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боеприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами : наказ МВС України від 7 вересня 2011 року № 658.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

О.О. Вороніна,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Харківського національного університету ім. О.М. Бекетова

У.В. Максюта,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Харківського національного університету ім. О.М. Бекетова

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, в результаті якої суб'єкти господарювання отримали право виходу на світові ринки, привела до підвищення актуальності питань, пов'язаних з проведенням зовнішньоторговельних операцій. Будь-яка зовнішньоторговельна операція вимагає налагодженої системи міжнародних розрахунків, оскільки їх ефективна організація сприяє нормальному кругообігу коштів і забезпечує безперервну реалізацію продукції. У зв'язку з цим доцільно провести аналіз використання міжнародних розрахунків українськими суб'єктами господарювання та розглянути деякі заходи щодо поліпшення їх здійснення.

Головним документом для проведення зовнішньоторгівельної операції є зовнішньоторгівельний контракт, в якому особливої уваги заслуговують наступні пункти: валюта контракту; валюта платежу; форма розрахунку; банки через які буде проводитись платіж та здійснюватися угода.

Оскільки саме в цих умовах відбивається протилежність інтересів експортера, мета якого отримати оплату за контрактом в мінімальний термін, і імпортера завдання якого полягає максимально відстрочити платіж якомога ближче до моменту доставки вантажу, перевірки на предмет кількості, якості та відповідності всіх товаросупровідних та розпорядчих документів. Тому для успішного здійснення торгових операцій, пов'язаних з міжнародними розрахунками, всім суб'єктам господарювання слід

приділяти особливу увагу правильному оформленню договору зі своїми контрагентами з метою виключення в подальшому виникнення конфліктних ситуацій.

Правильно обрана форма розрахунків здатна захистити інтереси як експортера, так і імпортера незалежно від економічної і політичної стабільності країни-контрагента, вона може бути своєрідним компромісом, в якому враховуються економічні позиції контрагентів, ступінь довіри один до одного, економічна кон'юнктура, політична ситуація тощо.

Основними формами, які застосовуються в Україні під час проведення міжнародних розрахунків є банківський переказ, розрахунки в формі авансу, акредитив і інкасо. Для кожної форми характерні свої переваги і недоліки. У міжнародній практиці застосовуються і інші форми розрахунків, які мають ряд значних переваг. Наприклад, вексель, чек, платіж по відкритому рахунку є досить поширеними, але ці форми або в силу нерозвиненості законодавчої практики застосування, або в силу нестабільної макроекономічної та політичної ситуації в нашій країні не набрали належної популярності і широти застосування.

Акредитив – найбільш складна у виконанні форма розрахунків, а також найдорожча, оскільки пов'язана з великими витратами. За виконання кожної операції (авізування, підтвердження, перевірка документів, платіж) банки стягують комісійний збір, який залежить від суми акредитива. Ставки комісійних зборів за акредитивом найбільш високі в порівнянні з іншими формами розрахунків, проте ризики неплатежу для експортера і ризики імпортера, пов'язані з порушення умов поставки вантажу, а також його відповідність всім умовам прописаним в контракті тут мінімальні.

Інкасо, як і акредитив, відноситься до документарних форм розрахунків, він здійснюється проти документів. Це досить складна форма розрахунків проводиться за активної участі банків, за рахунок чого і ціна банківського обслуговування також висока, проте ризики для учасників угоди мінімальні.

Банківський переказ – проста форма розрахунків, що вимагає мінімальної участі банку (вони тільки використовують платіжне доручення свого клієнта), комісійні витрати, пов'язані з її здійсненням, невисокі, проте ризик неплатежу для експортера досить високий. Така форма часто застосовується при встановленні тривалих і довірчих відносин між контрагентами. Нажаль, простий переказ за фактом постачання продукції не є поширеною формою оплати для вітчизняних імпортерів, через низьку довіру іноземних контрагентів до їх платоздатності та надійності вітчизняної банківської системи.

Розрахунки в формі авансу можна розглянути з одного боку як умова платежу, а з іншого – як форму розрахунку у вигляді простого платіжного доручення покупця своєму банку. Тобто це той же банківський переказ, але

платіж буде здійснений до моменту відвантаження товару або надання послуги.

Розрахунки у формі авансу передбачають обмежену участь в ньому банків, мінімальні витрати по обслуговуванню, але для імпортера така форма є максимально не вигідною, оскільки гроші можуть ваймаються з обігу на досить тривалий час, а також виникають труднощі із можливістю перевірити якість товару заздалегідь. Нажаль саме ця форма розрахнку найширше використовується серед відчизняних імпортерів, особливо малого і середнього бізнесу. Поясненням цього факту можуть бути невпевненість у платоспроможності вітчизняного імпортера. Головним фактором такої невпевненості є те, що економічна і політична ситуація в нашій країні дуже нестабільна, а значить ймовірність зіткнутися в валютними і фінансовими ризиками дуже висока: інфляція, коливання валютних курсів, невиконання зобов'язань кредитором. Також таке становище пояснюється низькою платіжною дисципліною, відсутністю доступу до інформаційної бази даних про статус і фінансовий стан фірм, а також відсутністю законодавчої бази для проведення розрахунків у цій формі, легітимно контролюючої і регулюючої відповідальність платника за невиконання взятих платіжних зобов'язань.

У міжнародній практиці, особливо в країнах Західної Європи, авансові платежі не користуються широкою популярністю. Більша частина угод укладається на умовах розстрочки платежу. Авансові платежі доцільно використовувати лише при поставці дорогого обладнання, яке виготовлене за індивідуальним замовленням або за поставці рідких дефіцитних товарів, а також товарів стратегічного призначення (ядерного пального, зброї).

Для мінімізації ризиків експортерів і імпортерів, а також для компромісного врахування інтересів всіх учасників зовнішньоекономічної угоди в міжнародній практиці, при певній мірі побоювання, активно використовують документарні форми розрахунків – міжнародне інкасо і акредитив. Однак в українській практиці дані форми розрахунків не дуже популярні, і більша перевага віддається банківського переказу – з боку вітчизняних експортерів, та авансу – з боку імпортерів, оскільки при здійсненні цих форм розрахунків вони не несуть ніякої відповідальності за платіж, а комісійні витрати, пов'язані із здійсненням банківського переказу, порівняно невисокі.

Для з'ясування причин ситуації, що склалася в сфері здійснення міжнародних розрахунків необхідно виявити проблеми та ризики, що виникають при проведенні міжнародних розрахунків. До них можна віднести:

- відносна складність проведення операцій за документарними формам розрахунку;

- недолік знань і досвіду роботи з документарними формами розрахунку у сторін угоди;
- проблеми, що виникають при банківській перевірці документів;
- транзитний ризик, тобто ризик втрати або псування товару під час транспортування;
- зміна ціни за рахунок коливання курсів валют.

Для вирішення цих проблем необхідний цілий комплекс заходів, які будуть більш ефективні у спільній реалізації. До таких заходів варто віднести удосконалення законодавства в питаннях організації та проведення розрахунків у валюті, і в цілому з боку держави необхідно проводити грамотну і зважену політику валютного регулювання, так як питання валютних обмежень і методи регулювання валютного курсу національної грошової одиниці роблять значний вплив на обсяг і якість проведених угод по зовнішньоекономічних контрактах.

З боку української банківської сфери необхідно приділяти більше уваги обслуговуванню міжнародних розрахунків, наприклад, встановлювати кореспондентські відносини з надійними і стабільними фінансовими інститутами для більш повного задоволення потреб клієнтів. При обслуговуванні підприємств експортно-імпортних галузей найбільш важливою для банків повинна бути надійність, яка б виявлялася в чіткому виконанні взятих на себе зобов'язань і в забезпеченні максимального комфорту в роботі з цими банками.

Але вже сьогодні, для більшої надійності та впевненості клієнтів і учасників зовнішньоекономічної угоди, можна до переліку документів, що подаються для виконання акредитива, включати страховий поліс організації, відомої на міжнародному страховому ринку, заздалегідь передбачити і обумовити зміни на валютному ринку як усередині країни, так і за кордоном.

Таким чином, при здійсненні міжнародних розрахунків досить складно уникнути проблем, проте учасники зовнішньо-торгових контрактів повинні вміти їх долати, так як від їх дозволу залежить результат кожної операції. Обом сторонам слід заздалегідь передбачити можливі труднощі і ризики і спробувати уникнути їх. Ефективність міжнародних розрахунків в банківській сфері нашої країни буде залежати від подолання проблем, що виникають при здійсненні угод з використанням інкасо, акредитиву.

І.В. Петрович,
магістр, політолог-міжнародник
Рівненський державний гуманітарний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ В ПОЛЬЩІ СТОСОВНО ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Політичне життя в Польщі обумовлюється її членством в структурах ЄС. Політична думка поляків має свою національну специфіку. Вона загострена надмірним почуттям патріотизму, що має свої історичні корені.

В умовах сьогодення польський політичний дискурс репрезентує досить проблематичні відносини між представниками різних політичних сил. Ця різнорідність призводить до нездатності виробити спільну точку зору з питань політики і економіки. Нестабільність польської влади створюють конфліктні ситуації, на основі яких виникають політичні дискусії. Саме володіння науковим методом ведення дискусій дає можливість їх ефективного і результативного використання у політичному житті [2, с. 243].

Політична дискусія – це форма колективного обговорення питання політичної тематики, правильне розв'язання проблеми. Під час такого обговорення виявляються різні позиції, а емоційно-інтелектуальний поштовх пробуджує бажання активно доводити свою точку зору. Така форма дає можливість встановити, чи, в крайньому разі, наблизитися до істини, встановлення якої є головною метою будь-якої дискусії. Для політичних дискусій властива стереотипність у висловленні негації щодо політичних опонентів, їхніх дій тощо. Паралельно з тенденцією до стереотипізації відзначено практику використання трансформованих фразеологізмів, що зумовлено їхніми оцінними якостями та можливостями ефективного впливу на опонента. Важливо при цьому, щоб ініціатор дискусії займав наступальну позицію і професійно володів мовленнєвою практикою [3, с. 42].

Найголовнішими типами політичного діалогу в Польщі виступають ідеологічний і прагматичний стилі комунікації політиків. З огляду на такий підхід, умовно польських політичних лідерів можна поділити на зорієнтованих на суперництво з опонентами та спрямованих на пошук порозуміння. Як свідчать аналітичні коментарі, цей розподіл не є категоричним і у більшості випадків залежить від конкретної політичної ситуації.

Євроскептики в Польщі поділяються на тих, які підривають ідею та інтеграційні процеси та, на тих, думка яких стосовно цієї теми переформувалась; вони акцептують актуальні інтегральні досягнення, але не хочуть подальшого поглиблення. Їх протистояння носить цивілізований

характер, вони здатні до діалогу, а це дає надію на прийняття раціональних рішень, які б відповідали національним інтересам Польщі [1, с. 93].

В умовах сьогодення польський політичний дискурс репрезентує досить проблематичні відносини. Складність аналізу політичної реальності Польщі полягає в тому, що в країні поки не відбулась концептуалізація такої реальності. Політики та аналітики знаходяться в стані пошуку, тому політичні дискусії в таких умовах набувають актуалізації. В Польщі євроскептики та євроентузіасти не є однорідні ані з організаційної точки зору, ані з ідейного огляду. Свій євроскептицизм та євроентузіазм вони легімітизують, посилаючись на різні ідеологічні аспекти – з функціонуванням різних типів дискурсу. Але їх позиція не є класично консервативною. Тому її зміна в напрямку розвитку багато в чому буде залежати від змісту і методології аргументації, яка застосовується в дискусіях.

Список використаних джерел

1. Zalewski D. Dialog społeczny na poziomie regionalnym. Ocena szans rozwoju / D. Zalewski. – Warszawa: NKB, 2005. – 124 s.
2. Szyjko T. Enigma nowego regionalizmu europejskiego / T. Szyjko. – Warszawa: Kram, 2010. – 364 s.
3. Pronobis M. Polska w strefie euro / M. Pronobis. – Warszawa: CH, 2008. – 42 s.

ЗМІСТ

Вступне слово PERITI OPINIONEM

<i>Є.А. Терпіловський, В.Б. Распопов,</i> ДЕ І ЯК ЮНИМ ДОЛУЧИТИСЯ ДО СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З БІОІНФОРМАТИКИ, ЩОБ ВИВЧИТИСЯ НА НАУКОВЦЯ, ДОСЛІДЖУВАТИ ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНІ ВІРУСИ І ВАКЦИНИ.....	3
--	---

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>М.Г. Карпушина,</i> СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СЛУХАЧІВ FLETC.....	10
<i>Г.С. Маслак, Г.Б. Пелешенко, Г.П. Черненко,</i> УЧБОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ ЯК ФОРМА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА	13
<i>М.В. Мороз,</i> ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ» НА ЗАНЯТТІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА».....	15
<i>Б.І. Паньків, О.І. Яців,</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ» У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ	19
<i>А.С. Скачкова, Л.О. Сущенко,</i> ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	24
<i>Є.М. Харковський, А.М. Чернуха,</i> ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ МОВНИХ БАР'ЄРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	27
<i>Т.Г. Чикалова,</i> СТОРИТЕЛІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ	31

Розділ 2
КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

М.М. Волосюк,
ВАРІАТИВНІСТЬ У РОЗУМІННІ Й ТЛУМАЧЕННІ
САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА І КУЛЬТУРИ.....34

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ.
КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

М.М. Кулачинський,
ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ СЕРЕД ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
В ОДЕСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСА37

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Kateryna Vasylieva,
THE IMPACT OF STRESS ON STUDENT`S PRODUCTIVITY
AND ACADEMIC PERFORMANCE (англ. мовою).....41

Н.Г. Гавриленко, І.О. Тарасенко,
АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....44

Oleh Oliinyk, Valeriia Shcherbak,
METHODS OF FORECASTING COMPETITIVENESS
OF THE ENTERPRISE (англ. мовою)48

Ю.В. Федотова,
ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ІЗ
ІНОЗЕМНИМИ ПАРТНЕРАМИ НА ПРИКЛАДІ ПрАТ «КУП'ЯНСЬКИЙ МКК».....54

Розділ 5
ПРАВО

С.Ю. Бондаренко, В.К. Матвійчук,
КОНЦЕПЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ
ПРИЗМУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ: ВІД ПРИНЦИПІВ ПОБУДОВИ,
ФОРМ ДО СПОСОБІВ НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....58

А.В. Деточка, С.В. Корогод,
ПІДСТАВИ І ЦІЛІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ
МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ 63

**Розділ 6
БІОЛОГІЯ**

Д. Муцараєва, І. Дукова, А.С. Федорко,
ВПЛИВ ЕКСТРАКТУ ВІВСА ПОСІВНОГО
НА ЖИРНОКИСЛОТНИЙ СКЛАД ТКАНИН СКЕЛЕТНИХ М'ЯЗІВ ГУСЕЙ 67

**Розділ 7
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО**

У.Б. Андрусяк,
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
РАКОВЕЦЬКОГО ЗАМКОВОГО КОМПЛЕКСУ 70

Я.В. Селіхова,
ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ, ПЕРЕДУМОВИ ТА РОЛЬ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ
В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЕЛЕНЬ 73

**Розділ 8
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО**

І.М. Біляєва, П.В. Лиховид, А. Сінгаєвський,
ПРОБЛЕМИ ЛІКАРСЬКОГО РОСЛИННИЦТВА В УКРАЇНІ 80

**Розділ 9
СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ**

А.Л. Штанова,
МЕРЕЖА КІНОТЕАТРІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНІ 84

Розділ 10
ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

М.С. Трофимчук, Є.С. Гіденко,
УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ
КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ87

Розділ 11
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

О.О. Вороніна, У.В. Максюта,
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ
МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ.....90

І.В. Петрович,
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ В ПОЛЬЩІ
СТОСОВНО ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....94

Підписано до друку 04.08.2021. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Charter». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 5,81.
Зам. № 0408/21-9. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, просп. Соборний, 109.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**